

MÖVZU: Lepka (yapma) dərslərinin təşkili və spesifik xüsusiyyətləri

Plan: Gil haqqında məlumat

Plastilin haqqında məlumat.

Lepka (yapma) işlərinin aparılması. Relyef və massiv

Lepka (yapma) texnikasına aid göstərişlər.

Lepka dərslərinin aparılması.

Ümumtəhsil məktəblərində təsviri incəsənət dərslərində təsviri sənətin müxtəlif növləri üzrə iş aparmaq nəzərdə tutulur. Bu növlərdən biri də yapma üzrə işlərdir. Yapma işləri ilə əsasən ibtidai siniflərin I-IV siniflərində məşğul olunur. Yapma işləri verilmiş formasını saxlaya bilən materiallardan (gil, plastilin, mum və s.) müxtəlif fiqurların hazırlanması üzrə işdir.

Yapma şagirdləri təsviri sənətin mühüm növlərindən olan heykəltəraşlıq və plastik dekorativ tətbiqi sənətlə tanış edir. Yapma işləri naturadan, mövzu üzrə və arzuya əsasən aparılır.

Təlim prosesində şagirdlərə dünya və Azərbaycan heykəltəraşlığı və dekorativ tətbiqi sənəti haqqında müvafiq məlumatlar verilir, gil və plastilinlə işləməyin sadə texniki formaları göstərilir.

GİL. Gillə iş.

Gil təbiətdə çöl şpatının dağlıq növlərinin (qranit, qreys və s.) dağılması (aşılması) nəticəsində əmələ gəlir. (kimyavi aşılma və mexaniki dağılma) Parçalanma nəticəsində əmələ gələn mineral GİL (kaolin) adlanır.

Bu cür gil (kaolin) ağ rəngdə olur. Lakin gil öz rəngini suların yuması nəticəsində dəyişir. (çünki bu zaman gilə müxtəlif hissəciklər qarışır, nəticədə gil kirlənir və ona qarışan maddələrin rəngindən asılı olaraq bu və ya digər rəng alır.

Yapma işlərində istifadə edilən gil plastik olur. Gilin plastikliyi onun formasını təzyiq altında çatlamadan dəyişməsinə və alınan formanın təzyiq dayandıqdan sonra da saxlamasına imkan yaradır.

Gil ucuz material olmaqla bərabər, müxtəlif heykəl modellərinin, dekorativ sənət nümunələrinin müxtəlif sənət nümunələrinin, müxtəlif qabların, inşaat materiallarının, sanitariya gigiyenik məmulatların, güldanların, müxtəlif keramik, elektrotexniki avadanlıqların və sair məmulatların hazırlanmasında geniş istifadə edilir.

Gil yapma materialı kimi hər növ oyuncaqların, maketlərin, maketlərin, barelyef və qorelyeflərin hazırlanmasında plastindən daha əhəmiyyətli yerdə durur. Plastilinə görə gilin bir çox üstünlükləri vardır. Gil pulsuz başa gəlir, onunla daha rahat işləmək olur, gildən hazırlanmış fiqurlar qurduqdan sonra möhkəm, davamlı olmaqla yanaşı uzunmüddət saxlanılır, yaxşı rənglənir, yandırıldıqda dağılmır

Praktik iş zamanı adi gili yumaqla istifadə etmək olar.

Bu məqsədlə gil vanna və ya vedrə içərisinə tökülür, üzərinə su əlavə edilərək bircinsli smetanabənzər maddə alınana qədər qarışdırılır. Bir neçə saat qalır, gilin tərkibində olan ağır maddələr (daş, qum və s.) qabın dibinə çökür, yüngül maddələr

isə üzə çıxır. Tərkib təmizləndikdən sonra daha böyk digər qaba qoyulur, bir qədər suyu çəkilib bərkidikdən sonra götürülür.

Hazır gil qatı xamır halında olur, əldən asanlıqla qopur.

Gildən müxtəlif matriallar düzəldikdən sonra onu hamar matrialla sürtüb parıldadırlar. Fiqur yandırıldıqdan sonra parıltı daha da artır. Yandırıldıqdan sonra gil nəmə davamlı olur. Agil məmulata dekorativ forma vermək üçün o, “serrafito” texnikasında işlənir. Bu texnikada gil məmulatı qurduqdan sonra tam və ya hissələrlə “anqob” adlı şirə ilə rənglənir. Anqob bərkilyənə yaxın onun üzərində stek vasitəsilə müxtəlif rəsmlər cızılır. Hazır gil məmulatları 5-6 gün otaq temperaturunda qurudulur, sonra isə 2-3 saat mufel peçində yandırılır. Yandıqdan sonra peç söndürülür və tam aoyuyana qədər orada qalır. Şagirdləri öyrədən zaman hazır bədii məmulatlardan əyani vəsait kimi istifadə etmək olar.

PLASTİLİN.

Plastilindən daətən xırda modellərin yapması zamanı istifadə edilir. Plastilinin də yapma işlərində özünəməxsus üstünlükləri vardır.

(gillə müqayisədə) plastilini su ilə islatmaq lazım gəlmir, deformasiyaya uğramır, qurumur. Plastilindən hazırlanmış fiqur uzun müddət dəyişməz qalır. Yüksək temperaturda plastilin yumşalır və hətta griyir.

YAPMA İŞLƏRİNİN APARILMASI

Yapma uzunmüddətli iş presesi və xüsusi diqqət tələb edən bir təsvir formasıdır. Yapma işi yaradıcı bir prosesdir və onu işləməyi bütün incəliklərinə kimi təsvir etmək mümkün deyil. Bununla belə bəzi əsas texniki priyomları göstərməyə çalışaq.

Təsvirin plastik materiallarla verilməsi iki variantda olur.

RELYEF və MASSİV

RELYEF-müstəvi yapması iki növdə olur; barelyef və qorelyef.

Barelyef müstəvi səth üzərində təsvir obyektinin yarından az hissəsinin, qorelyef isə yarından çox hissəsinin təsviridir. Barelyef yaxın məsafədən baxış üçün münasibdir.

Massiv həcmli olur. Onlar büst və fiqurlardır. Massiv naturanın tam həcmli təsvirini verir.

Yastı relyef fiqurları işləmək massivə görə çox asandır. Ona görə də yapma işlərinə sadə işlərdən başlayaraq mürəkkəbə keçilməlidir.

Bunun üçün ən sadə fiqur-həndəsi fiqurlardır. Sadə həndəsi fiqurları yapmağ öyrəndikdən sonra mürəkkəb fiqurları işləmək asan olur. İlk dəfə məmulatı tam deyil, onun müəyyən elementlərini hazırlamaq lazımdır.

Bellə ki, ən mürəkkəb əşya sadə elementlərin birləşməsindən yaranır. Yapma işinə model və ya natura üzrə həm də natural ölçüdə başlamaq lazımdır. İlk vaxtlarda lepka məmulatlarının ölçüləri böyük olmalıdır. Belə ki, xırda elementləri işləmək daha çox təcrübə tələb edir. Yapma işləri zamanı ən əsas və düzgün alət şagirdin

barmaqlarıdır.İşin axırncı mərhələsi stek(heykəltəraş tişəsi bıçağı) vasitəsi ilə aparılır.

Yapma texnikasına aid göstərişlər

-Hər bir məmulat mütləq şit və ya altlıq üzərində olmalıdır.

-İş yerində lazım olan qədər gil və alətlər olmalıdır.

Yapma işləri müxtəlif cür aparılır. Ən çox isə gildən əşyanın ümüğüni forması hazırlanır(yapılır), sonra isə onun üzərində detallar işlənir.(tamamlama işləri)Bəzən isə kazımi qalınlıqda gil qoyulur ,hamarlanır,üzərində naturanın rəsminin konturları cızılır,steklə gilin konturlardan kənarında qalan hissələri kəsilib atılır.Bundan sonra əsas yapma işinə keçilir.Qalan işlər barmaqlarla görülür.Barmaqlar lepka üzərində sanki sürüşür, amma elə sürüşür ki,eyni vaxtda gilə müxtəlif lazımi formannı vermək üçün müəyyən təzyiqlər edir.

Əl ilə iş belə aparılır; Gil topası sol əllə götürülür və sağ əllə yapma işi aparılır.Ən yaxşısı isə hər iki əllə işləməkdir.

Fiqurun birdəfəyə yapılması çox nadir hallarda olur. İş günlərlə, saatlarla uzana bilər.Belə halda gilin quruyub çatlamaması üçün onun üzərinə nəm örtük salınır.Gillə sərbəst və qorxmadan işləmək lazımdır.Gil parçalarını bir birinə sıx yapışdırmaq lazımdır.

YAPMA DƏRSLƏRİNİN TƏŞKİLİ

Dərsin məqsədi; şagirdləri gil və lepka işlərinin aparılması üçün lazım olan Alət və avadanlıqlarla tanış etmək,iş yerinin təşkili , təhlükəsizlik tədbirləri və əməyin gigiyenasının təşkili,yapma üsulu ilə işlərin aparılmasının şagirdlərə öyrədilməsi

İş obyektı ; Su bardağının hazırlanması

Material; Gil, plastilin

Alət və avadanlıq; Dairəvi fırlanan dəzgah,stek , yaş əskilər

Əsas texnoloji əməliyyatlar;Gil vasitəsilə lepka işinin aparılması

Texniki arayış;dairəvi yapma ilə lepka üsulu

Dərsin təxmini gedişi;Giriş kimi müəllim şagirdlərə heykəltəraşlıq və dekorativ tətbiqi sənət haqqında məlumat verir.Onlara xalq sənətlərini,onların gildə hazırladıqları qablar, oyuncaqlar,və s. haqqında danışır və nümunələr gğstərir.

1. Lepka qaydalarının hümayiş etdirilməsi.Müəllim əvvəlcədən hazırlanmış bardaq hissələrini (oturacaq, bardağın divarları, dəstək və s.) nümayiş etdirilir.Sonra isə onun yığılması yolları göstərilir.
2. Şagirdlərin praktik işi.İş zamanı müəllim şəxsi instruktaj aparır.Tapşırığın yerinə yetirilməsi üçün məsləhətlər verir.
3. İşin yekunu .şagirdlərin iştirakı ilə yaxşı işlərin göstərilməsi.İş yerinin təmizlənməsi, şəxsi gigiyena.

Dərsin məqsədi ; şagirdlərə stek vasitəsilə qab yapılmasını öyrətmək. Gilin rənglənməsi və anqob haqqında məlumat vermək.

Əmək obyektı ; gül qabı

Material ;gil, anqob

Alət və avadanlıqlar; dairəvi fırlanan dəzgah,stek, yaş əski

Əsas əməliyyatlar; stek vasitəsilə lepka, anqobla rəngləmə

Texniki arayış; stek, onunla iş texnikası, anqob, onunla iş texnikası n

Dərsin təxmini gedişi; 1

1. Müəllim şagirdlərə yeni iş üsulu haqqında (böyük gil parçasını stek vasitəsilə kəsməklə)məlumat verir.
2. Şagirdlər işin mərhələləri ilə tanış olur və müəllimlə birlikdə məmulatın hazırlanması planını tərtib edirlər
3. Müəllim şagirdlərin tapşırığını yəqin etdikdən sonra,onlara sərbəst işləməyə başlamağı dəvət edir
4. Şagirdlərin sərbəst işi
5. İşin yekunu.Ən yaxşı işlərin nümayiş edilməsi, qiymətləndirmə, uşaqların işlərinin qurumasının təşkili, iş yerinin təmizləməsi, şəxsi gigiyena.

ƏDƏBİYYAT

1 A.M. Şepelyev. Lepka - Moskva 1995 Moskva 1995

2. Obuceniye vo 2-om klasse (kn. 2) Moskva 1987

3. Obuceniye v 3-im klasse (kn 2) Moskva 1988

Təsviri sənət dərslərinin tədrisinin məqsəd və vəzifələri. Orta məktəblərdə təsviri incəsənət dərslərinin iki əsas məqsədi vardır.

Şagirdlərin yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişafı,təsviri sənət savadı üzrə praktik vərdişlərə aid biliklərin qazanılması.

Həyatda və incəsənətdə gözəlliklərin başa düşülməsi və duyulması kimi estetik mədəniyyətin inkişafı .Təsviri sənət və dekorativ tətbiqi sənət nümunələri əsasında şagirdlərin bədii zövqünün formalaşdırılması.

Bu iki əsas məqsədi bir az da geniş açıqlasaq ;

- Şagirdlərə estetik mənəvi və əmək tərbiyəsinin öyrədilməsi
- Şagirdlərə realist rəsm elementar əsasları haqqında bilgi vermək ,onları naturadan, yaddaş üzrə, mövzu üzrə rəsm çəkmək vərdişlərinə yiyələndirmək, onlara dekorativ tətbiqi sənət- xalq sənəti haqqında bilgi vermək
- Dekorativ tətbiqi sənət nümunələri, onları yaradan xalq sənətkarları,xalqın qan yaddaşını, milli özünəməxsusluğunu əks etdirən emarlıq və digər sənət abidələrinə məhəbbət və onları qoruyub saxlamaq xüsusiyyətlərinin aşılması
- Şagirdlərin rəsm çəkmək bacarıqlarını inkişaf etdirmək,bədii zövqü,yaradıcı və estetik dərk etməni gücləndirmək və incəsənətə məhəbbət aşılamaq.
- ümumi estetik tərbiyədən əlavə təsviri incəsənət dərslərində şagirdlər realist rəsm əsaslarını öyrənir,təsvir müstəvisi üzərində əşyanın həcmli formasını,material keyfiyyətlərini və fəzada vəziyyətlərini verməyi öyrənirlər.

Bundan əlavə tədris vasitəsilə şagirdlər xətti və hava perspektivası, işıq kölgə və ton münasibətləri rəngkarlıq və kompozisiya haqqında biliklərə yiyələnirlər.

Tam estetik tərbiyə təkcə incəsənət əsərləri ilə passiv tanışlıq vasitəsilə əldə edilə bilməz. Tam estetik tərbiyə real aləm və gözəllik qanunlarının əsasını təşkil edən obyektləri öyrənmək növü olan naturadan rəsmsiz təsəvvür belə edilə bilməz. Təbiət çox gözəl müəllifdir. O, harmoniyanı və məqsədyönlüyü insanlara öyrədir. Hər bir insan təbiətdə nə isə qeyri adi, yeni və gözəl bir şey görmək, tapmaq xüsusiyyətinə malikdir. Lakin onun bu gözəlliklərdən aldığı hiss və həyəcanı göstərməsi üçün təsviri sənət dilində danışa bilməsi üçün rəsm çəkə bilməsi vacibdir. Məhz təsviri sənətin dili ilə danışmaq üçün rəsm və rəngkarlıqla praktik olaraq məşğul olmaq lazımdır.

Bu o deməkdir ki, əlifbanı öyrənməklə şagird ona elmi bilik verən kitabları oxumaq bacarığı əldə etdiyi kimi, təsviri sənətin əlifbası olan rəsm, rəngkarlıq, perspektiva, işıq kölgə, kompozisiya və sair qanunları öyrənməklə şagird qarşısında real həyat harmoniyası, ətraf aləmin rəngi və forma gözəlliyi açılır və onun yaradıcılıq xüsusiyyətləri, fantaziya aləmi üzə çıxır. Müəllim şagirdləri müxtəlif materiallar vasitəsilə rəsm çəkməyə, öz fikir və təsəvvürlərini qrafik və rəngkarlıq vasitələri ilə göstərməyi öyrədir. Nəticədə şagirdlərin əşyalar haqqında təsəvvürləri genişlənir, onlar rəsmi təhlil edir, səhvlərini görür, düzəltməyə çalışırlar. Nəticədə onlarda müşahidə qabiliyyəti, görmə yaddaşı, gözün dəqiqliyi, əlin motorikası, rəngləri görmənin zərifliyi inkişaf edir, dəqiqləşir.

Təsviri sənət dərslərində şagirdlər konkret bilik və bacarıqlara yiyələnə bilərlər. Lakin çox vaxt məktəb praktikasında bunun əksini görürük. Müəllim dərsi səthi izah edir, şagirdlər isə nə gəldi, və necə gəldi çəkirlər. Dərs heç bir məqsədyönlü fəaliyyət olmadan, xaotik şəkildə özbaşına keçir. Bu çox yanlış vəziyyətli təlim metodudur. Şagird dərse gəlmişdir - oxumaq, öyrənmək üçün. Ədəbiyyat kimi, riyaziyyat kimi, tarix kimi və onu oxutmaq lazımdır, Nəyə? – estetik tərbiyəyə, estetik zövqə, bədii tərbiyəyə, bədiimədəniyyətə.

Özbaşına rəsmlər və rənglərlə uşaq oyunları - bu tədris saatlarının sərf edildiyi əsas məqsəd deyil. Uşağı sadəcə ardıcıl olaraq təsviri sənət savadına öyrətmək lazımdır - necə ki, ona oxumaq, yazmaq və hesablamaq öyrədilir. Bütün bu məqsədyönlü tədris olmadan şagird tədricən yaşlandıqca rəsmə olan həvəsini itirir və nəticədə bu işdən tamamilə əl çəkir. Təsviri incəsənətin tədrisi orta məktəblərdə şagirdlərin yaş səviyyəsi xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla aparılmalıdır. Həm də hər dərs üçün konkret tapşırıq və məqsəd (məzmun) müəyyənləşdirilir. Uşaq rəsmlərinin kriteriyası onun təsvirin reallığına yaxınlaşması dərəcəsidir. Bu kriteriy gənc rəssamın inkişaf dərəcəsinin ən yaxşı göstəricisidir. Bütün bu tapşırıqların müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsi üçün birinci və əsas şərt - təsviri incəsənət müəlliminin professional hazırlığın yüksəldilməsi, təsviri incəsənət müəlliminin rəsm, rəngkarlıq və kompozisiya üzrə teoretik və praktik bilgilərinin dərinləşdirilməsidir.

“Rəssam pedaqoq öz şagirdlərinə ancaq öz bacardığı,öz bildiyi,öz inandığı şeyləri öyrədə bilər.Pedaqoji işdə teoretik biliklərin və professional ustalığın yoxluğu yolverilməzdir.” İ.E.Repin

Ancaq bu halda tədrisin didaktikprinsipləri olan;elmilik,sistematiklik,ardıcillıq,anlayışlıq və aktivlik tədris materillərini mənimsənilməsində möhkəmlilik və əyanilik konkret olaraq həyata keçirilə bilər.

Təsviri incəsənətin tədrisində elmilik prinsipi əsasən xətti və hava perspektivasının qanunlarını,işıq kölgəni,rəngkarlığı,kompozisiya və incəsənət tarixini nəzərdə tutur.

Sistematiklik və ardıcillıq dedikdə öyrənilən materialın tərkibini və loqikasını nəzərdə tutur.Tədris materialı o zaman möhkəmlənmiş vəənlaşılan olacaqdır ki,hər bir yeni tapşırıq özündən əvvəlki materialla əlaqəli olsun.

-Əyanilik təsviri sənətin tədrisində istifadə olunan əsas prinsiplərdən biridir.Əyani vəsait olmadan naturadan,mövzu üzrə,dekorativ tətbiqi fəaliyyət və təsviri sənət haqqında müsahibə dərslərini aparmaq mümkün deyildir.Yalnız professional hazırlıqlı rəssam pedaqoq tədrisin məqsəd və məzmununa uyğun əyani vəsaitlər hazırlaya və onları əl ilə rəsm edə bilər.Bu axırını xüsusilə vacibdir. Çünki müəllimin lövhədə bacarıqla rəsm çəkməsi şagirdlərin marağının artmasına səbəb olur.

Beləliklə, şagirdlərin savadlı rəsm çəkmələrində istər natürmort,istər mənzərə olsun-onların özünəməxsusluğu və xüsusiyyətlərinin aşkara çıxarılmasında əsas faktor müəllimin yaradıcılıq imkanlarıdır.

PROQRAMIN TƏHLİLİ

Məlumdur ki,təsviri incəsənət dərslərinin tədrisi hər sinif üzrə müəyyənləşdirilmiş proqram üzrə aparılır.Hər yeni dərs ilinin əvvəlində yeni proqram nəzərdən keçirilir.Bu zaman əvvəlki proqramdakı əsas ideyaların saxlanması və proqramın quruluşuna diqqət yetirilir.Proqramda yerli şəraitlə bağlı, milli xüsusiyyətlərin olmasına xüsusilə nəzarət edilir.Bunlar;

a. Azərbaycan sənətkarlarının rəngkarlıq, heykəltəraşlıq və qrafika əsərləri ilə tanışlıq.

b. Milli xalq sənəti(xalçacılıq,bədi tikmə,oyma, döymə,dulusculuq,misgərlik,şüşə məmulatı,şəbəkə və s.)

Proqramda uşaqların bədii-estetik,qavrama,incəsənət əsərlərini qiymətləndirmə,onları təhlil etmə bacarığının inkişafına kömək edən fəaliyyətə daha çox yer verilməlidir.İ-ci sinifdən başlayaraq tədrislik gözlənilməklə,həm gerçəkliyin,həm də incəsənətinöyrənilməsi ilə bağlı iş aparılmalıdır.Proqramda təsviri incəsənətin mühüm tərkib hissələri olan rəsm, rəngkarlıq,kompozisiya,təsviri sənət üzrə müsahibələr daha geniş nəzərdə tutulmalıdır.

-Proqramda şagirdlərin bilik və bacarıqlarına daha uyğun olan söhbətlərin keçirilməsinə yer verilir

-Hər sinif üçün təsviri sənət üzrə şagirdlərin bilik bacarıq və vərdişlərinə verilən tələblət,lazım olan ləvazimat göstətilir.Proqramda həm də ayrı ayrı fənlərlə təsviri incəsənətin əlaqəsi,əyani vəsaitlər və müəllim üçün ədəbiyyat göstərilir.

-Proqramların tutumutəsviri incəsənətin əsas vəzifələrini tam yerinə yetirməyə xidmət etməlidir.

-Gerçekliyə,incəsənətə,bədii-mədəni hadisələrə,bədii xalq yaradıcılığına fəal estetik münasibət tərbiyə etmək.

-Bədii yaradıcılıq qabiliyyətini,görmə qavrayışını,rəng hissini,kompozisiya mədəniyyətini,fəza təsəvvürlərini,fantaziyanı,görmə təsəvvürünü,bədii yaradıcılığın obrazlı həllini,bədii və konstruktiv fikirləri sistematik şəkildə inkişaf etdirmək

-Başqa fənlərin öyrənilməsi prosesində,asudə vaxtlarda və ətraf aləmlə ünsiyyət zamanı bədii bilik və vərdişlərdən istifadə etmək bacarığını formalaşdırmaq.

-Proqramda təsviri sənətin tədrisinin məzmun və metodlarına verilən əsas tələblərin mənimsənilməsi də xüsusi yer tutmalıdır.

-Realistik,həyatla,xalq yaradıcılığı ənənələri ilə əlaqə

-Şagirdlərin təlim və yaradıcı fəaliyyətlərində,praktik iş prosesində,təsviri sənət əsərlərini qavramaq və başa düşmək qabiliyyətini inkişaf etdirmək.

- Şagirdlərin yaş imkanlarını,fərdi və kollektiv işləri nəzərə almaq.

- Müxtəlif iş növləri və bədii materiallardan istifadə

- Fənlərarası əlaqə imkanlarından istifadə etmək və uşaqların başqa fəaliyyət növləri ilə tanış olmalarına şərait yaratmaq

Təlim və tərbiyənin üzvi surətdə əlaqələndirilməsi təsviri incəsənət fənninin əsasını təşkil edir: Estetik və bədii tərbiyə sistematik olaraq bədii fəaliyyət üzrə bilik və vərdişlərə əsaslanmalıdır.Burada əsas məqsəd professional vərdişlər qazanmaq deyil.Lakin bədii vasitələrlə gerçəkliyi başa düşmək və təsəvir etmək

DEKORATİV TƏTBİQİ SƏNƏT DƏRSLƏRİNİN TƏŞKİLİ VƏ QURULUŞU

PLAN:Dekorativ tətbiqi sənət haqqında şagirdlərdə bitkin və dolğun təsəvvürün yaranması.

-Dərsin tematik prinsiplər əsasında qurulması

-Dərsdə təlim əhəmiyyətli mövzuların müqayisə əsasında verilməsi.

-Öyrədiləcək materialın şagirdlər tərəfindən hərtərəfli mənimsənilməsi.

Dekorativ tətbiqi sənət dərslərinin məzmunu, müəllim və şagird arasında gedən mürəkkəb pedaqoji və psixoloji proseslər,bu proseslərin təşkili və təkmilləşdirilməsi yolları bu fənnin əsas məsələlərindəndir.Təlimin xarakteri,müəllim və şagird arasında əlaqə forması,dərs materiallarının mənimsənilməsi və praktik vasitələrə çevrilməsi,şagird əməyinin qiymətləndirilməsi,təlim prosesinin perspektivləri və s. dərs prosesinin optimallaşdırılmasına, səmərəli nəticələr əldə olunmasına şərait yaradır.Şagirdin təlim imkanlarının düzgün nəzərə alınması və əlverişli istiqamətə yönəldilməsi də onun daxili inkişafının əsas şərtlərindəndir

Əlbəttə təlim materialları, öyrədilməsi nəzərdə tutulan hər hansı bir sənət nümunəsi şagirdlərin yaş və bilik səviyyəsinə uyğunlaşdırılmaqla onun bilik səviyyəsindən yuxarıda dayanmalıdır. Yalnız bu yolla şagirdin intellektual səviyyəsinin inkişafından, ümumiyyətlə təlimin inkişafetdirici xüsusiyyətlərindən söhbət gedə bilər. İnsan fəaliyyətinin digər növlərinə nisbətən incəsənət, xüsusilə təsviri incəsənət real gerçəkliyin obrazlı dərk olunmasından ibarətdir və bu ideya incəsənət əsərlərinin estetik mənbəyini təşkil edir. Buna görə də estetik tərbiyə dedikdə həqiqi gözəlliyin düzgün qavranılması və qiymətləndirilməsi, estetik dünyagörüşünün, hiss və zövqlərin inkişafı, gözəl incəsənət əsərlərinin yaradılmasına bədii tələbat zərurətinin formalaşdırılması nəzərdə tutulur. Bütün bu tərbiyə sistemi ancaq təlim fənləri vasitəsilə həyata keçirildiyindən dekorativ tətbiqi sənət dərslərinin prinsipləri, quruluşu, metod və vasitələri digər fənlərdən fərqlənir. Lakin bu o demək deyildir ki, istifadə olunan metod və vasitələr, dərslərin təşkili prinsipi sırf spesifik mahiyyət daşıyır. Həmin metod, üsul və vasitələr digər təlim fənlərinin tədrisində də bu və ya digər dərəcədə istifadə olunsada, dekorativ tətbiqi sənət dərslərinin keyfiyyətə təkmilləşməsinə daha effektiv təsir göstərir. Bu quruluş prinsipinə aşağıdakılardan ibarətdir.

I. Təsviri incəsənət və onun bir növü olan dekorativ tətbiqi sənət haqqında şagirdlərdə dolğun və bitkin təsəvvürün yaranması.

II. Dərslərin tematik prinsip əsasında qurulması.

III. Dərslərdə təlim əhəmiyyətli mövzuların müqayisə əsasında verilməsi

IV. Öyrədiləcək materialların şagirdlər tərəfindən hərtərəfli mənimsənilməsi

I. Təsviri incəsənət və onun bir növü olan dekorativ fəaliyyət haqqında şagirdlərdə bitkin, dolğun təsəvvürün yaranması.

İlk dərslər elə qurulmalıdır ki, ibtidai sinif şagirdlərinin qazanacaqları biliklərin həyatiliyi, sonrakı inkişafa bağlılığı, nəyisə formalaşdırma biləcəyi haqqında aydın təsəvvür yaransın. Altı yaşlı şagirdlərin psixoloji inkişaf səviyyəsini əsas götürərək təlimin bu prinsip əsasında qurulmasının bir sıra çətinliklər yarada biləcəyi müəllimin diqqət mərkəzində dayanmalıdır. Təlimin bu pedaqoji psixoloji məsələlərini araşdıran görkəmli sovet metodisti B.A. Suxomlinski apardığı araşdırmalardan belə bir nəticəyə gəlmişdir ki, “uşaq obrazla düşünür, uşaq beyninin hüceyrələri o qədər zəifdir və qavrayış obyektlərinə o qədər həssas reaksiya verir ki, onlar yalnız qavrayış, idrak obyektini görməsi, eşidilməsi, toxunulması mümkün olan obrazlar olduğu şəraitdə işləyə bilərlər. Düşüncənin mahiyyətini təşkil edən fikrin cəlb edilməsi yalnız o halda mümkün olur ki, ya gərək uşağın qarşısında əyani, real obraz olsun, ya da obraz sözlə o qədər parlaq ifadə olunsun ki, uşaq onu sanki qarşısında qoyulmuş kimi dərk etsin. Bu baxımdan dekorativ tətbiqi sənət və onun millin ümumələri üzrə müsahibə xarakterli işlər faydalıdır. Sözügedən sənət nümunələrində milli ənənə obraz və vasitələrdən geniş istifadə edilir, zəngin naxışlar sistemini mühafizə olunur, yüksək dekorativ səviyyə

nümayiş etdirilir. Dekorativ tətbiqi sənət əsərləri milli obraz və təsvir elementləri ilə zəngin olduğu üçün əlverişli təlim və estetik zövq mənbəyidir. Müəllim elə ilk dərslərdən şagirdlərin təsəvvüründə möhkəm inam yaratmalıdır ki, müasir dekorativ tətbiqi sənət sözün həqiqi mənasında yalnız peşə, nəsilin adət ənənələrini qoruyub saxlayan sənət növü deyil, həmçinin müasir obraz, ideya, təsvir və ifadə vasitələri ilə novatorluqla inkişaf etdirilən incəsənət növüdür. Dekorativ tətbiqi sənət əsərlərinin auditoriyası çox geniş olub, sənətşünaslar, rəssamlar, peşə ustaları, arxeoloqlar, estetiklər, dil ədəbiyyat müəllimləri (şəkil üzrə inşalar, vətənpərvərlik tərbiyəsi, və s. məqsədlər) tərəfindən tədqiq edilir və qiymətləndirilir.

II. DƏRSİN TEMATİK PLAN ÜZRƏ QURULMASI

Mövcud proqram və məktəb təcrübəsi, qabaqcıl müəllimlərin işinin ümumiləşdirilməsi və metodik mülahizələr göstərir ki, digər təlim fənləri kimi dekorativ tətbiqi fəaliyyət məşğələlərinin məzmununda da tematik prinsip əsas götürülməlidir.

DEKORATIV TƏTBİQİ SƏNƏT DƏRSLƏRİ ÜÇÜN PLAN KONSPEKT VƏ İCMAL TƏRTİBİ

Dekorativ tətbiqi sənət dərslərinin aparılmasına dair çoxlu metodlar mövcuddur, fəaliyyət göstərir. Ümumi metodik mülahizələr olmadığı üçün müəllimlər dərsləri əsasən istədikləri kimi və ya bacarıqları çəkildə aparmaya məcbur olurlar. Təlim mövzularının plan konspektləri hazırlanarkən mövcud proqram əsas götürülür, yəlinin əsas prinsipləri (asandan çətinə, fəndaxili və fənlərarası əlaqə, inkişaf etdiricilik, peşə və bədii estetik qabiliyyətin inkişafının metod, üsul və vasitələrin mövzunun xüsusiyyətlərinə uyğun seçilməsi, mövcud maddi texniki baza və s.) rəhbər tutulur. Mövzular üzrə metodik göstərişlərin hazırlanmasında əsas məqsəd dərsin təşkilində müəllimlərə əməli kömək göstərməkdir.

Plan konspektin tərtibi zamanı hər bir dərsin konkret məqsədi, şagirdlərin estetik tərbiyəsində oynayacağı rol dəqiq müəyyən edilir. Əlavə təlim vasitələri kiçik əyani və natural vasitələr seçilir, dərsin müxtəlif mərhələlərində istifadə məqamları dəqiqləşdirilir. Əsas diqqət dərsin quruluşuna yönəldilir. Hər bir təlim mövzusunun əsasında inkişaf etdiricilik, peşə və bədii estetik qavramalar, müstəqil yaradıcılıq fəaliyyəti əsas prinsip kimi götürülməlidir.

Dərsin quruluşu müəyyənləşdirilərkən belə bir ideya əsas götürülməlidir ki, təsviri incəsənət, o cümlədən onun bir növü olan dekorativ tətbiqi sənət ətraf ələmin dərk olunması və emosional obrazlı yaradıcılıq qabiliyyətini inkişaf etdirmək vəzifəsi daşdığından estetik qavrama və estetik hisslərin inkişafına xüsusi diqqət yetirilməlidir.

Dərsin təşkilinin bütün variantlarında əyani-illüstrativ metoda xüsusi üstünlük verilir, müəllimin fəaliyyəti əsas götürülür.

Təlimin ilk illərində, xüsusilə I sinifdə I rüb ərzində şagirdlər müəllimdən texniki priyomları, əl hərəkətləri və ritorikanı öyrənsələr də sonralar fərdi iş təcrübələri

artdıqca onlar yeni obraz, cizgi,rəng və kompozisiya tərtibatı üzərində düşüncə,fərdi iş maneralarına malik olurlar.Bunların həyata keçməsi üçün müəllim maksimum şərait yaradır.

Dekorativ tətbiqi sənət dərsləri aşağıdakı quruluşa uyğun olmalıdır:

I Sınıfın qısa xarakteristikası. BU zaman fərdi yanaşma prinsipi tətbiq etmək məqsədilə şagirdlər üç qrupa (yüksək,orta aşağı) bölünür.Nə bir qrupun görəcəyi cari işlər və perspektiv müəyyənləşdirilir.

II Mövzunun əsas və əlavə məqsədləri,bədii peşə və estetik tərbiyə sahəsindəki imkanları dəqiqləşdirilir.

III Mövzunun praktik şərhli Əyani və natural əşyaların təsvir texnikası və təchizatın nümayişi,obyektin spesifik cəhətləriəlamətlərinin izahı

IV Müstəqil yaradıcılıq fəaliyyəti.Bu zaman müəllim və şagirdlərin fəaliyyəti,onlar arasında pedaqoji əməkdaşlığın formaları,həyata keçirilmə yolları müəyyənləşdirilir.

V Şagird işlərinin təhlili. Ən yaxşı işlərin təhlili ilə yanaşı düzgün yerinə yetirilməyən işləri də müzakirəyə cəlb etmək lazımdır ki,şagirdlər öz səhvlərini vaxtında görüb düzəldə bilsinlər.

I – Cİ SİNİF ÜZRƏ (nümunə)

Dərsin mövzusu:- Paralel xətlər daxilində həndəsi formalı naxışların işlənməsi.

Dərsin məqsədi:- Şagirdlərin yaradıcılıq qabiliyyətlərini,estetik tərbiyəsini inkişaf etdirmək,dünyagörüşlərini genişləndirmək.

Müəllimin vəzifəsi: Şagirdləri xalq dekorativ tətbiqi sənəti,onun bir qolu olan dekorativ naxışlarla tanış etmək,sadə həndəsi formalı naxışların işlənmə qaydasını,naxışların harada və necə işlənməsini onlara başa salmaq.Şagirdlərə rəngli karandaş və fırça ilə işləməyi öyrətmək,naxışların rənglənmə qaydasını onlara başa salmaq.

Dərsin təchizi (müəllim üçün) - Müxtəlif sadə həndəsi naxışlar işlənməmiş əyani vəsaitlər,xalq dekorativ tətbiqi sənət növlərindən bir neçə nümunə və s.

(şagirdlər üçün) - Pəsm dəftəri,rəngli karandaşlar,rənglər, rəng qarışdırmaq üçün j politra, fırça, içərisində su olan banka

DƏRSİN PLANI VƏ TƏXMİNİ VAXT BÖLGÜSÜ

- 1 Sınıfın təşkili _____ 2dəq
- 2 Köhnə dərsin yoxlanılması _____ 7 dəq.
- 3 Yeni dərsin izahı _____ 10 dəq.
- 4 Şagirdlərin sərbəst işi _____ 23 dəq.
- 5 Dərsin yekunu,ev tapşırığı _____ 3dəq

Dərsin gedişi:

- 1 Sinfə daxil olandan sonra .şagirdlərin rəsm məşğələsinə hazırlığını təmin etmək məqsədilə növbətçi vasitəsilə şkafdan rəsm dəftərlərini götürdü

paylatdırır,rəsm üçün lazım olan ləvazimatları stolun üstünə düzdürür,yazı taxtasını sildirirəm.

- 2 Cərgələrin arası ilə gəzərək keçmiş dərsdə işlənmiş işləri nəzərdən keçirir,bəzilərini yerində qiyətləndirirəm.Bu prosesdə rəsm ləvazimatlarının yerində olmasını nəzərdən keçirir,çatışmayan ləvazimat olarsa özüm şkafdan götürərək paylayıram.3
- 3 Yeni dərsi izah edərkən ilk əvvəl köhnə dərs haqqında bəzi suallar verir və yeni dərsi izah etdikdə onu köhnə dərsə əlaqələndirirəm.

Köhnə dərsdə naturadan fincan rəsm edilmişdir.Yeni dərsdə isə paralel xətlər daxilində həndəsi naxışların işlənmə yollarını öyrətməklə onu kağız üzərində necə rəsm etməyi göstərir və bir neçə sual vasitəsilə paralel xətlər daxilində çəkilmiş naxışların hansı əşya üzərində yerləşdirilməsini müəyyənləşdirirəm.

Müəllim:- Naxışlar neçə cür olur?

Şagird: - Naxışlar nəbati və həndəsi olmaqla iki yerə bölünür.

M :-Naxışları neçə cür işləmək olar

Ş:- Paralel xətlər daxilində,dairə daxilində ,düzbucaqlı daxilində,sərbəst

M: -Paralel xətt daxilində naxışları hansı əşyalar üzərində qurmaq olarŞ

Ş:- Xalşaların kənarları, əl-üz dəsmalları və s.

Sual cavabdan sonra şagirdlər paralel xətlər daxilində həndəsi formalı naxışları sərbəst şəkildə işləməyə başlayırlar.Dərsdən sonra dəftərlərə baxış təşkil olunur və göstərişlər verilir.

1.Təsviri sənət dərslərinin tədrisinin pedaqoji əsasları

İncəsənət ictimai şüurun bir forması kimi ətraf aləmin dərin dərk olunması ,spesifik vasitələrlə obrazlarla ifadəsidir.Elm də dərk etmə vasitəsidir.Elm həyat həqiqətləri haqqında məntiqi anlayışlar terminidir.incəsənət isə ətraf aləm haqqında obrazlarla,bədii və emosional təlimat verir.Elmdən fərqli olaraq incəsənət insanı ruhlandırır,həyacanlandırır,düşündürür və mübarizəyə səsləyir.təsviri sənət yalnız müəyyən sahəyə dair biliklər toplusu deyil,həmdə böyük tərbiyə məktəbidir.təsviri sənət əsəri insanın mənəviyyatına,iradəsinə pisxi təsir göstərir.Onu fəal həyat mövqeyi tutmağa istiqamətləndirir.Tarixi mənbələr göstərir ki,qrafik vasitələrlə təsviri ibtidai icma quruluşundan başlayır.mağara divarları,qala və sümük üzərində olan təsvirlər sübut edir ki,hələ ibtidai icma quruluşunda ibtidai insan öz duyğularının rəsmi sadə üsulları vasitəsilə müxtəlif yerlərdə qeyd etmişdir.bu sadə qrafik işarə və çizgilər bəşər mədəniyyətinin sonrakı inkişaf dövrünün məhsulu olan qrafik yazının meydana gəlməsinə səbəb oldu.Əkinçilik və sənətkarlığın inkişafı təsviri kimi insanın incəsənətə yeni baxış və münasibətlərinə meydana gətirmişdir tarixin sonrakı qatında məişət və ev əşyalarının qadın bəzəklərinin ,döyüş silahlarının hazırlanması və bu əşyaların müxtəlif şəkildə bəzədilməsi və bununla əlaqədar təsviri sənətin növlər üzrə bir birindən başlamışdır xüsusi məktəblər və öyrətmə üsulları yaranmağa başladı.İncəsənətin əmələ gəlməsi və inkişafı baxımından qədim Misir daha mühüm yer tutur. Qədim Misirdə peşə ustaları yanaşı təhsil alan şagirdlər su

kanallarını,ticarət yollarını,küçə,meşdan və sarayların sxemlərini çəkirdilər və bütün bunlar məktəblərdə öyrənilirdi.tarixi sənədlərgöstərir ki,təlim fənni kimi təsviri sənət ilkdəfə qədimMisirdə tədris olunmağa başlamışdır.Burada həm rəsm texnikası həm də ifadə vasitələri öyrədilirdi.Məktəblərdə təsviri sənət təlimfənni kimi sistematik və ciddi tədris olunurdu.Bu fənn məktəblərdə eyni üsul və vasitələrlə öyrədilirdi.Burada bəşər tarixində ilk dəfə olaraq təsviri sənətin əsasları,qanunları qoyulmuşdur.Misir məktəblərinə ətraf aləmin obrazlı təsvirindən daha çox təsvirin qanunlarla,nümunənin olduğu kimi rəsm edilməsinə üstünlük verilirdi.Burada natura təsvir obyektini kimi götürülür və obyektin qəbul olunduğu ölçülər,formalarla təsvir etmək tələb olunurdu.Qədim yunan məktəblərində bu təcrübə daha da geniş inkişaf etdirilərək təsviri sənətə yeni məzmun əlavə olunmaqla nəticələndi.Qədim yunan məktəbində təbii və həyatilik təsviri sənətdə əsas tələblərdən biri sayılırdı.Ətraf aləmdəki dərinə,hər tərəfli müşahidəsi yunan təsviri sənətinin özünə məxsus qaydalarının yaranmasına səbəb oldu və bununla da təsviri sənətin elmi şəkildə dərk olunması metodunun əsası qoyuldu.Yunan rəssamları təbiətdə ciddi qanunauyğunluqların mövcudluğunu və gözəlliyin bu qanunauyğunluqlara ,onun ölçü və ahənginə tabe olduğunu fərz edirdilər.Yunanlar beləqənatə gəlirdilər ki,naturalı rəsm prosesində insan əşyanı müşahidə etməklə yanaş,onun quruluşunu da dərk edir.Məsələn onlar insan bədəninin simmetriya əsasında yaradıldığını guman edir və bədəni çəkərkən başın ölçüsünün 6-7 misli kimi götürürdülər.Eramızın 4-cü əsrinə qədər qədim Yunanıstanda Efes,Fiban,Çiklon və s.Məşhur rəssamlıq məktəbləri olmuş,şagirdlərin təsviri sənət bacarıqlarının inkişafı diqqət mərkəzində çox saxlanılmışdır.Bunların içərisində Evpomp Tərəfindən əsası qoyulmuş , Məktəbi daha məşhur olmuş Bu məktəbdə rəssamlığın sirləri də xüsusi metodla öyrənilmişdir .Çiklon məktəbi təsviri sənətin bütün məktəblərdə tədrisinin zərurətliyini əsas göstərməklə ibtida itəhsil fənləri içərisində təsviri sənət fənninin tədrisinə xüsusi yer ayırırdılar.Qədim Romada da təsviri sənətə,eləcə də qədim Yunan rəssamlarının əsərlərinə müstəsna diqqət göstərirdilər.Lakin qədim Romalılar rəsm tədrisi metodikasına əhəmiyyətli yeniliklər əlavə etməmişdilər.Roma incəsənəti öz qüdrətini bir də yalnız intibah dövründə bərpa edə bilmişdir.İntibah dövrü rəssamları-Loon batista,Alberti,Leonardo Da Vinçi və b.Təsviri sənətin əsası kimi naturadan Rəsmə xüsusi diqqət vermişdilər.Onlar incəsənət qanunlarının riyaziyyat qanunları kimi mütləq olduğuna inanır və təsvirsənəti “ciddi fənn” kimi qiymətləndirirdilər.Antik dövrlərdə təsviri sənətin estetik meyarları haqqında Tutarlı mülahizələr formalaşmağa başlamış təsviri sənətin funksiyalarına dair bir sıra fəlsəfi traktatlar yazılmışdır.Təsviri sənət yalnız gerçəkliyin yaradıcı Şəkildə dərk olunması deyil,həm də mövcud reallığın gözəllik qanunları əsasında yenidən qurulmasına dair bacarıq və vərdislər yaratmaq məqsədi daşıyır.Yunanların bədii və estetik tərbiyəsi tarixlər boyu bəşəriyyəti düşündürmüş,hər bir dövrü özünə məxsus bədii-estetik tələbləri formalaşdırmışdır.Gözəlliyi duymaq və qiymətləndirmək ,yenisini yaratmağa meyl etmək yalnız mənəvi zənginlik deyil,təfəkkürün,məqsədyönlü əməli iş fəaliyyətinin inkişafən üçün də vacib şərtlərdəndir.Təsviri sənətin

məqsədi yalnız zövq mənbəyi olmaqdan ibarət deyil Təsviri sənət həm də ətraf aləmi görmək bacarığı aşılayır. Təsviri sənət duyğu və qavrayışın xüsusi bir forması real gerçəkliyi daha Dərindən başa düşməyə, daha həssaslıqla duymağa və daha sərrast görməyə kömək edir. Antik dövrlərdə incəsənət əsərləri vasitəsilə estetik tərbiyə problemləri pedaqoji prosesdə geniş yer tutmuşdur. Qədim dünyanın ən böyük mütəfəkkiri Aristotel sənət əsərləri, xüsusilə rəssamlığın insan mənəviyyatını zənginləşdirən vasitə kimi qəbul etmişdir. Ümumi faydalı fənləri uşaqlara öyrətməyin məqsədi yalnız bundan fayda götürmək olmamışdır. Məsələn savad həm də ona görə öyrənirki, bunun sayəsində uşaqlara həm də digər biliklər vermək olur. Rəsmi öyrədilməsində də vəziyyət bu cürdür, onu da yalnız müəyyən hərəkətlərdə səhvə yol verməmək xatirinə yox həm də ona görə öyrədirlər ki, müəyyənləşdirmək imkanlarını inkişaf etdirir.

Göründüyü kimi Aristotel gözlə görünən fiziki gözəlliyi duymaq anlayışı altında təsviri sənətin estetik meyarlarının, mənəvi inkişafında oynadığı rol əsas amil kimi nəzərə alınmışdır.

Gözəlliyi görmək hamıya mümkündür. Onu duymaq, dərk etmək isə həmişə müəssər olmur.

Aristotel hər tərəfli inkişaf etmiş şəxsiyyətin formalaşmasında əsas fənnə-qrammatika, gimnastika, musiqi və rəsmə üstünlük verərdi. Antik dövr filosofu Platonun yaradıcılığında da incəsənətin insanın mənəvi inkişafında oynadığı rol rüşeym şəklində mövcud olmuşdur. Monumental-dekativ rəssamlıq təsviri sənəti ən qədim və ibtidai olmaqla ölkəmizin ərazisində də geniş yayılmışdır. Qobustan qaya rəsmləri bu baxımdan dünya mədəniyyəti tarixinə daxil olmuşdur. Monumental-dekativ sonralar memarlıqla birləşərək maddi və estetik dəyərini dahada artırdı. Azərbaycan ərazisində Gülüstan (Naxçıvan), Şəki xan sarayı, Şirvanşahlar sarayı, Mərdakan və Ramana qalaları 19-cu əsrin sonu 20-ci əsrin əvvəllərində Bakı milyonçularının tikdirdikləri binalar yarandı. Hazırda bütün bunlar estetik hisslərin inkişafında mühüm mənbələr kimi qiymətləndirilir.

Lakin nə antik, nə də intibah dövrünün mütəfəkkirləri incəsənətin aləmi dərk etməyin bir vasitəsi olduğunu qeyd etmir. Onu tərbiyənin, estetik zövqün, bir kopanenti kimi qəbul edir, peşə qabiliyyətini ön plana çəkirdilər.

Ancaq 17-ci əsrin sonlarına doğru böyük çex pedaqoqu və mütəfəkkiri Y.A. Komenski təsviri sənəti ümumtəhsil fənləri sırasında tədris etmək fikirini irəli sürdü. Komenski hər vasitə ilə təsviri sənətin ətraf aləmi dərk etmə vasitəsi olduğunu əsaslandırmağa çalışırdı. O. yazırdı; "Nəyə daha çox can atırsansa onu da yerinə yetirmək lazımdır. Biz isə yalnız hazır kəşflərdən istifadə etməyə alışmağa yox, incəsənətlə məşqul olmağa, yeni kəşflər etməyə can atırıq. Məlumdur ki, müəyyən elmi məlumatlar olmadan təsviri sənətdə uğurları qazanmaq olmaz. Deməli şagird rəsm çəkməyi öyrənməklə ətraf aləm haqqında kifayət qədər bilgiyə yiyələnir. Bu Komenskini daha çox düşündürürdü.

Təsviri sənətin ümumtəhsil fənləri sırasında yerini düzgün qiymətləndirən ingilis pedaqoqu və filosofu Con Lokk "tərbiyə haqqında mülahizələr" əsərində yazırdı ki, əgər şagird gözəl xəttlə yazmağı bacarırsa, bu bacarığı rəsm çəkməyə də

istiqlamətləndirmək olar.Fransız filosofu Psom Psak Russo yazırdı “Ətraf aləmi duyqu orqanlarının köməyi ilə dərk etmək olar.Bunu inkişaf etdirmək üçün isə şagirdə naturadan rəsmi öyrətmək lazımdır

O rəsm məşqələlərini təbiətlə təmasda aparmağı lazım bilərdi.

Marifiçilik dövründə əvvəllər mövcud olmayan estetik sistemlər yaradılmalı,incəsənət həqiqi qiymətini almağa başladı.Mürtəci inqilabçılar incəsənəti insan şüurunda ətraf aləmin spesifik vasitələrlə inikası,kimi dəyərləndirir.V.T.Belinski yazırdı;İncəsənət gerçəkliyi (həqiqəti) bilavasitə seyr edilməsi,yaxud obrazlarla seyr edilməsidir.

Sənətin varlığa münasibəti,onun insan əməyindəki rolu,ümumiyyətlə estetik tərbiyə və incəsənətin tədrisi məsələləri inqilabi-demokratla yəni əsərlərində də geniş yer tutur.V.T.Velinski,N.O Çerşievski,N.Dobrolyubov öz əsərlərində belə bir ideyanı etmişdir ki,yalnız real gerçəkliklərə uyğun gələn gözəllik həqiqidir,incəsənət öz estetik tərbiyə vəzifəsini həqiqi gerçəkliyə əsaslandırdıqda səmərəli yerinə yetirə bilər.İncəsənət və həyat arasında üzvi vəhdətin mütləq mövcudluğu,estetik tərbiyənin əsaslarını təşkil edir,çünki incəsənətin tərbiyə funksiyası yalnız həyatla bağlılığındadır.O bir tərəfdən insanın zövq və hisslərini,həyatı tələbatını ödəyir.Digər tərəfdən isə yeni hisslər,qurub yaratmaq etirasını doğurur.

Təsviri sənətə məktəb fənləri arasında yer verilməsini tələb edən pedaqoq alimlərdən biri də dahi Çex pedaqoqu Pestalotsnidir.Lakin Pestalotsni təsviri sənəti əsas təlimfənni kimi yox,digər əsas fənlərə yardımcı fənn kimi qəbul edirdi.Pestalotsni həm də rəsm dərsləri tədrisinə dair qiymətli mülahizələrinin müəllifidir.O rəsm dərslərində sadəcə mürəkkəbə doğru təliminin tərəfdarı idi.O qeyd edirdi ki,rəssamın məqsədi öyrətmək deyil,lakin müəllimin məqsədi öyrətməkdir.Deməli rəssamla müəllim öz əməllərinin nəticələrinə görə fərqlənirlər. Elm və texnikanın inkişafı ilə 19-cu əsrin sonlarında digər fənlərlə yanaşı,təsviri təsviri dərslərinin tədrisində də ciddi dəyişikliklər yaşandı.Təsviri sənətin tədrisində iki aparıcı metoddan həndəsi və natura metodlarından istifadə olunmağa başladı.Həndəsi metodun mahiyyəti köçürməyə nisbətən mütərəqqi olsa da,şagirdlərin müsəqillik və yaradıcılıq meyillərini təmin edə bilmir,həndəsi fiqurları əvvəlcədən müəyyən edilmiş ölçülər əsasında çəkmək şagirdləri yorur,fənnə marağı azaldırdı.Əvvəlcədən müəyyən edilmiş ölçülərə əsasən məcburi həndəsi fiquru çəkən şagird bunun nəyə lazım olduğunu anlaya bilmir və nəticədə onun sərbəst və yaradıcı işləmək imkanları məhdudlaşır.

Estetik tərbiyə məktəbi kimi təsvirənət əsərlərinin tədqiqimüxtəlif xarakterli nəzəri,fəlsəfi,pedaqoji-pisxoloji araşdırmaların obyektinə olmaqla şagirdlərin estetik tərbiyəsinin formalaşdırılmasında geniş təsir gücünə malik olan əsərlərin əsl sənət nümunələrinin yaradılması ilə nəticələnir.

Təsviri sənətin elmi metodik əsaslarının yaradılmasında və tədqiqində, Anisimov,V.S.Kuzin,N.N.Rostovçev,E.V.Şoroxov,V.N.Suxomlikiy,Y.S.Astaxanov və s. Müstəsna xidmətlərə malikdirlər.

Təsviri sənətə dair yazılan bəzi tədqiqat sifətli elmi nəzəri səciyyə daşıyır.

2. Azərbaycan məktəblərində təsviri sənətin tədrisi tarixi.

Azərbaycanın tarixi çox qədimlərə gedib çıxır. Qobustandakı qaya təsvirləri bu sənətin tarixinin orta daş mezolit dövründən hesablanmağa imkan verir. Azərbaycanın Mingəçevir, Şamaxı, Naxçıvan, Kəlbəcər, Tovuz, Füzuli və digər bölgələrində arxeoloji qazıntılar zamanı tapılan heykəllər, təsvirlər, müxtəlif qızıl, gümüş, tunc, mis silah, qab və s. Bəzək əşyalarının üzərindəki əl işləri bu sənətin kütləviliyindən və qədimliyindən xəbər verir.

Təsviri sənətin tədrisinə dair xarakterik əsərlər Azərbaycanda az deyildir. Təsviri sənət fənninin milli zəmində tədrisinə Rasim Əfəndi, M. X., N. Əsgərova, A. Kərimov, N. Nəcəfov, N. Quliyev və başqalarının böyük əməyi olmuşdur.

Estetik mədəniyyətin formalaşmasında təsviri sənətə dair biliklər, incəsənətin qanunlarından baş çıxarıb bədii nümunələr üzrə təhlillər aparmaq bacarığı həlledici şərt sayılır. Müasir şəraitdə mövcud pedaqoji ədəbiyyat bunu əsas götürür ki, şagirdlərdə təsviri sənət nümunələrini öyrənməyə bədii ehtiyac, emosional hisslər tərbiyə olunmalı, optimal təlim şəraiti yaradılmalı, təlimə zəruri həvəs ayrılmalıdır. Bu fikirlər S. əsərlərində daha qabarıq nəzərə çarpır. Estetik tərbiyənin təsviri sənət əsərləri vasitəsilə inkişaf yolları göstərilir. Görkəmli alim şagirdlərin mənəvi aləmin tədqiqinə dair toplanan fakt və materialları ümumiləşdirərək yazır. Estetik tərbiyədə tərbiyəçinin uşaqlara gözəllik aləmi ilə tanış edərkən əldə rəhbər tutduğu pəsxoloji göstərişlər çox vacibdir. Bütün tərbiyə sisteminin mühüm vəzifəsini mənəvi onda görədim ki, məktəb insana gözəllik aləmində yaşamağı, gözəlliksiz Y. Bilməməyi öyrətsin. Dünyanın gözəlliyi insanın daxili aləmini də gözəlləşdirsin.

Təsviri sənət əsərlərinin estetik-tərbiyə sahəsindəki əlverişli imkanları filosof və pedaqoqlar kimi psixoloqların da diqqət mərkəzində durur.

İncəsənət əsərlərinin qavranılmasını P. Mexanizmlərini təqib edən X. Və başqalarının incəsənət əsərləri arasında sırf diferensiallama, T. Aparma, yalnız incəsənətin bu və ya digər növündən, onların ətraf aləmin bədii dərk olunması spesifikliyindən bəhs edirlər.

L.S. Viqorski incəsənət əsərlərinin dərk olunmasında hər bir addımın fərdi psixoloji xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla, estetik tərbiyə sahəsində bu amili nəzərə almağı tövsiyə edir.

Təsviri sənət əsərləri vasitəsilə şagirdlərin estetik tərbiyəsinin formalaşdırılması, bu sahədəki dərslərin təşkili və quruluşu Azərbaycan P. fikrinə konkret olaraq hələ ətraf tədqiq olunmamışdır.

Bu məsələdə yalnız estetik tərbiyənin ümumi məsələləri sırasında təsviri sənət, xüsusilə xalq dekorativ-x. Sənətinin rolundan ötəri söz açılır.

Sənət əsərlərinə estetik münasibət yalnız ardıcıl və səmərəli təlim yolu ilə mümkündür.

Psixoloqların dəfələrlə qeyd etdikləri kimi,şagirdlərin hissləri tərbiyə olunma imkanlarına malikdir və bu tərbiyəni düzgün istiqamətdə,mərhələlərlə,pedaqoji prinsiplərə uyğun şəkildə aparmaq müasir təlim fənninin o cümlədən də təsviri sənət dərslərinin əsas vəzifələrindəndir.

Təsviri incəsənət əsərlərini başa düşüb qiymətləndirmək müəyyən bilik və vərdişlərin eləcə də müvafiq zövq və marağın formalaşdırılmasını tələb edir.Həmin bilik və bacarıq sistemi isə şüurlu təlim yolu ilə aşılır.İncəsənət əsərlərinin estetik qavranılması və mənimsənilməsi ancaq müəyyən bilklərə yiyələndikdən sonra mümkündür.

Estetik biliklərə yiyələnmək çətin və mürəkkəb pedaqoji psixoloji prosesdir.Bu prosesdə “estetik hiss” və”estetik tələb “kimi mühüm faktların rolunu xüsusi qeyd etmək lazımdır.

Məlumdur ki,Estetik hiss insanın emosional həyatı ilə bağlıdır.İnsan emosiyaları özünü şəraitlə bağlı biruzə verir.Həmən hissləri oymaq inkişaf etdirmək isə təlim fənnlərinin vəzifəsidir.Estetik hisslərin düzgün inkifaşı incəsənət əsərinin bədii dəyərinin,qayə və qiymətinin düzgün müəyyənləşdirilməsinə şərait yaradır.

İbtidai siniflərdə yaş və bilik səviyyəsi incəsənət əsərlərini hərtərəfli qavramağa imkan vermir və bu vərdiş 1-ci sinifdən başlayaraq ardıcıl,sistemli iş aparılmaqla yerinə yetirilə bilər.ənəvvəli isə qeyd etmək lazımdır ki,təlimə yenicə başlayan uşaq təsviri sənətə aid anlayışların mənasını hələ düzgün başa düşə düşmür.Tədris ilinin axırında belə şagirdlərin estetik hisslərinin inkişafı yaxşı səviyyədə olmur.Ona görə də 1-ci sinifdə hiss və qarama üzərində daha ciddi iş aparılmalıdır.Şagirdlərdə bədii tələbat formalaşdırılması incəsənət əsərlərinin estetik qavranılmasına imkan verir,müstəqil fəaliyyət,yaradıcılığ uğurları üçün daxili stimul yaradır.

Təəssüf ki,Azərbaycan metodik ədəbiyyatında təsviri sənət əsərləri ilə ibtidai sinif şagirdlərinin estetik tərbiyəsinin formalaşdırılması problemi ardıcıl və sistemli şəkildə tədqiq olunmamış,bu istiqamətdə məktəblərdə lazımı praktik kömək göstərilməlidir.

Son illərdə təsviri sənət əsərləri ilə şagirdlərin estetik tərbiyəsinin formalaşdırılması istiqamətində bir sıra məqalələr nəşr olunmuşdur.

Azərbaycan təsviri incəsənətinin tarixi qədim olsada onun fənn kimi tədrisinə dair yazılı məlumatlar 12-ci əsrdən başlayır.Bu baxımdan N.Gəncəvinin əsərlərində müəyyən təsvirlər mövcuddur.Belə ki,rəssamlıq və heykəltaraşlıq zərif sənət növü kimi qəbul edən sənətkar özünün “Xosrov və Şirin”əsərində heykəltəraş Fərhad və rəssam Şapurun sənətkarlığından xüsusi məhəbbətlə söhbət açır.Lakin şairin təsvirlərindən aydın olur ki,Fərhad da Şapurda öz sənət dərslərini Azərbaycanda deyil Çində almışdır.

Lakin şairin digər “İsgəndərnamə”,”Yedii gözəl”əsərlərində təsviri sənət haqqında fikir və mülahizələrindən aydın olur ki,o təhsil aldığı zaman digərdünyəvi elmlərlə yanaşı təsviri sənəti də Gəncədə öyrənmişdir.

Təəssüf ki,dilimizə məxsus yazılı abidələrin itib-batması təsviri sənət tədrisinin tarixinin qədim dövrlərdə axtarmağa imkan vermir.Lakin N.Gəncəvinin əsərlərində

gözəllik qanunlarının təsviri,xüsusilə rəsm əsərlərinin həyatiliyi və təbiliyinin təsviri göstərir ki,Nizamiyə qədər təsviri sənət məktəblərdə tədris olunmuşdur.

Nizaminin digər əsərlərində də rənglər,onların koloriti,insanın əhval ruhiyyəsinə təsiri haqqında maraqlı məlumatlar vardır və həmin fikirlər:rənglərin təzadları,bədii-emosional qüvvəsinə dair müasir mülahizələrlə səslənir.

XII-XIV-əsrlərdə dekorativ-tətbiqi sənət üzrə mərkəzlər mövcud olmuş və sənəustə-şagird ənənələri əsasında inkişaf edərək nəslədən nəslə ötürülmüşdür:Təbriz,Şamaxı,Şirvan xalçaları,Qarabağ tikmələri,Lahıc miskələri,Şəki,Bakı zərgərlik və bəzək məmulatları və s.sənət mərkəzlərini qeyd etmək olar.

XIV-XV əsrlərdə təbiət,realist insan və heyvan təsvirlərini əks etdirən rəsm əsərləri yaradılmış və bu dövrdə Şərqi Rafayeli adlanan Kəmaləddin Bəzad,Soltan Məhəmməd kimi dünya dünya şöhrətli bəssamlar fəaliyyət göstərmişlər.Bu dövrdə Şah saraylarında xüsusi kitabxanalarda rəssamlıq emalatxanaları fəaliyyət göstərmiş,bu emalatxanalarda peşəkar rəssamlarla yanaşı onların şagirdləri də sənətin sirlərinə yiyələnmişlər.

XIX əsrin 30-cu illərinə,yəni rus-müsəlman gimnaziyalarının açılmasına qədər ki,dövlərdə məktəblərdə təsviri sənətin təlim fənni kimi vahid proqram əsasında təliminə dair mötəbər məlumat yoxdur.Lakin XIX əsrdə digər fənnlərlə yanaşı,təsviri sənətin də inkişafına dair sənədlər,rəsm əsərləri mövcuddur.Mirzə Qədim İrəvani ibtidai sinif müəllimi kimi Ana dilinə aid ilk dərsləklərin müəllifi olmaqla bərabər,məşhur rəssam kimi də tanınmış ,öz məktəbində rəsm tədrisinə dair geniş yer vermişdir.Onun İrəvanda Sərdar xanın sarayının divar rəsmlərindən savayı “Gənc qadın”,”Rəqqasə” ,“Pəhləvan” və s.portretləri dövrümüzdə gəlib çatmışdır.

Bu dövrdə Mir Möhsün Nəvvabın məktəbində də musiqi və rəsmə insan mənəviyyatını zənginləşdirən amil kimi geniş yer verilmişdi.Onun musiqi tarixinə dair yazılı kitabın səhifələrini bəzən miniatür və naturadan rəsmlər maraq doğurur.

XIX əsr rəssamlıq nümunələrinin təhlili göstərir ki,rəssamlarımız mühüm,fəza,perspektivi ,X?münasibətləri və s. Vacib elementlərə dərinləndən bələd olmasalar da öz rəsmlərində naturaya,təbiətə yaxınlaşmağa təbiliyə nail olmağa çalışmışlar.

Dəzğah rəssamlığının intibah dövründə yaranmışdır.Həmən üslubda yaradılan əsərlərdə naturanın müxtəlif həyat hadisələrini insanın psixolojiyasını,sevinc və kədərini daha qabarıq verməyi tələb edir.Bu üslubda işləyən təhsil görmüş Azərbaycanlı rəssam Bəhruz Xdir?.Bəhruz Xli? T? Rəssamın məktəbində oxumuş rəssamlığın qanunlarını bilərək rəsm çəkmişdir.Onun əsərləri həcmcə kiçik olsa da,geniş ümumiləşdirmələr vardır və insanın əhval-rühiyyəsinin təsvirləri həssaslıqla verilir.Bəhruz X? əsərləri XX əsr Azərbaycan təsviri incəsənətinin güclü təsir göstərmiş,milli realist rəssamlığın meydana gəlməsinə səbəb olmuşdur.

XX əsrin əvvəllərində ümumitəhsil məktəblərində təsviri sənətin fənn kimi tədrisi kəskinləklə qoyuldu.1906-cı ilin noyabrın 10-da Həsən Bəy Zərdabinin təşəbbüsü ilə çağırılmış Azərbaycan müəllimlərinin 1-ci qurultayında təsviri incəsənətin

məcburi fənn kimi tədris planına daxil edilməsi nəzərdə tutuldu.İbtidai siniflərdə ana dili,hesab,hüsnixətt təlimi ilə yanaşı təsviri sənət dərslərinin də keçirilməsi qərara alındı və həmən ilin tədris planına daxil edildi.

1906-cı ilin tədris planına uyğun olaraq milli məktəblərin I-IV siniflərində təsviri sənət dərslərinin tədrisinə həftədə 1 saat yer verilmişdir.

1913-cü ilin yanvarın 19-da "Səadət" xeyriyyə cəmiyyəti öz məktəbləri üçün tərtib etdiyi tədris planında I-II siniflərdə təsviri sənətin tədris olunmasını zəruri bilmişdir.Həmən məktəbin bacarıqlı rəsm müəllimi Mir Abdulla 1912-ci ildə "Məktəb" jurnalında nəşr olunmuş "Rəssamlıq və onun faydası" adlı məqaləsində yazırdı:

Rəssamlıq insanların çox işinə yaramışdır...Rəssamlıq çox qədimdir...Bunu icad edən məlum deyilsə də tərəqqi etdirənlər məlumdur...

1918-ci ildə müstəqil Azərbaycan cümhuriyyəti qurulduqdan sonra təlim-tərbiyə sırf milli ənənələr istiqamətində formalaşmış,dünyəvi elmlərin,ocümlədən təsviri sənətin tədrisinə qayğı ilə yanaşılmışdır.

1920-ci ildə Azərbaycan cümhuriyyəti devrildi.Azərbaycanda sovet hakimiyyəti quruldu.

Sonrakı tədris planlarında təsviri sənətin tədrisinə də müəyyən saat vaxt ayrılmışdır.Yeni proqramlar digər fənlərlə yanaşı təsviri sənətin elmi əsaslar üzrə tədrisini nəzərdə tutmuşdur.

1923-cü ildən başlayaraq təsviri sənət dərslərində rəssamlığın texnikası,kompozisiyası,əşyaların fəzada yerləşməsi,rənglərin keyfiyyət və xassələri,X?,rənglərlə işləmək,sadə dekorativ naxış və bəzək eskizlərinin çəkilməsi,təsviri incəsənətdə p? Xüsusiyyətləri və s.məsələlərin tədrisi ilə yanaşı,incəsənət tarixinə dair müsahibələrin aparılmasına da yer verildi.

Bu illərdən başlayaraq həm də şagirdlərin estetik tərbiyəsini inkişaf etdirmək,sənət əsərləri vasitəsilə əməyə məhəbbət oyatmaq və s.Məsələlər təlimə tətbiq olunmağa başladı.

1928-29-cu illərdə təsviri sənətin tədrisinə I-V-siniflər üzrə həftədə 1 saat vaxt ayrılmış və təlimin məzmununa həm uşaq yaradıcılığının istiqamətləndirilməsi,həm də bədii qavrayış və zövqün tərbiyəsi kimi vəzifələr əlavə edilmişdir.

1931-ci ildən başlayaraq təsviri sənət dərslərində nisbi dönüş yarandı.Təlim tərbiyə işini canlandıran yeni materiallar,nümunələr ilə təlimin məzmunu yeniləşdirildi.Rəsm tədrisində yeni,özünü təcrübədə doğrultmuş metodların tətbiqinə başlandı.Həmən proqram 1938-ci ilə qədər qüvvədə qalmaqla təsviri sənət dərslərinin məzmununa aşağıdakı əlavələr edildi:

- 1.Adi karandaşla rəsmi əsaslarını və rənglə işləmək texnikasını öyrətmək ,dekorativ naxış çəkmək üçün konkret tapşırıqları yerinə yetirmək.
- 2.Naturadan bir neçə əşyanın rəsm edilməsi.
- 3.Yaddaşa və təsəvvürə əsaslanan mövzə üzrə rəsm 1958-ci ilin tədris proqramında təsviri sənət dərslərinin təlim-tərbiyə imkanları daha da genişləndirilmiş,incəsənətə dair müşahidələrin aparılmasına xüsusi əhəmiyyət verilmişdir.Bu proqramda

göstərilir ki, incəsənətə dair müsahibələr rəssamın əsərlərini R? nümayişi ilə aparıla bilər.

1970-ci illərdə təsviri sənət dərsləri 2 il azaldıldı, dərslər saatları yarım saatı ixtisar edildi, öyrətmə imkanları məhdudlaşdırıldı və kamal attestatında şagirdlərin bu fənn üzrə aldıkları nəticə qiymətlər göstərilmədi. Bütün bunlar fənnə marağın azaldılmasına, dərslərin başlı başına buraxılmasına səbəb oldu.

1971-ci il proqramlarında heykəltaraşlıq, dekorativ-tətbiqi sənət, qrafika, memarlıq kimi kimi incəsənət növlərinə dair məlumat verilmir, incəsənətə dair müsahibələrin aparılması nəzərdə tutulmur, sinifdən kənar tədbirlərin adı belə çəkilmir. Nəticədə təsviri sənət təsviri sənət təliminə çox ciddi ziyan vuruldu.

Sovet ittifaqının dağılması və dövlət müstəqilliyimizin bərpası ilə əlaqədar milli təhsil formasına keçilmiş, əvvəlki təlimin qabaqcıl xüsusiyyətlərini özündə saxlayan yeni proqram tərtib olunmuşdur.

Proqram və dərslilər üzrə müzakirələr davam edir, irəli sürülən mülahizələr məktəb təcrübəsində yoxlanılır, təlim materiallarına dair fikir mübadilələri aparılır. Hazırda təsviri sənət dərsləri şagirdlərin dərk etmə imkanlarını, həm də estetik mədəniyyətin inkişafını nəzərdə tutur, Hər iki V? təlim və dərsləndən kənar məşqələr (dərnələr, yaradıcılıq studiyaları, klublar, qiyabi təsviri sənət məktəbləri, estetik tərbiyə məktəbi və s.) vasitəsi ilə həyata keçirilir.

Mövcud proqrama əsasən təsviri-sənət fənni naturadan rəsm, mövzu üzrə rəsm, kimi təsviri sənət növlərini əhatə edir və həmçinin sənət əsərlərini sadə şəkildə təhlil etmək və qiymətləndirmək, nəhayət ətraf aləmlə ünsiyyət prosesində təsviri sənət əsərlərinə estetik münasibət bəsləmə kimi bacarıqların formalaşdırılmasını, bütün bunların praktik vərdislərə çevrilməsini tələb edir. Orta məktəb proqramı təsviri sənətin bir sıra belə xüsusiyyətlərini belə ümumləşdirir:

Təsviri sənət dərsləri şagirdlərdə bədii yaradıcılıqla, xalq bədii sənətinə maraq tərbiyə edir, rənglər və onlardan düzgün istifadə haqqında təsəvvür yaradır, estetik qabiliyyətlərin ahəgdar inkişafına imkan açır, gözəlliyi duymaq, düzgün qiymətləndirmək və onu öz əlləri ilə yaradıb qorumağa can atmaq keyfiyyəti tərbiyə edir.

Soltan ağayev "İbtidai siniflərdə təsviri sənətin tədrisi metodikası"-Bakı-2001

3. Təsviri sənət dərslərinin təlim tərbiyəvi məzmununun forma və metodları. (Təsviri incəsənət proqramının təhlili)

İnsan şəxsiyyətinin formalaşmasında onun mənəvi cəhətdən kamil və tənəş, xalqa, yaradıcılığa, yaşadığı torpağa bağlı insan kimi yetişməsində təsviri incəsənətin əhəmiyyəti böyükdür. Uşaqların təsviri incəsənətin müxtəlif növləri ilə tanışlığı ailədə və məktəbə qədər tərbiyə müəssisələrində başlasada, bu iş məktəblərdə daha sistemli şəkildə davam etdirilir. Təsviri sənət şagirdlərin bədii estetik qavrama, incəsənət əsərlərini qiymətləndirmə, onları təhlil etmə bacarığının

inkişafında kömək edir.Bu sahə üzrə tədris proqramında “Gerçəkliyin və incəsənətin estetik qavranılması” adlı müstəqil bölmə vardır.

Təsviri incəsənətin rəsm,rəngkarlıq,heykəltaraşlıq və digər sahələri şagirdlərə təsviri sənətin bütün sahələri ilə kompleks tanış olmaq,birinin digərindən fərqi anlamaları imkanı verir.

Təsviri sənət vasitəsilə şagirdlər incəsənət üzrə müsahibələr keçirir,rəssamlıq tarixi, məşhur rəssamların həyat və yaradıcılığı ilə tanış olur, milli xalq sənəti növlərini öyrənirlər.

Məktəbdə təsviri incəsənətin tədrisi şagirdlərin politexnik və əmək tərbiyəsinə təsir edir.Sənaye istehsalı məhsullarının estetik qiymətləndirilməsi vərdişi və zövqünün inkişafına təsir edir,onlarda milli tarixi abidə və mədəniyyətin qorunmasında öz gücünə müvafiq şəkildə iştirak etməyə,ətraf mühiti bədii cəhətdən zənginləşdirməyə maraqlı formalaşdırır.

Təsviri incəsənət gerçəkliyi bədii obrazlarla əks etdirən realist incəsənətin spesifikasiyasına istinad edir.

Təsviri sənət dərslərinin təlim-tərbiyəvi məzmunu aşağıdakılardır:

- Gerçəkliyə,incəsənətə,bədii mədəni hadisələrə,bədii xalq yaradıcılığına fəal estetik münasibəti tərbiyə etmək.
- İncəsənətin nəzəri əsaslarını öyrətmək,fəaliyyətin müxtəlif növlərində praktiki vərdişləri formalaşdırmaq.
- Bədii yaradıcılıq qabiliyyətini,görmə qavrayışını,rəng hissini,kompozisiya mədəniyyətini fəza təsəvvürlərini,fantaziyasını,görmə təfəkkürünü,bədii yaradıcılığın obrazlarla həlli,bədii və konstruktiv fikirləri sistemə şəkildə inkişaf etdirmək.

Məzmun və metodlara verilən tələblər:

- Realistik,həyatla xalq yaradıcılığı ənənələri ilə əlaqə.
 - Şagirdlərin təlim və yaradıcılıq fəaliyyətində praktik iş prosesində təsviri sənət əsərlərini qavramaq və başa düşmək qabiliyyətini inkişaf etdirmək.Şagirdlərin yaş imkanlarını,fərdi və kollektiv işlərini nəzərə almaq.
 - Müxtəlif iş növləri və bədii materiallardan istifadə etmək.
 - Fənlərarası əlaqə imkanlarından istifadə etmək,və uşaqların başqa bədii fəaliyyət növləri ilə əlaqə yaratmaq.
- Təlim və tərbiyə prosesinin üzvü sürətdə əlaqəsi təsviri sənət fənninin tədrisinin əsasını

təşkil edir.Eстетik və bədii tərbiyə sistemə olaraq bədii fəaliyyət üzrə bilik və vərdişlərə əsaslanmalıdır.Burada əsas məqsəd profesional vərdişlər əldə etmək deyil.Lakin bədii vasitələrlə gerçəkliyi başa düşmək və təsvir etmək,ona estetik münasibəti formalaşdırmaq,şagirdlərdə fəal həyat mövqeyi tutmaq vərdişləri yaratmaq lazımdır.

Təsviri incəsənət məşqələrinin səmərəli olması üçün əsas şərtlərdən biri də şagirdlərdə həmişə fənnə maraqlı oymaq və onları müəyyən işlə məşğul etməkdir.Təsviri sənət uşaqlara sevinc bəxş etməli,təsviri incəsənət məşqələrinə fəal münasibət yarmalıdır.

Təsviri sənət proqramında hər sinif üçün 2 əsas bölmə verilir.

1. Gerçəkliyin və incəsənətin qavranılması
2. Praktiki bədii fəaliyyət (hər bir bölmədə təlim tərbiyə vəzifələri və nümunəvi tapşırıqlar göstərilmişdir)

Qavrama bölməsində verilən biliklər

I-sinifdən VII-sinifə kimi sadədən mürəkkəbə doğru prinsipi əsasında genişləndirilir.

Bununla da şagirdlərdə xüsusi bədii fəaliyyət zamanı gerçəklik və incəsənət estetik qavranılmasına şüurlu yanaşmanın sistemativ inkişafının əhəmiyyəti qeyd olunur. Proqramda tədris vəzifələrinin yerinə yetirilməsində qavrama bölməsi nisbətən müstəqildir. Həmən bölmənin məqsədi-şagirdlərdə cəmiyyət və insanların həyatında incəsənətin əhəmiyyətini başa düşməyi, bədii mədəni hadisələri qiymətləndirmək və şüurlu qavramaq qabiliyyətini sistemativ şəkildə inkişaf etdirməkdir.

Təsviri incəsənət məşqələrinin hər birində gerçəkliyin estetik qavranılmasına yer verilməlidir. Şagirdlərin həyatla incəsənətin qarşılıqlı əlaqəsinin başa düşülməsi üçün göstərilən istiqamətdə sistemativ işin aparılması çox əhəmiyyətlidir. I-IV-siniflərdə gerçəkliyin estetik qavranılması üzrə dərslər: rəsm, yapma, dekorativ tətbiqi fəaliyyət işləri üzrə aparılır. Dərsin birinci hissəsində-mövzu üzrə söhbət, ikinci hissəsində isə praktik iş aparılır. IV-sinifdə bütün dərs müsahibəyə sərf oluna bilər.

İncəsənətin qavranılması bölməsi- üç əsas vəzifəni yerinə yetirir:

1. əsərin məzmunu ilə əlaqədar emosional həyəcan keçirmək qabiliyyətini: müəllim, sinif yoldaşları ilə müsahibə zamanı həmən öz münasibətini bildirmək bacarığını inkişaf etdirmək.

2. Bədii ifadə vasitələrini fərqləndirmək, və rəssam tərəfindən bədii obrazların yaradılmasında onların rolunu başa düşmək bacarığını inkişaf etdirmək.

3. rəssam və incəsənət haqqında təsəvvür və bilikləri formalaşdırmaq.

Bədii obrazlarla qavranılması vərdişlərinin, inkişafında incəsənət əsərlərinin öyrənilməsi əsas yer tutur. Şagirdlər xüsusi termin və sözlərdən istifadə etməklə təsviri incəsənət əsərlərini ideyaca Q? Ö?, həmin əsərlər haqqında ifadəli danışmağı bacarmalıdırlar.

Praktik işlər üzrə bölməyə aşağıdakılar daxildir.

1. Müstəvi üzərində təsvir (rəsm, qrafika, materiallarla rəsm, applikasiya)

2. Yapma-plastilin və heykəltaraşlıq materiallarından istifadə (gil, gips, penoplast, ağac, mum və s.)

Dekorativ tətbiqi fəaliyyət, ənənəvi xalq incəsənəti, dekorativ yapma, bədii quraşdırma, müasir dizayn, memarlıq elementləri ilə həcmli və müstəvi üzərində əşyaların bədii həlli.

Praktik məşqələr şagirdlərə obrazı, əşyanın məzmunundan, vəzifəsindən, onların müxtəlif cür bədii həllindən, texnika və materiallarından asılı olaraq vasitələrinin seçilməsi açıb göstərməlidir.

Təsviri sənət dərslərində aparılan bədii işlər yapma, quraşdırma, kağız, karton, parça üzərində aparılan iş əmək dərslərində görülən işlər çox yaxşıdır. Təsviri incəsənət dərsləri şagirdlərin qarşısında fikrin bədii obrazlı həlli məsələsini. əmək dərsləri isə istifadə olunan material və texniki əməliyyatların mənimsənilməsi məsələlərini ortaya qoyur.

Praktik məşqələrin məzmununa 4 əsas tədris problemi daxildir.

1. Kompazisiya.
2. Forma, mütanasiblik, kompozisiya.
3. Fəza və həcm.
4. Rəng və işıqlandırma.

Həmin təlim problemləri təsviri incəsənətin nəzəri məsələlərinə əsaslanaraq şagirdlərin yaş səviyyəsindən asılı olaraq bədii obrazın şüurlu həll olunmasına kömək etməlidir.

Təlimin müvəfəqiyyətlə aparılması üçün naturadan rəsm, müşahidə, ətraf aləmin öyrənilməsi ən mühüm məşqələ formasıdır.

Bədii obrazlarla həllində şagirdlərə yaxından kömək edən canlı müşahidəyə, natura üçün əşyaların öyrənilməsinə. ekran vasitələrindən istifadəyə (kinofraqment, kinofilm, diafilm, diapozitiv, slayd) illustrasiyalara geniş yer verilmişdir.

Təlim-tərbiyə prosesinin müvəfəqiyyətinin əsas kriteriyalarından biri də real obyektlərin təsviri zamanı şagirdlərin yaşına və rəsm çəkə bilmək bacarığına müvafiq naturadan və yaxud "özündən" təsvir olunan əsas xüsusiyyətlərini düzgün verə bilmək bacarığıdır.

Müstəvi üzərində təsvir- bütün təlim problemlərini əhatə edir. Həyatda və başqa fənlərin tədrisində geniş istifadə olunur. Ona görə də bütün siniflərdə bu bölməyə daha çox saat ayrılır. Müstəvi üzərində təsvir bölməsinə canlı müşahidədən sonra naturadan, yaddaşa, təsəvvürə görə rəsm, müəllimin tapşırığı . yaxud da təxəyyül və fantaziya əsasında mövzu üzrə rəsm, qaramalar, qrafik-təsvir və apilikasiya daxildir.

Yapma (heykəltaraşlıq)- üzrə şagirdlərin təsviri fəaliyyətinə ibtidai siniflərdə xüsusi əhəmiyyət verilir. Yuxarı siniflərdə I-IV siniflərə nisbətən az vaxt ayrılır.

Dekorativ-tətbiqi fəaliyyət- bölməsinə müstəvi üzərində, dekorativ yapma, memarlıq, bədii quraşdırma, Layihələndirmə (texniki estetik) təbiət materialları üzrə iş (yarpaq, çiçək, taxta, parça, gil, və s) daxil edilmişdir. Dekorativ tətbiqi fəaliyyət uşaqlara. əmək prosesində. məişət əşyalarının bəzədilməsində, memarlıq işlərində təsviri incəsənət vasitələrinin və təsviri fəaliyyətin müxtəlif növlərinin əlaqəsi haqqında təsəvvürün inkişafına kömək edir.

İbtidai siniflərdə praktik məşqələrin əsas vəzifələrdən biri də şagirdlərin bədii əmək sevinci hissi, öz gücünə inam, fəallıq, yerinə yetirilən hər bir işdə müstəqil ideya və yaradıcılıq tərbiyə etməkdir. Bu zaman məktəblərdə ilk, lakin əsas

vərdislər(təsviri incəsənətlə bağlı zəruri anlayış və qaydaları yerinə yetirmək vərdisləri)yaratmağa çalışmaq lazımdır.Həmən qayda və anlayışları mənimsədikdən sonra şagirdlərin onlara izah etmələri də mühüm məsələlərdən biridir.

Fəzanın verilməsi-I sinifdən başlanır.Bu da mövzu üzrə rəsm müşahidə əsasında öyrədilir.Proqramda sınıq xətt,bucaq,tin haqqında anlayışlarının verilməsinə xüsusi diqqət yetirilir.Döşmə və tavanların sərhəddi,səma və yer arasında olan üfqi xətt.küçə,tin,döngə və s.

I-IV siniflərdə rənglə işləyərəkən rənglərin müxtəlifliyini,lazım olan rəng çalarlarını fərqləndirmək və onları tərtib etməyi öyrənmək vəzifləri qoyulur.I-III siniflərdə quş rənglərlə işləməyə üstünlük verilir.IV sinifdən isə anvarellə işləmək təklif olunur.Rənglə iş yuxarı siniflərdə mürəkkəbləşdirilir.İbtidai siniflərdə iş texnikasına düzgün riayət edilməsinə xüsusi diqqət verilir.Burada fırça və rənglərə,kagız,qayçı,yapışqan və s iş təklif olunur.

Kompazisiya üzrə işlər-ibtidai siniflərdən başlanır və yuxarı siniflərdə inkişaf etdirilir.Kopazisiya üzrə fəaliyyət zamanı vərəqin səthinin tam mənimsənilməsi və oradatəsvirin yerinə yetirilməsi,yapma və dekorativ iş zamanı formada tamlıq gözlənilmir.Bu zaman şagirdlər ideyaya uyğun kopazisiya üçün obyektlər seçməli eyni zamanda iri təsvirlər çəkməyi öyrənirlər.IV sinifdə fəzada baş verən hadisələri nəzərə almaqla kompozisiyada ahəngdarlıqla qorumaq bacarığına yiyələnirlər.

Təsviri sənət dərslərinin tədrisində yerli şəraitdən,şagirdlərin bu və ya digər fəaliyyət növünü mənimsəmə müvəffəqiyyətindən asılı olaraq təlim proqramında müəyyən mövzuda dəyişikliklər etmək olar.

Bu zaman kəstirilən nümunəvi tapşırıqlardan müəyyən mövzular seçmək və ya təlim prosesinin şəraitindən asılı olaraq həmən tapşırıqlara uyğun müstəqil tapşırıqlar tərtib etmək olar.

Təklif olunan tapşırıqların hər birində aşağıdakı 5 komponent öz əksini tapmışdır.

- 1.Təlim tapşırığı(forma,rəng,fəza,kompazisiya və s)
- 2.Mövzu və ya görülmək işin məzmunu.
- 3.İş növü(naturadan,mövzu üzrə,fanatıyaya görə rəsm)
- 4.Material və texnika
- 5.T? və anlayışlar.

Bir dərstdə bu komponentlərin hər biri üzrə bu və digər dərəcədə iş aparılır.

Hər bir tamamlanmış iş üçün I-IV siniflərdə dər bir saatdan az olmamalıdır.

Hazırda təlimin M? Evtapşırığı verilmədən sinifdə məşqələ zamanı mənimsədilmək nəzərdə tutulur.Ev tapşırığı kimi uşaqlara köməkçi materialların(yarpaq,gil,çiçək.məftil,parça,kagız tətbiqi iş və apilikasiya üçün başqa materiallar və s.) hazırlanmasına və boş vaxtlarda çəkmək üçün əlverişli olan müəyyən obyektlər və hadisələri müşahidə etməyi tapşırıla bilər.

Tədris ili boyunca şagirdlərin bilik və bacarıqları,vərdisləri,gündəlik,rüblük və illik qiymətləndirilməlidir.

Təsviri sənət tədrisinin məzmunu başqa fənnlərin proqramlarının məzmunu ilə üzvü sürətdə əlaqələndirilməlidir.

4. Təsviri sənət dərslərinin növləri və onlara verilən tələblər

Şagirdlərin ümumutəhsil məktəblərində ahəngdar inkişaflarında təsviri sənətin rolu çox böyükdür. Təsviri incəsənət tədrisində məqsəd təsviri incəsənət, onun həyatda rolu haqqında şagirdlərin təsəvvürlərini genişləndirməkdir.

Bununla yanaşı təsvir incəsənət dərsi şagirdləri birbaşa təsviri incəsənətlə fəal ünsiyyətə qoşur, onlarda görmə qabiliyyətini, rəngi duymaq, hiss etmək, kompazisiya qurmaq bacarığını inkişaf etdirir.

Təsviri sənət dərslərinin əsas məqsədi:

1. Şagirdlərə estetik mənəvi və əmək tərbiyəsinin öyrədilməsi.
2. Şagirdlərə realist rəsm elementar əsasları barədə bilgi vermək. Onlarda naturadan, və mövzu üzrə rəsm çəkmək vərdişləri yaratmaq, dekorativ tətbiqi sənət və xalq yaradıcılığı haqqında bilgi vermək.
3. Uşaqlarda rəsm çəkmək bacarığını inkişaf etdirmək, bədii zövq, yaradıcı təxəyyülü və estetik hissetməni gücləndirmək, onlarda gözəlliyi anlamaq və incəsənətə məhəbbət aşılamaq.

Tədris materiallarının elmi tematik planlaşdırılması prinsipi:

XX
XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX ?

Bu da şagirdlərin mənəvi, əmək və estetik tərbiyəsini daha effektiv həyata keçirməyə kömək edir.

Orta məktəblərdə təsviri incəsənətin tədrisi (ibtidai siniflərdə) əsasən üç cür bacarığın yarıldığını nəzərdə tutur:

1. Əşyanı praktik şəkildə təsvir etmək (rəsm, yapma, applikasiya)
2. Təsviri sənət əsərlərini qiymətləndirməyi bacarmaq (sadə təhlil, əsərin estetik keyfiyyətlərini yaxşı, pis cəhətlərini qeyd etmək)
3. Ətraf aləmlə ünsiyyət prosesində ona estetik münasibət bəsləmək.

Təsviri sənət dərsləri ancaq sinif şəraitində deyil, təbiətin qoynunda, muzeylərdə, məmurluq abidələrində, keçirilə bilər.

İbtidai siniflərdə təsviri sənətə dair təlim-tərbiyə proqram tapşırıqlarını yerinə yetirmək üçün 4 əsas növ nəzərdə tutulur.

1. Naturadan rəsm (rəngkarlıq, qrafika)
2. Mövzu üzrə rəsm.
3. Dekorativ rəsm.
4. Təsviri sənət haqqında söhbət.

Bu bir biri ilə sıx əlaqəsi olub, biri birini tamamlamış. Bütün tədris ili boyunca uşaqların maraqları daxilində bayramlar, ölkənin əlamətdar günləri nəzərə alınmaqla aparılır.

1. Naturadan rəsm - zamanı şagirdlər rəsm çəkməyin əsaslarını öyrənməklə yanaşı, həndəsi fiqurların həcmi təsvir etmək, X?, rəng, rəng tonu haqqında bacarıq və biliyə yiyələnirlər. Bundan başqa naturadan rəsm zamanı uşaqlar əşyanı fəzada vəziyyət və perspektiv qanunları ilə tanış olur və praktik təcrübələr əldə edirlər.

2.Mövzu üzrə rəsm- zamanı şagirdlər yaddaş üzrə,müşahidəyə əsaslanan təsəvvür və təxəttülə görə rəsmlə tanış olur,kompazisiya, onun qanunları və rəsm kompozisiyasının qurulması ilə tanış olurlar.Bu fənnin tədrisi zamanı şagirdlər sujet seçimi,əsas P? Göstərilməsini öyrənir,öz hiss və həyəcanlarını kompozisiyalı rəsmdə göstərməyə çalışırlar.Bu zaman şagirdlərin müşahidə və fəza perspektivasının verilməsi haqqında bilikləri möhkəmləndirir.

3.Dekorativ rəsm-məşqələlərində şagirdlər dekorativ-tətbiqi sənət növləri,xalq bədii yaradıcılığı haqqında biliklər alır,müxtəlif S? və s. haqqında məlumata malik olurlar.

Şagirdlər naxışlara,bitki və heyvanlar aləminin dekorativ ümumiləşdirmə əsasında dekorativ rəsm çəkməyə alışırırlarDekorativ rəsm zamanı şagirdlərdə məişət əşyalarının bəzədilməsi üçün eskiz hazırlamaq bacarığı formalaşdırır.Şagirdlər müasir dekorativ-tətbiqi sənət əsərləri ilə tanış olur,öz xalqları və dünya xalqları incəsənətinə məhəbbət ruhunda bilik alırlar.

4.Təsviri sənət haqqında söhbət

Təsviri sənətin bu növündə dərslər dərş-söhbət formasında aparılır.Dərş-söhbətlərin tədrisi zamanı şagirdlər dünyəvi incəsənət sahəsindəbiliklərini genişləndirir.

Bununla əlaqədar təsviri sənət əsərləri vasitəsilə müəyyən bilgiyə malik olur və hər hansı bir əsər haqqında şəxsi fikir və mülahizələr söyləməyə hazır olurlar.

5.I-II siniflərdə təsviri sənətin tədrisinin metodikası və xüsusiyyətləri.

Məktəblərdə dərslərin şagirdlərə qrafik savad vermək və onların, təsviri incəsənət sahəsində bədii zövqlərini inkişaf etdirməkdən savayı əməli əhəmiyyəti də vardır.Şagirdlər rəsm dərslərində aldıkları bilik və vərdişlər əsasında həyatda müəyyən bir hadisə və ya qrafika formasında cisim haqqında öz fikir və təsəvvürlərini ifadə etməyi bacarırlar.Rəsm dərsləri şagirdlərin təfəkkürünü,hafizə və xəyalını inkişaf etdirməyə kömək edir.Uşaqların bəzi psixoloji xüsusiyyətləri xüsusi ilə I-və II-siniflərdə rəsm məşqələlərinin keçirilməsində müəyyən çətinliyə səbəb olur.Məktəbə yenicə daxil olmuş uşaqların diqqəti olur,qavrayışları özünəməxsus müəyyən emosional xarakter daşıyır,müərrəd təfəkkürləri zəif inkişaf etmiş olur.Uşaqlar cisimləri görürlərsədə,lakin onlar hələ bütün şüyləri dərk etmirlər:bəzi şeylər onların şüurunda dərin iz saldığı halda,digərləri onların nəzərindən qaçır.Onlar bəzi şeylərin başlıca cəhətlərini görə bilmədiklərindən,onların əsas cəhətlərini öz rəsmlərində əks etdirmirlər.Məktəb yaşlı uşaqlar,cisimləri öz şəkillərində üfüqi bir X? istiqamətdə qəbul edib,kağız səthini də həqiqi bir fəza kini hesab edir,və buna görə də yaxındakı cisimləri bu səth üzərində aşağıda və ən uzaqda olan cisimləri yuxarıda yerləşdirirlər.

Bu yaşlı uşaqların rəsmlərindəki başqa bir xüsusiyyət də cisimlərin boyanmasında özünü göstərir.Şəkillərin boyanmasında,uşaqlar cismin təbii rənginin verilməsi

üzərində çox az çaslışırlar.Bu rəsm edərkən üzərində onların estetik qaydaların gözəllənməsindən(belə çəkilərsə daha qəşəng görünür) meydana gəlir.

Müəllim uşaq rəsmlərində təsadüf edilən bu xüsusiyyətləri bilməli və tədris vaxtı bunları nəzərə almaqla uşaq qavrayışını inkişaf etdirib,onlarda təsviri incəsənətə aid zəruri bacarıq və vərdişləri yaratmalıdır.I-siniflərdə oyun X? edən mövzular üstünlük təşkil edir.

Bütün ibtidai siniflərdə,o cümlədən I-II-siniflərdə təsviri incəsənət dərslərində 4 əsas növün tədrisi nəzərdə tutulur.

Cədvəl 1.

s\s	Naturadan rəsm	sinif	
		I sinif	II sinif
1.	Naturadan rəsm	10	9
2.	Mövzu üzrə rəsm	10	16
3.	Dekorativ tətbiqi sənət	12	9
4.	İncəsənət haqqında müsahibə	-	

Bunlardan hər birinin tədrisi haqqında ayrıca danışmaq.

Naturadan rəsm.

İbtidai siniflərdə naturadan rəsm çəkmək aşağıdakı vəzifələri güdür:

a)cisimləri görmək və onların səciyyəvi xüsusiyyətlərini,formasını və rəngini,fəzada bir birinə nisbətən vəziyyətini (həm də şəkil çəkənə nisbətən vəziyyətini) rəsmi X? quruluşunun əsas qaydalarını şəkildə verməyi öyrətmək.

b)Şəkil üzərində ardıcıl və tədricən işləmək bacarığı tərbiyə etmək;cismin və ya cisimlər qrupunun təsvirinin əvvəlcə kağız üzərində sxematik tərzdə çəkmək,sonra isə rəsmi ətrafın işlənməsinə başlamaq.

I-II-siniflərdə naturadan rəsm edərkən əsas məqsəd uşaqlarda cismə baxmaqla onun ümumi xarakterini,formasını və rəngini görmək,və şəkildə əks etdirmək,bacargını tərbiyə etməkdir.Bu məsələ müəllim tərəfindən iki il müddətinə ardıcıl olaraq davam etdirilir və tədricən genişləndirilib dərinləşdirilir.

Şagirdlərə cismə istədikləri tərəfdən baxmağa və onu formasına görə ən xarakterik və münasib vəziyyətdə təsvir etməyə imkan verilir.

BeləlikləI-II-siniflərdə rəsm etmək X? əsasən,müşahidə üzrə rəsmdən ibarət olur.

Şagirdin həmin təhsil dövründə idrakının inkişaf etdirmək üçün,ona cisimləri forması:hündürlüyü,alçaqlığı,enliliyi və darlığı,yumrululuğu və s. haqqında ümumi təsəvvür verilir.

I-II-siniflərdə şagirdlərə şəkil çəkmək tərzini başa salmaq üçün müəllim əvvəlcə izahat verə-verə yazı taxtasında özü cismin rəsmini çəkir.Yazı taxtasında çəkilən şəkil sonra pozulur ki,şagirdlər naturadan rəsm etmək əvəzinə yazı taxtasındakı şəkilin sürətini dəftərlərinə köçürməsinlər.

Rəsm ediləcək cisim həcmli olarsa o,şagirdlərin gözü səviyyəsində olan stol üzərində qoyulub ön,yaxud yan tərəfdən rəsm edilir.

Ümumiyyətlə çox üzlü cisimlərin üst və yan tərəfləri perspektiv təsvirdə "təhrif" edilmiş şəkildə görünür. Məsələn dairə formalı səthlər uzunsovlaşır, kvadrat formalı səthlər isə yerinə görə romb, trapesiya və s. görünür.

Şagirdlər üçqün belə perspektivləri əks etdirmək çətin olduğu üçün aşağı I-II-siniflərdə əsasən yastı formalı cisimləri rəsm etmək lazımdır.

II-siniflərdə hafizəsini və müşahidə etmək qabiliyyətini artıran belə bir tədris formasından istifadə edir: heç bir məlumat vermədən yaddaşa hər hansı bir cismi rəsm etməyi tapşırır. Sonra həmin şagirdlərə tanıdaraq gizləyir və yenidən yaddaşa rəsm etdirir. Uşaqlar çəkdiqləri bir neçə rəsm üzərində müşahidə aparır və öz səhvlərini tapırlar.

Belə təlim dərsləri şagirdləri öz ətrafındakı əşyaları daha diqqətlə müşahidə etməyi cəlb edir.

I-II-siniflərdə rəsm ediləcək cismin rəngi əlvan rənglərlə rənglənir. Çünki bu siniflərin şagirdləri ancaq bir neçə əsas rəngləri bir birindən seçə bilirlər. II-sinifdən etibarən şagirdləri sulu boya ilə işləməyə alışdırmaq lazımdır. Şagirdlərə sulu boyaları qatı və duru etməyin yəni bir boyadan açıq, tünd və dolğun rənglər əldə etməyin qaydaları öyrədilir.

Mövzu üzrə rəsm.

Mövzu üzrə rəsm şagirdlərin yardımcı xəyalını inkişaf etdirir, onların əxlaq tərbiyəsi üçün böyük imkan yaradır. Şagirdlərin diqqətini ətraf aləmin gerçəkliyinə yönəldərək, onlarda mövzunu X? rəsm dərsləri üçün təklif olunan tapşırıqlar bunlardır.

I-II-sinif üçün

a) Kəpənək, müxtəlif cücülər.

b) Sadə ağac, yarpaqları (əncir, alma və s.).

v) Kitab, şar, top, müxtəlif meyvə-tərəvəz (alma, armud, pomidor və s.).

q) Yolka oyuncaqları.

d) Oyuncaq maşınlar (avtomobil, traktor və s.).

e) Qrafik və rəngkarlıq tapşırıqları.

I-sinifdə ilk dərsdə müəllim karandaş, pozan və digər təsvir vasitələri haqqında məlumat verir. Karandaş necə tutmaq rəngli karandaşlardan necə istifadə etmək qaydaları öyrədilir.

II-sinifdə şagirdlər "isti" və "soyuq" rəng "rəng tonu" anlayışları ilə tanış olurlar.

X? yerinə yetirmək üçün çəkilməsi lazım olan cisimləri seçmək bacarığı tərbiyə edir. Mövzu üzrə rəsm bütün siniflərdə tətbiq olunur. Lakin seçilən mövzular öz məzmununa görə şagirdlərin yaş səviyyəsinə uyğun olmalıdır.

I-II-siniflərdə mövzu üzrə rəsm dərslərində şagirdlər təbiəti müşahidə etməyə alışdırılır, müxtəlif fəsillərin xarakterik xüsusiyyəti nlar üçün aydınlaşdırılır.

Bu məqsədlə digər fənnlərin mövzularından da istifadə etmək maraqlıdır.

I-II-siniflərdə şagirdlər naturadan, rəsm çəkməyi tam mənası ilə bacardıqları üçün onlar ətraflarındakı cisim və hadisələr haqqında ancaq ümumi təsəvvürlərini ifadə edirlər. Müəllim şagirdləri cisimləri ümumi şəkildə deyil, hər birinin xüsusiyyətlərini təsvir etməyə alışdırılmalıdırlar.

Təlim işləri irəllədikcə,şagirdlər naturadan rəsm etməkdə bacarıq əldə edir.Müəyyən hadisə və ya X? təsvirindən mənzərə və X? kimi mövzuları işləməyə keçirlər.

I-sınıf şagirdləri cisimləri bir birinin yanında çəkir,perspektivi düzgün əks etdirə bilmirlər.

Ona görə də birinci sinifdə verilən tapşırıqlar sadə və bir hadisədən olmalıdır.

II-sınıf şagirdlərinə müxtəlif məsafələrdə olan cisimlərin bir-birini örtməsinə (cismən) izah etmək lazımdır.Mövzu üzrə rəsm zamanı onların bu məsələyə diqqət etmələrinə fikir vermək lazımdır

I-II-siniflərdə mövzu üzrərəsm zamanı şagirdləri ayrı-ayrı cisimlərin rəsmi çəkərkən onları bir sıraya düzmək,yəni bir planda təsvir etmək adətənindən uzaqlaşdırmağa və cisimlərlərin bir-birini qismən örtmüş halda təsvir etməyə alışdırmaq lazımdır.

I-II-siniflərdə mövzu üzrə rəsm üçün təxmini mövzular.

1.Biz payızı rəsm edirik.

2.Bol məhsul.

3.Biz nağıl qəhramanlarını çəkirik.

4.Qış.

5.Orduumuz-Vətənin və əməyin müdafiəçisi.

6.Mənim dostlarım.

7.Yaz günləri.

8.Bayramlar.

Ədəbi əsərlərdə və xalq yaradıcılığına aid illustrasiyalar.

Dekorativ rəsm

İbtidai siniflərdə naxış işlərinə müəyyən yer verilir.

Naxış dekorativ təsviri sənətin bir növü olmaqla ən qədim dövrlərdən indiyə qədər həyatımızda tətbiq edilir.

Naxış işləri şagirdlərin ritm və ahəng duyğusunu inkişaf etdirir,gözəyarı ölçmə,sulu boya və karandaşla işləmək vərdişləri aşılayır.

I-sinifdə naxış işlərinin məzmunu şagirdlərin texniki vərdişlərini artırmaq xüsusi təmirlərdən ibarət olmalıdır:məsələn:şaquli və üfüqi xəttlər çəkmək,dairə və kvadrat kimi kiçik həndəsi fiqurlar çəkmək,xəttləri gözəyarı olaraq iki və daha çox hissəyə bölmək naxışı rəngləyərkən mühit daxilindən kənara çıxmaq və onu əlvan karandaşla bərabər dərəcədə rəngləmək.

II-sinifdə naxış işləri başlanğıc olaraq,sadə haşiyələr və müxtəlif həndəsi şəkillər çəkməkdən ibarət olur.

Bu sinifdə şagirdlərə onun təkrar olunması qaydasını öyrətmək lazımdır.Bundan başqa şagirdlər müxtəlifşəkili səthləri hissələrə bölüb rəngləməklə məşgul olmalıdırlar.

Sonralar çiçək, ulduz, müxtəlif yarpaq və s. naxış ünsürü kimi istifadə olunur. Şagirdlər əsas boyaların (qırmızı, sarı, göy.) birləşməsindən əmələ gələn boyalarla işləyirlər.

I-II-siniflərdə dekorativ işə aid təxmini tapşırıqlar.

a) Mürəkkəb olmayan əşyaların bəzədilməsi üçün düzbucaqlı daxilində, zolaq içərisində meyvə, yarpaq və s.

Dekorativ təsvirlərdən istifadə etməklə sadə naxışların yardılması

b) Mənim sevimli oyuncaq heyvanlarım mövzusunda sinif güşəsini bəzəmək üçün naxış zolağı.

v) Gül və heyvanların dekorativ təsviri əsasında məktəbi bəzəmək üçün “Salam yaz” mövzusunda friz.

q) Gül və yarpaqların dekorativ işlənməsi əsasında xalça:

d) Əmək təlimi dərslərində hazırlanmış müxtəlif məmulatların rənglənməsi.

İncəsənət haqqında müsahibə

Təsviri sənətin əsas bölməsindən – təsviri incəsənət və ətrafımızdakı gəlliklər haqqında söhbət bölməsidir.

Bu bölmə incəsənət əsərlərinin göstərilməsi və onlar haqqında söhbətə əsaslanır.

Əsas odur ki, bu söhbətlər uşaqlarda incəsənətə həvəs yaratsın, onların bizi əhatə edən aləm haqqında təsəvvürləri gücləndirsin, onlarda savadlı və cazibədar nitq inkişaf etdirdirsin.

I-II-siniflərdə bu söhbət bu nümayişlər üçün dərslərin bir hissəsi (15-20 dəqiqə) ayrılır. Proqramda tələb olunan rəsmləri müəllim tapa bilməzsə digər rəsmlərdən istifadə edə bilər.

I-II-siniflərdə şagirdlərə ilin fəsillərinə dair əsərlərin reproduksiyaları göstərilir. Məsələn payıza aid (Levitan), Qızıl payız (Savarov), qışa aid “Dolaşalar uçub gəldi (Qrabar), Mənzərə (S. Bəhlulzadə).

Bu siniflərdə xalq yaradıcılığına aid naxışlı qab və tikmə nümunələri və taxta üzərində oyma naxışlar nümayiş etdirilə bilər.

I-II-siniflərdə şagirdlərə rəsm əsərlərinin məzmununu, rəsm rəngini, kompozisiyasını, başa düşməyi öyrətmək lazımdır. Dekorativ tətbiqi sənət dərslərində imkan daxilində natural eksponatlardan istifadə etmək lazımdır.

I-II-siniflərdə təsviri sənət üzrə müsahibə dərslərində məsləhət görülən əsərlər.

1. T. Salahov – “Təmirçilər”.

2. T. Salahov – “Neftçi” portreti

3. S. Bəhlulzadə – “Kəpəzin göz yaşları”

4. Levitan – “Qızıl payız”.

II-sinif

1. Levitan – “qızıl payız”.

2. Savrasov – “Dolaşalar uçub gəldi”.

3.Şişkin-“Meşə”,”Tala”.

Təsviri incəsənət tədrisi nəticəsində I-II-sınıf şagirdləri aşağıdakı ümumi məlumatları bilməlidirlər.

1.Rəssam yaradıcılığı haqqında (rəssam nə rəsm edə bilər:əşyalar,insanlar,hadisələr).

- Rəssam hansı materiallar vasitəsilə rəsm çəkir-kağız,kətan,karandaş,karton,fırça,rəng və s.

2.Rəsm,rənkərlilik,rəssamlıq əsəri,illustasiya,naxış,politra və s.

3.Ağac üzərində naxış,gil məmulatlar,çini qablar,toxuma naxışlar və s.dekorativ sənətlər.

4.Günəş spektrinin əsas rəngləriquaş,(Akvarel rəngləri,qırmızı,narıncı,sarı,yaşıl,mavi,göy.bənövşəyi.

-Əsas rənglər –qırmızı,sarı,mavi

5.Akvarel və quaş rənglərlə iş xüsusiyyəti əsas rənglərin qarışdırılmasından alınan rənglərin elementar qaydaları.

Sarı+qırmızı=narıncı

Sarı+mavi=yaşıl

Qırmızı+mavi=bənövşəyi və s.

I-II-sınıf şagirdləri bilməlidir.

1.Rəsm əsəri və dekorativ tətbiqi sənət haqqında sadə mülahizələr sürmək.(Nə çoxxoşuna gəlib, nəyə görə; rəssam hansı hissləri. Həyacanı verə bilir.

2.Parta arxasında düzgün əyləşmək,kağız vərəqi düzgün tutmaq, karandaşla sərbəst rəsm çəkmək(lazımı istiqamətlərdə əziyyət çəkmədən xətt çəkmək, kağızı fırlatmadan).

3.Rəsmdə sadə formalarlı düzgün və baxımlı təsvir etmək, əsas praporsiya,ümumi qurluş və əşyanın rəngini düzgün vermək.

4.Akvarel və quaş rəngləri düzgün qarışdırmaq, lazımı səthləri hamar rəngləmək, formaya uyğun yaxşı yaxmaq.

5.Kağız vərəqinin formatına uyğun təsvirin ölçüsünü və yerləşməsini müəyyənləşdirmək.

6.Mövzu üzrə rəsm dərslərində ədəbi əsərlərə illustasiyalar çəkən zaman onun kompozisiyasını düzgün müəyyənləşdirmək, əsərin əsas məzmununu təsvir etməyi bacarmaq.

7.Rəsmdə plan haqqında (yuxarı, aşağı, yaxın, uzaq və s) bilgi əldə etmək və praktiki olaraq icra edə bilmək.

8.Dekorativ tətbiqi fəaliyyət dərslərində paralel iki xətt, kvadrat, dairə daxilində sərbəst nəbati və həndəsi naxışlar qurmağı bacarmaq.

Ədəbiyyat.

1.M.T İsayadə-İbtidai siniflərdə rəsm tədrisi-Bakı-1987.

2.S.Atayev-İbtidai siniflərdə təsviri sənət tədrisi metodikası-Bakı-2001.

3.Ovuçenie vo 2 klasse-M.pros-1987.

6.III-IV siniflərdə təsviri incəsənət tədrisi metodikası və xüsusiyyətləri.

Şagird şəxsiyyətinin formalaşmasında, onun mənəvi cəhətdən kamil vətəndaş, xalqa, yaşadığı torpağa, ürəkdən bağlı insan kimi yetişməsində təsviri incəsənətin əhəmiyyəti böyükdür

Təsviri incəsənət fənnin ibtidai siniflərdə özünə məxsus tədris xüsusiyyətləri vardır. Biz I-II-siniflərdə təsviri incəsənətin tədrisinin metodikası və xüsusiyyətləri ilə tanış olduq. İndi isə III-IV siniflərdə təsviri incəsənətin tədrisini analiz edək.

Ən əvvəl onu demək lazımdır ki, tədris proqramlarında təsviri sənətə dair saatların az olması müəllimdən maksimum diqqətli olmağı tələb edir.

III-IV siniflərdə rüblərin mövzusu:

I Yurdumuza yenidən payız gəlir.

II Nağıllar aləmində.

III İnsanların qışda və yazda əməyi və istirahəti.

IV Hər rəsmdə günəş.

Cədvəl 2.

s/s	Mövzunun adı	Sinif	
		III sinif	IV sinif
1	Naturadan rəsm	10	14
2	Mövzu üzrə rəsm	14	9
3	Dekorativ tətbiqi-fəaliyyət	10	7
4	Təssəvür sənət üzrə müsahibə	-	4

III sinifdə təsviri incəsənət haqqında müsahibələr praktik məşqələr zamanı aparılır. Qeyd etmək lazımdır ki, dərslərin mövzusunda və metodiki dolğunluğundan asılı olmayaraq dərslərin praktik iş üçün ayrılmış vaxtı 30-35 dəqiqədən az olmamalıdır.

III-IV siniflərdə şagirdlər I-II siniflərdə aldıkları bilikləri (təsviri incəsənət sahəsində) möhkəmləndirir və irəliyə doğru daha bir addım atırlar.

Naturadan rəsm.

III-IV siniflərdə şagirdlər naturadan rəsm çəkərkən cisimlərin formasının perspektiv dəyişməsini öz rəsmlərində əks etdirə bilməlidirlər. Bu siniflərdə perspektivanın qaydaları haqqında (cisimlərin gözdən uzaqlaşarkən kiçilməsi və xəttlərin dərinliyə doğru uzandıqca bir nöqtədə birləşməsini (üfüq üzərində) uşaqlara ilk məlumatı əyani sürətdə vermək və şəkillər vasitəsi ilə nümayiş etdirmək lazımdır.

III sinifdən başlayaraq cisimlər naturadan çəkilir və rəsm edəninin nöqtəyi nəzəri mütləq hesaba alınır. Burada tədrisin əsas məqsədi, perspektiva əsasında cisimlərin səth üzərində həcmli təsvirini vermək bacarığının artırılmasından ibarətdir.

Bununla əlaqədar olaraq proqramda rəsm üçün seçiləcək modellər forma və quruluş cəhətdən tədricən mürəkkəbləşir, və ayrı-ayrı cisimlərin rəsmindən, onların qrup halında rəsminə keçir.

III Sinifdə həcmli formalarını təsvir edilməsini öyrətmək üçün silindir və konus şəkilli cisimlər model olaraq götürülür. Şagirdlərin qarşısındakı cismin alt və üst oturacaqlarını perspektiv dəyişmələri əsasında rəsm etmək tələb olunur. Bunu da müəllim əvvəlcə özü yazı taxtasında çəkərək öyrətməlidir. Təlimin bu dövründə həcmi göstərmək üçün əsas vasitə olan işıq-kölgənin tətbiqi çox da vacib deyildir.

IV sinifdə həmən məsələ bir qədər mürəkkəbləşir. Cisimlər baxış nöqtəsinə nisbətən müxtəlif səviyyədə rəsm edilir. Burada cismin perspektiva formasını quran zaman baxış nöqtəsinin nə kimi əhəmiyyət daşımasını aydınlaşdırılır. Həcmli cisimlərin təsvirində işıq-kölgə tətbiq edilir.

III-IV siniflərdə şagirdlər qrup halında rəsm çəkərkən (cisimlər qrupunu) onlara bir cismin arxasındakı digər cismin önünü necə kəsdiyini müşahidə etdirməli və rəsmdə bunu necə rəsm etmək lazım olduğunu öyrətmək lazımdır.

IV sinifdə silindir və konus şəkilli cisimlər perspektiv təsvirini qurmaq bacarığı möhkəmlənir.

Üfüqi xəttlərin istiqamətlərinin perspektiv dəyişmələri və onların rəsmdə əks edilməsinin şagirdlərə öyrədilməsi, düzbucaqlı cisimlərin perspektiv dəyişmələri və onların rəsmdə əks etdirilməsinin şagirdlərə öyrədilməsi, düzbucaqlı cisimlərin perspektiv şəklini anlamağa kömək edir. IV sinifin proqramında düzbucaqlı formada olan cisimlərin müxtəlif vəziyyətlərdə rəsmi çəkməyə çox yer verilir.

IV sinifdə cisimlərin formasını daha aydın başa düşüb rəsmdə əks etdirmək üçün əsasən həndəsi cisimlərin rəsmləri çəkilir.

Cisimlərin perspektiv təsviri sahəsində III sinifdə əldə edilən bilik və vərdislər IV sinifdə möhkəmləndirilir. Burada rəsm üçün başlıca olaraq quruluşu aydın və böyük ölçüdə olan cisimlərdən bir model kimi istifadə olunur. Müvafiq ardıcılıqla seçilmiş həndəsi fiqurların rəsmi çəkməkdən əlavə, proqramda başqa cisimlərdən də, məsələn oyuncaqlar, güllər, çiçəklər, meyvə və quş rəsmlərinin də çəkilməsi tələb olunur.

Ümumiyyətlə ibtidai siniflərdə naturadan rəsm çəkdirmək, müəllim şagirdlərin diqqətinin cismin görünən və görünməyən hissələrinə, ölçüsünə, tənəsüblüyünə və başqa xüsusiyyətlərinə cəlb etməkdir. Məktəbdən kənarında müşahidə edilməsi mümkün olan ev, ağac, buruq, tralleybus, avtobus və s. kimi cisimləri rəsm etirmək, şagirdlərin hafizəsini və müşahidə qabiliyyətini artırır, dəqiqləşdirir.

XXX?. Ona görə də III sinifdə naturadan rəsm zamanı fikirləşmək lazımdır ki, rəsm çəkərkən cisimlər rənginə görə bir birlərinə yaxın olsunlar məsələn: limon, portağal, narıncı və s. Belə vərdislər nəticəsində şagirdlər çəkdikləri rəsmdə rəngləri dəqiq əks etdirməklə bərabər, cismin rəng çalarlarını seçməyi bacarır və onu əldə etməyi

öyrənirlər. Birneçə belə təcrübədən sonra rəngi dəqiq və qeyri müəyyən olan cisimlərin də rəsmini rənglə işləməyə başlamaq lazımdır.

Şagirdlər cismin rənginə işığın necə təsir etdiyini bilməlidirlər: məsələn güclü işıqda hər bir rəng işıqlanmır və onun dolğunluğu zəifləyir, kölgədə isə rəng daha tünd görünür.

Rəsm proqramında işıq və kölgənin ifadə edilməsi ancaq cismin əsas rəngi daxilində tələb edilir.

Naturadan rəsm zamanı cismin necə işıqlandığına şagirdlərin diqqətini cəlb etmək lazımdır. Bu cür rəsmlər (toplu) çalarlı rəsm deyilir. Belə halda cismin təsviri daha həcmli və ifadə görünür.

Naturada ən tünd yer rəsmdə də tünd çəkilməlidir. İş prosesində səhv buraxmamaqdan ötrü cismin bir hissəsini, digər hissəsi ilə açıq və tündlüyünə görə müqayisə etmək lazımdır. Çalışmaq lazımdır ki, şagirdlər cismin üzərində olan kölgəni, yarımkölgəni, işığı, cismin ən parıltılı yeri olan blikini, digər cisimdən əks olunan işıq kölgəni naturada olduğu kimi göstərə bilsinlər. Naturadan rəsm dərslərinin metodik cəhətdən necə qurulmasını göstərmək üçün plan, konspekt, icmalından istifadə etmək lazımdır.

Mövzu üzrə rəsm-şagirdlərin yaradıcılıq qabiliyyətinin inkişafına kömək edir, yaddaşını gücləndirir, onlarda ətraf aləmi müşahidə etmək qabiliyyətini artırır. Mövzu üzrə rəsmi şagirdlər çox zaman yaddaşa çəkilir. Bunu nəzərə alaraq, onların təsəvvürlərini düzəltməyə və zənginləşdirməyə məqsədli ilə rəsm ediləcək şey və hadisələri şagirdlərə qabaqcadan müşahidə etdirmək lazımdır. Bu zaman şagirdləri ekokursiyalara aparmaq, məsələn: heyvanxanaya apararaq müəllim gələcəkdə rəsm ediləcək heyvanları onlara göstərməli və diqqətlə müşahidə etmələrini tapşırmalıdır.

Bu hər hansı bir ağac, cisim və s. ola bilər. Müxtəlif mədəni-maarif müəssisələrinə, abidələrə, muzeylərə ekokursiyaya gedərkən şagirdlər bir sıra əvvəllər görmədikləri heyvan, məşin, geyim, silah və sairə ilə bilavasitə tanış olurlar. Bu zaman bəzi cisimləri mümkün olarsa yerində rəsm etdirmək (X) də faydalıdır. Bu cür hazırlıq şagirdlərin cisim və hadisələr haqqında təsəvvürlərini dərinləşdirir. Şagirdlərə təbiəti müşahidə etməyə alışmaları üçün müxtəlif yay, yaz, qış və bahar fəsilləri ilə əlaqədar mövzular rəsm etmək tapşırılır. Bundan başqa respublikamızda olan yeraltı yerüstü sərvətlərə (neft mədənləri, pambıq tarlaları, taxıl zəmiləri və s.) aid biliklərini inkişaf etdirib, onlarda vətənpərvərlik hissini tərbiyə öz nəcib hissələrini ifadə etməyə sövq edir. Bu məqsədlə sinifdə keçirilən şer və hekayələrdən, təbiətşünaslıq dərslərindən habelə xalq nağıllarından da istifadə etmək faydalıdır.

Bu cür mövzular şagirdlərdə digər fənlərə olan marağını artırır, onların daha yaxşı mənimsənilməsinə kömək edir.

Mövzu üzrə rəsm təmrinlərinin hər sinifə görə xüsusiyyətləri vardır. III sinifdə şagirdlərə uzaqdakı cisimlərin seçilməsi, səthlərin və xəttlərin qısalması (perspektivi) öyrədilməlidir. Bu məqsədlə küçə mənzərəsi, otağın daxili və s. müvafiq mövzular seçilir.

IV sinfdə müəllim şagirdlərə perspektiv dəyişmələrinin qanunlarının mövzu üzrə rəsmlərdə necə əks etdirməyi öyrətməlidir.

Bu siniflərdə mövzu üzrə rəsm məşqələlərində şagirdlər uzaqdakı cisimlərin kiçilməsi və uzaqa gedən qoşa (paralel) xəttlərin daralmasını əks etdirə bilməlidir. Bədi ədəbiyyatda olan temalara illustrasiyalar adətən karandaş, akvarel, rəng, yaxud quşla işlənir. III-IV siniflərdə rəsm bu növü üzrə nümunəvi temalar.

1. Payız, yaz, qış və yayda insan əməyi.

2. Nağıllar Dəniz-sualtı dünyası.

3. Özgə planetlərə uçuş.

4. Qoy həmişə günəş olsun.

Ədəbi əsərlərə aid illustrasiyalar isə III-IV sinif ana dili kitablarından, xalq nağılları və hekayələr çəkilə bilər.

Dekorativ tətbiqi fəaliyyət.

III-IV siniflərdə də dekorativ işlərə aid saatlar verilmişdir. Bu siniflərdə də adətən dekorativ fəaliyyət kimi naxış və bəzək işlərindən istifadə olunur.

I-II siniflərdən fərqli olaraq dekorativ bəzək işlərinin tədrisi III sinifdən başlayaraq daha əsaslı vərdislərə istinad edilməklə aparılır. Bu sinifdə şagirdlər müxtəlif növlü bitki formalarından. IV sinifdən isə müxtəlif quş, kəpənək, cırcırma və böcək şəkillərindən ibarət naxışlar tərtib edirlər.

III-IV siniflərdə dekorativ bəzək işlərində rəng həlli müəyyən dərəcədə mürəkkəbləşdirilir.

Məsələn: III sinifdə şagirdlər artıq tünd yerlik üzərində açıq naxış və ya açıq yerlik üzərində tünd naxış çəkməyi öyrənirlər.

III sinifdə əsas rənglərin qarışdırmaqla əlavə rənglərin əldə edilməsi naxışların rəng həllinə kömək edir.

IV sinifdə sınıq və əyri xətlərdən ibarət qoşa buta, Şəbəkə, ulduz və müxtəlif medalyonlar çəkilib, təzad yaradan (sarı-bənövşəyi, qırmızı-yaşıl, abnı-narıncı) rənglərdən istifadə edirlər.

Təsviri incəsənət haqqında müsahibə.

Şagirdlərin bədi zövqünün inkişaf etməsi üçün onlar mütəmadi olaraq bədi əsərləri göstərərək təhlil etməyin böyük əhəmiyyəti vardır (Orjinal və ya reprodüksiya).

Bu növ nümayiş və müsahibələr şagirdlərdə təsviri incəsənətə maraq oyadır, onları ayrı-ayrı görkəmli rəssamların əsərləri ilə tanış edir və təsviri incəsənəti başa düşüb onlara qiymət verməyi, hər bir əsər haqqında öz şəxsi fikirlərini söyləmək bacarığını öyrədir. Bu məşqlər rəsm proqramının tələbi ilə seçilmiş tablolar üzərində müsahibə şəklində aparılır.

Qabaqca rəssam haqqında məlumat verilir, sonra isə onun əsəri nümayiş etdirilir.

I-II siniflərdə bu söhbət və nümayişlər üçün dərsin müəyyən hissəsi (15-20) dəqiqə ayrıldığı halda, III-IV siniflərdə bu iş üçün bir dərsin hamsını həsr etmək olar. Bu siniflərdə bir dərs müddətində 4-5 əsər üzrə aparmaq mümkündür.

Müsaibə zamanı əsərin məzmunu, ideyası və ünsürlərinin necə rəsm edilməsi suallar vasitəsi ilə aydınlaşdırmaq lazımdır.

III-IV siniflərdə şagirdlər əsasən Azərbaycan rəssamları olmaqla, Rus, Avropa və s. rəssamların özləri və əsərləri ilə tanış olurlar.

7. Təsviri sənət dərslərində şagirdlərin bilik və bacarığının qiymətləndirilməsi.

Orta məktəblərdə o cümlədən ibtidai siniflərdə təsviri incəsənətin tədrisi öyrəniləcək materialları şagirdlər tərəfindən hərtərəfli mənimsənilməsi prinsipi ilə aparılır. Şagirdlər öyrənilən hər bir nümunənin həm bədii estetik, həm də praktik əhəmiyyətini aydın şəkildə dərk etməli. Öz mənin inkişafındakı rolunu dəqiq müəyyənləşdirməlidir.

Şagirdlərin bildiklərinin hesaba alınması və qiymətləndirilməsi təsviri incəsənət fənni üçün də zəruri və əhəmiyyətli məsələdir.

Ümumitəhsil məktəblərdə bir qiymət normaları tətbiq olunsada təsviri incəsənət üzrə bilik və bacarığın hesaba alınması və qiymətləndirmənin düzgün şəkilinin bir sıra spesifik cəhətləri vardır. Hər şeydən əvvəl şagirdlərin bilik və bacarıqlarını düzgün hesaba alınması, və qiymətləndirilməsi böyük təlim tərbiyəvi əhəmiyyətə malikdir. Təsviri incəsənət dərslərində biliyi hesaba almaq və qiymətləndirmək müntəzəm və sistemli aparılmalıdır.

Şagirdlərin müvəffəqiyyətləri sinif jurnalına və gündəliyə yazılmalıdır. Lakin hər bir dərstdə bütün şagirdlərin qiymətinin sinif gurnalına və gündəliyə qeyd etmək dərslin səmərəli təşkilinə mənfi təsir göstərə bilər. Buna görə də hər dərstdə 8-10 nəfər şagirdin biliyini qiymətləndirərək sinif jurnalına və gündəliyə yazmaq kifayətdir.

Pedaqoji ədəbiyyatda təsviri incəsənət üzrə şagirdlərin biliklərini yoxlamaq 4 formada yoxlamaq qəbul edilmişdir.

1. İlkin yoxlama.
2. Cari yoxlama.
3. Dövrü yoxlama.
4. İllik yoxlama.

1. İlkin yoxlama əsasən müəllim siniflə təzə tanış olduğu vaxtda, dərslərin əvvəlində aparılır, və şagirdlərin rəsm etmə sahəsindəki bilik, bacarıq və vərdişlərinin səviyyəsini müəyyənləşdirmək məqsədi daşıyır.

İlkin yoxlama məşqələrini rəsmatmənin müxtəlif sahələri-yaddaşa və təsəvvürə görə naturadan və mövzu üzrə, eləcə də dekorativ iş və incəsənət üzrə müsaibə dərsləri üzrə təşkil etmək olar. Belə yoxlama şagirdlərin təsviri fəaliyyətində nəzərə çarpan yaxşı və pis cəhətləri müəyyənləşdirməyə imkan verir.

2. Cari yoxlama təlim prosesində hər bir dərstdə müntəzəm aparılır. Bunu da iki formada: rəsmləri qiymətləndirmək və şifahi sorğu şəklində aparmaq olar. Lakin hər iki halda uşağın yazılı-jurnalda və gündəlikdə qiymətləndirilməlidir. Şifahi sorğu

şagirdlərin rəsmetməyə və təsviri incəsənətə dair nəzəri biliklərini öyrənmək üçün aparılır və bundan məqsədə uyğun istifadə edilməlidir.

Bəzi sinif müəllimləri rüb ərzində uşağın təsviri incəsənət üzrə fəaliyyətini nəzarətsiz buraxır, ancaq son 1-2 dərstdə şəkillərə tələsik qiymət yazır, bunu da rüblük qiymətinə köçürürlər. Şəkilləri təhlil etmədən verilən belə qiymətlər ya şişirdilmiş, yaxud da biliyi səviyyəsindən aşağı olur. Biliyi bu şəkildə hesaba alma uşaqların fərdi keyfiyyətlərinin, yaradıcı fəallığının artmasını və ya azalmasını izləməyə imkan vermir, müəllim şagirdin hansı qabiliyyətə malik olduğunu bilmir.

Müəllim gündəlik dərsv prosesində mümkün qədər qədər daha çox şagird qrupunun işinə nəzər saldıqda, hər birinə fərdi yanaşdıqda şagirdlərin bilik səviyyəsini, təsviri qabiliyyətini, bacarıq və vərdişlərini, onun fəaliyyətindəki nöqsanları dəqiq müəyyən edə bilər. Jurnalda müntəzəm, vaxtında və obyektiv yazılan qiymətlər isə, hər bir şagirdin təsviri fəaliyyətinin güzgüsüdür.

Müəllim hər bir dərstdə jurnalı açarkən şagirdlərin təsviri qabiliyyəti onun gözü qarşısında açılır.

3. Şagirdlərin biliyini dövrü hesaba almaq və qiymətləndirmək əsasən rüblər üzrə aparılır. Bu şagirdlərə verilən rüblük qiymətlərlə ifadə olunur. Lakin rüblük qiymət sadəcə orta hesabı qiymət kimi başa düşülməlidir. Burada şagirdin təsviri fəaliyyətinin əks olunmalıdır. Rüblük qiymət verildikdən uşaqların sinifdən xaric və məktəbdən kənar təsviri fəaliyyəti, onların incəsənətə marağı və s. nəzərə alınmalıdır.

4. Biliyin yekun hesaba alınması və qiymətləndirilməsi isə illik qiymətlə ifadə olunur. Burada şagirdlərin il ərzində, rüblərdə aldıkları qiymətlə yanaşı, təsviri incəsənət məşqələrinə marağı, davranışı və s. nəzərə alınmalıdır.

Şagirdlərin təsviri incəsənət üzrə bilik, bacarıq və vərdişlərini düzgün qiymətləndirmək üçün ilk növbədə qiymət meyarlarını müəyyən etməyə lazımdır. Aşağıdakı məsələləri qiymət meyarı kimi götürmək olar.

1. Həmən dərstdə qarşıya qoyulan məsələlərin həlli.

2. Şagirdlərin ümumi dünyabaxışının, bilik bacarıq və vərdişlərinin səviyyəsini nəzərə almaq.

3. Rəsmetmə prosesində şagirdlərin yaradıcı inkişafını nəzərə almaq.

Fikirimcə şagirdlərin biliyini qiymətləndirərkən bu şərtləri gözləmək zəruridir.

Şagirdlərin işi iki şəraitdə qiymətləndirmək olar. Birincisi, həmin dərstdə qurtarmış və ya tamamlanmaq üzrə olan işləri təhlil edib həmən onda qiymətləndirmək (qiymət jurnalda və gündəliyə yazılır) ikincisi ilə növbəti dərslə əvvəlində, keçmiş dərslərə aid olan şəkilləri təhlil edib qiymətləndirmək. Hər iki halda şəkildəki nöqsan və yaxşı cəhətlər, onu aradan qaldırmaq yolları şagirdlərə aydın olmalıdır.

Şagirdlərin təsviri incəsənət dərslərinə münasibəti müəllimin dəqiqliyindən və həssaasılığından çox asılıdır. Müəllim uşaqların çəkdiyi rəsmlərə diqqətlə yanaşmalı, şəkillərin hamısına münasibət bildirməlidir.

Bəzən çox gözəl, məzmunlu, kompozisiya və ifadəliyinə görə dolğun şəkillər alınır.

Belə hallarda şagirdlərin fəaliyyətinə düzgün qiymət vermək üçün onların rəsmi nə dərəcədə başa düşmələrini müəyyənləşdirmək zəruridir. Təsadüfi qiymətlər (bəzən uşaqlara rəsmi valideyin və ya başqa adamlar çəkir) uşaqlarda lovğalıq, təkəbbürlük hissi yaradır və onların müəllimə olan inamını azaldır.

Müşahidələr göstərir ki, sinif müəllimləri arasında təlimin məzmununa, uşaqların gələcəyinə zərər vuran bir ənənə mövcuddur.

Onlar şagirdlərə qiyməti əksər hallarda təsviri qabiliyyətə görə yox, özlərinin adlandırdığı kimi əsas fənlərdən qazanılmış müvəffəqiyyətə görə verirlər. Başqa sözlə uşaq ana, riyaziyyat və s. fənlərdən yüksək qiymət alırsa təsviri incəsənətdən də kor-koranə həmən qiymət yazırlar.

Bəzən həmin rüb ərzində təsviri incəsənətdən bir məşqələ şəkil edilmədiyi halda, jurnalda bütün şagirdlərin qarşısında "4" və "5" qiymətlər yazılır. Əlbəttə bu cür təhsil alan şagirdlər gələcəkdə heç bir biliyə yiyələnmişlər, sənətdən xəbərsiz bədii zövqdən kəmə bir şəxsiyyət kimi formalaşırlar.

Ümumi təhsil məktəblərində ibtidai siniflərdə şagirdlərin bilik və bacarıqlarına verilən əsas tələblər bunlardır;

Şagirdlər bilməlidirlər.

- Naturadan, portret, mənzərə janırları, mütnasiblik, simmetriya, rəng, işıq, kölgə haqqında anlayış.
- Azərbaycan xalqının məişət və mədəniyyətinin estetik əsasları haqqında illik məlumatlar.
- Dekorativ tətbiqi sənət nümunələri və onların əsas xüsusiyyətləri, haqqında ilkin məlumat.
- Forma və materialın əlaqəsini. əşyaların naxışlarla bəzədilməsini (zolaq, dairə, düzbucaqlı daxilində).
- Şəhər və kənd, dağ və meşə (park) mənzərəsinin hər birinə emosional münasibət.
- Rəsmdə əhval rühiyyəni ifadə üçün təsvir vasitələri (rəng, işıq, hərəkət)
- Təsvirdə üfüq xəttinin seçilməsinin əhəmiyyəti.
- Uzaqda olan əşyaların kiçilməsini.
- Müxtəlif növ 3-4 ağacın qurluşunu.
- Bir sıra rənglərin (sarı, yaqıl, narıncı, qırmızı, qəhvəyi, bənövşəyi və s) adını və qarışdırılmasını.
- Quaş və akvarel rənglərlə işləmək üçün sadə üsullardan istifadə etməyi.
- Rənglərin ahəngdar uyurluğunu müəyyən etməyi, rəngləri hiss etməyi.
- Simmetrik formalı əşyaların təsviri prosesində ox xəttini tətbiq etməyi.
- Tərkibli rəngləri almağı.
- Vərəqin ölçüsündən asılı olaraq təsvir olunan əşyaların ölçüsünü müəyyən etməyi.
- Mövzu üzrə rəsmdə əsası ölçü, rəng və tona görə ayırmalı.
- Rəsmdə açıq və qapalı dərinliyinin verilməsini vermək. (plan, yaxın, uzaq, yuxarı, aşağı, daxilində, xaricində, arxa, döşəmə, divarlar və s) hüdudlamalı.

- Ritm və simmetriyadan şüurlu istifadə etməklə naxışlar tərtib etməyi.
- Yüngül və yumşaq xətlər çəkmək üçün karandaşla düzgün işləməyi.səhvləri düzəltmək üçün pozandan yerində istifadə etməyi.
- Yapma zamanı insan və heyvan fiqurlarını hərəkətdə verməyi.

Yeni məktəb islahatlarına görə şagirdlərin ballıq sistemlə təsviri incəsənət fənni üzrə qiymətləndirilməsi:

“5” qiymət

-İşin keyfiyyəti bədii tələblərə tam uyğun olmalıdır.

Şagird rəsmi qura bilir.Karandaş və fırça ilə rənglərlə işləməyi bacarır.III-IV siniflərdə,perspektiva,işıq-kölgə.kompanovka,kompozisiya qanunlarından rəsmi qurarkən istifadə edir.Əsas rəngləri və onların qarışdırılmasından alınan rəngləri bilir və istifadə edir.kiçik qüsurları görür və təkrar rəsm zamanı onları aradan qaldırır.

Naturadan rəsm,mövzu üzrə rəsm,dekorativ rəsm və rəssamlıq haqqında müsahibə terminlərini anlayır,göstərilən rəsm əsəri haqqında müəllimin köməyi olmadan fikir yürüdə bilir.Əsərin və onun müəllifinin adını deyir,rəsmi xarakterik və ifadə vasitələrini düzgün müəyyənləşdirir.Əvvəlki dərslərdə keçirilən əsərlər barəsində dolğun və ətraflı məlumata malik olur.

“4” qiymət.

-Şagird rəsmi qurur,işıq-kölgə və digər rəsm qanunlarını əsasən bilir və istifadə edir.

Çəkdiyi rəsmlərdəki kiçik qüsurları görə bilir və sonrakı iş zamanı həmmən qüsurları aradan qaldırır.Rəsm qanunlarına aid keçilmiş materialları əsasən bilir.

Müsahibə zamanı göstərilən əsərin və onun müəllifinin adını əsasən bilir və əsər barəsində müəllimin köməyi ilə fikir söyləyir.

“3” qiymət.

Şagird rəsmi çəkə bilir,lakin qurmada rəngləmədə qüsurlar hiss olunur.Rəsm naturadan təhrif olunur,Rəsmi qüsurlarını hiss edir,lakin aradan qaldıra bilmir.Göstərilən rəsm əsərini tanıyır.lakin müəllifini bilmir və ya əksinə rəsmi xarakterini və işlənmə vasitələrini göstərə bilmir.

“2” qiymət.

Rəsm təhrif olunmuş formada çəkilir.Rəsm qanunları və icra vasitələri haqqında bilgisi yoxdur və icra edə bilmir.

Göstərilmiş rəsm əsərinin növünü,əsərin adını və müəllifin adını bilmir və ya cüzi təsəvvürü olur.

“1” qiymət.

-Şagird rəsmi tamamilə çəkə bilmir,qanunlar və icra vasitələri haqqında heç nə bilmir.

Göstərilən rəsm əsərini və müəllifini tanımır rəsm savadına dair dərslərdə keçirilənlər barədə heç bir təsəvvürü yoxdur.

8.Mövzu üzrə rəsm dərslərinin təşkili metodikası.

Məktəblərdə tədris olunan təsviri sənət dərslərinin bir növüdə mövzu üzrə rəsmdir.Mövzu üzrə rəsm dərslərinin məzmununu real həyat hadisələrindən müxtəlif səhnələrin ədəbi əsərlərlə illustrasiyaların təsviri təşkil edir.Mövzu üzrə rəsm dərsləri ayrı-ayrı təbiət hadisələrinin,nağıl olunan əhvalatlarının,şagirdlərin özlərinin bitkin sujet ətrafında tərtib edikləri kompozisiyaya görə çəkdiqləri rəsmdir.

Mövzu üzrə rəsm dərslərinin əsas məqsədi şagirdlərə kompozisiya tərtib etməyi öyrətmək,mövzuya görə sujet,obraz yaratmağın qaydalarını mənimsətmək,ətraf aləmi bədii dərk etmək və bu dərk etməni bədii təsvir və obrazlar vasitəsilə ifadə etməyi öyrətməkdir.Bu dərs növü şagirdlərin bədii yaradıcılığına geniş meydan açır,onlarda sərbəst və müstəqil iş görmək qabiliyyətini inkişaf etdirir.Burada şagird öz fikirlərini müstəqil ifadə etmək imkanına malikdir.Bu müstəqil llik və sərbəstlik müəllimin nəzarəti və rəhbərliyi ilə lazımı istiqamətə yönəldilir.Mövzu üzrə rəsm dərslərinin lazımı nəticələr verməsi dərsi təşkil edən müəllimin pedaqoji ustalığından çox asılıdır.İstər mövzuların seçilməsi,istərsə də şagirdlərin seçdikləri mövzuların kompozisiya həlli müəllimin rəhbərliyi ilə həyata keçirilir.Müəllim kompozisiyanın tətbiqi həllinə xüsusi diqqət etməlidir.Hər hansı bir mövzu seçərkən onun məzmununu,habelə mövzunu ifadə edəcək sujet xəttinin tərtibi uyğun obrazlar və təsvir vasitələri müəllim tərəfindən ciddiyyətlə seçilir.Çünki məzmunu uyğun seçilmiş sujet xətti təsvir olunan hadisələrin real və inandırıcı olmasını təmin edir.Hər hansı bir sujet xəttinin əsasında müəyyən bir nəql olunma xarakterinə malik hadisə,dramatik hərəkət dayanır.Odur ki,hadisənin sujet sujet xəttini inkişaf etdirən əsas və əlavə obrazlar,onların bir-birinə münasibəti,kompozisiyanın rəng həlli və s.münasibətlər müəllimin köməyi və yardımını ilə həll olunur.

Mövzu üzrə rəsm dərslərində fəal müşahidə ətraf aləmin obyekt və hadisələrini düzgüngörmək üçün görmə yaddaşının inkişafına xüsusi diqqət etmək lazımdır.Bu məqsədlə ilkin müşahidələrin təşkili kompozisiyasını mümkün variantlarının təhlili,naturadan mövzu ilə əlaqədar ilkin eskiz və qaralamaların çkilməsi,təsvirin təsvirin son varıntının dəqiq planı vacibdir.Təsvir olunacaq mövzunun xarakterindən asılı olaraq,müəllim əvvəlcədən rəsmi aparılması üçün obyekt seçir,naturanın ilkin eskizlərini tərtib etdirir və bunların vahid sujet ətrafında toplamağı və münasib rəng həllinin yollarını göstərir.

Mövzu üzrə rəsm dərslərinin uğuru müəllim tərəfindən şagirdlərin yaradıcı təxəyyülünü necə oyatmasından,fantaziyasından.mövzun reallıqla işləmələrindən şərtlənir.Proqramda nəzərdə tutulmuş tapşırıqlardan başqa dərs üçün mövzular digər fənnlərdən,Ana dili,təbiətşunaslıq,oxu və s. götürülə bilər.Bundan əlavə mövzular müxtəlif mənbələrdən götürülə bilər.

- Bu mənbə ətraf aləm hadisələrinin müşahidəsi və ekskursiya nəticəsində əldə olunmuş təəssuratların nəticəsi olan sujetli təsvirlər də ola bilər.
- Şagirdə ona daha yaxın olan mövzular üzərində iş tapşırılmalıdır.

Mövzular üzrə rəsm dərslərində fərdilik, müstəqqilik əsas yer tutsada, həmən dərsləri səciyyələndirən ümumi metodik qaydalar mövcuddur və dərs prosesində həmən qaydaları gözləmək vacibdir.

Mövzu üzrə rəsm dərslərində bədii əsərlərdən seçilmiş parçalara rəsm çəklməsi və sözü rəsmlə ifadə etmək həm fənlərarası əlaqə həm də təxəyyülün inkişafı üçün daha səmərəli nəticələr verir. Bu məqsədlə müəllim digər dərslərdə keçirilən müxtəlif mövzulardan istifadə edə bilər. Rəsm üçün seçilən fraqmentlər ideya baxımından zəngin olmalıdır. Demək lazımdır ki, ibtidai siniflərdə keçirilən digər fənlər bu baxımdan zəngin mənbə ola bilər. Bunun üçün Təbiətşünaslıq, Oxu, Ana dili və digər kitablardan istifadə etmək olar.

Məs. 4-cü sinifin təbiətşünaslıq kitabında “meşə bölgəsinin təbiəti”, “Çöl bölgəsinin təbiəti”, “Dağlar” və s. mövzular, 3-cü sinif “Oxu”-Ana şəri, “Quşlar” və s. 4-cü sinif oxu. “Cavanşir”, “Payız lövhələri”, “Yay xatirəsi” və s. mövzu üzrə rəsm dərsləri üçün materialdır.

Mövzu üzrə rəsm üçün sujet parçalar seçmək, onları təsvir etməklə həm ədəbi materialları, həm də təsviri sənət tapşırığını səmərəli öyrətmək olar. Bu zaman müəllim çalışmalıdır ki, şagird sujet təsvir olunacaq obrazları, onların xarakterik əlamətlərini yaxşı mənimsəsin ki, rəsm zamanı ciddi çətinlikə üzləşməsin. Rəsmə başlaqdan əvvəl müəllim mövzuya dair sual-cavab aparır, sujeti tam mənimsəməsinə əmin olduqdan sonra çəkiləcək əsərin kompozisiya, perspektiva və rəng həllini izah edir və bundan sonra şagirdlərə müstəqil işləməyi tapşır.

Ədəbi bədii əsərlərdən sujet seçərkən rəsmi zənginləşməyinə nail olmaq üçün müxtəlif obrazlara və təbiət lövhələrinə müraciət etmək lazımdır. Aşağıdakı təlimlər bu baxımdan əlverişli və xarakterikdir.

a) İlin fəsilləri əks olunacaq rəsmlər üçün sujetli materiallar.

Məs: 1. Sarı-qızıl rəngə çaldı
Çəmənələr də, ağaclar da.
Şirələnib dada gəldi.

Alma, armud ağaclarda.

2. Bahar bayramı süfrəsini yeddi nemət
bəzəyir: yumurta, paxlava, şəkərbura, qoğal, iydə, kişmiş, xurma. Bunlardan sinifdə
podnosun üzərinə düzülər. Novruz bayramına aid kompozisiyada istifadə edilir.

a) Əsərdəki obrazların təsvirinə aid rəsmlər:

Məs: 1. Oğlanın üzü, əlləri qapqara, saçı isə qıvrım idi. Uzaqdan zənci balasına xşayırdı...

b) Təbiət lövhələrinə aid təlimlər - Bu təlimlər rəsm qabiliyyətini inkişaf etdirməklə yanaşı, flora və faunanı sevmək, həm də estetik-emosional hisslərin inkişafı üçün praktik əhəmiyyətə malikdir.

Məs: Göylərə ucalan başı qarlı iki dağ, zirvəsinin arasında baş başa vermiş qoşa təpə görünür. Təpənin ətəyində kənd yerləşir. Yol qoşa təpənin kənarından keçir və kəndin ətrafındakı çəmənliyi ikiye bölür.

Müəllim dərslərdən, sinifdən xaric oxu materiallarından bu tipli təlimləri seçir və yeri gəldikcə onlardan mövzu üzrə rəsm dərslərində istifadə edir.

Dedik ki, mövzu üzrə rəsm yaradıcılıq fəaliyyəti sayılır və burada şagirdin görmə, dərk etmə və təsvir vasitələri ilə əks etdirmə həlledici rol oynayır. Bu iş üçün seçilən təsdufi mənzərə, dağınıq naturadan ibarət kompozisiya istəlinən nəticəni verməz. Təsvir olunan obyektlər biri-biri ilə əlaqədar olub, görünməli, məzmunca bir-birləni tamamlamalıdır. Bundan başqa təsvir obyektlərinin forma, rəng müxtəliflikləri. Belə ki, məsələn meşə rəsmi çəkərkən ağacların hamsını eyni hündürlükdə çəkməsi qeyri realdır və təbii görünə bilməz. Bundan əlavə kompozisiyada əsas və köməkçi obyektlərin rəsminə də fərq olmalıdır. Belə ki, əsas obyekt daha qabarıq təsvir olunur, ikinci dərəcəli əşyalar isə obrazı tamamlamaq, kompozisiyanı daha dolğun etmək məqsədilə istifadə edilir.

Mövzu üzrə rəsm dərslərində şagirdlər aşağıdakı praktik qaydalara əməl etməlidirlər.

1. İşıq sol tərəfdən düşməlidir. Rəsm zamanı vərəq fırlatmaq, döndərmək olmaz!
2. Karandaşla çizgi işi zəif tonda aparılmalıdır.
3. Ümumidən hissələrə doğru prinsipilə işləmək lazımdır.
4. Səhvlər yerindəcə düzəldilməlidir.
5. Rəsmi komponovkasının düzgünlüyünə diqqət etmək.
6. Mövzu üzrə rəsm üçün naturadan eskizlər, sujetlər çəkmək zamanı müşahidə nöqtəsini tez-tez dəyişmək olmaz:

Mövzu üzrə rəsm dərslərinin vasitəsilə bədii dərk etmə, estetik hissiyat, bədii zövq alma kimi insan, yüksək mədəni dəyərləri inkişaf etdirmək, vətənin gözəlliklərini sevmək və onu qoruyan nəsil yetişdirmək mümkündür.

Nümunə 1. Mövzu üzrə rəsm dərsləri üçün plan-konspekt nümunəsi.

Rəsmi mövzusu - Mövzu üzrə rəsm (I-II sinif).

Dərsi mövzusu - Payız. (S. Bəhlulzadənin "Qızıl payız" rəsmi ilə, T. Nərimanbəyovun "Nar və qız" rəsmi ilə tanış etmək).

Dərsi məqsədi: 1. Uşaqlara payızın gözəlliklərini görmək.

2. Uşaqlarda obrazlı yaddaşın inkişafının, emosional-estetik həyəcan yaratmağı inkişaf etdirmək.

3. Uşaqlarda sujetli rəsmi sərbəst komponovka etmək, mövzu üzrə rəsmi araşdırmaqla tərtib etmək bacarığını inkişaf etdirmək.

4. Təsvisi incəsənətin musiqi ilə bağlılığını əyani olaraq payız mövzusunda musiqiyə qulaq asmaqla dərk etmək.

Dərsi təchizi: rəsm vərəqi, karandaş, pozan, politra, akvarel və ya quş rəngi, fırça, rəng üçün su, rəngli mellər və s.

Müəllim üçün: S. Bəhlulzadənin "Qızıl Payız", rəsmi reproduksiyası, payıza aid

T. N. "Nar və qız" digər reproduksiya, slayd və kolleksiyalar.

Dərsi planı.

1. Dərs tapşırıqlarının izahı.
2. "Payız" mövzusunda rəsmi nəqli.
3. Reproduksiyaların nümayişi.

4. payıza aid musiqini dinləmək.

5. Şagirdlərin müstəqil işi.

Dərsin gedişi.

Müəllim dərsin məzmunu şagirdlərə izah edir, rəsmi təxmini sujetini, rəsmi qurulmasını, rənglənməsini ardıcılıqla onlara göstərir.

Sonra uşaqlar “Payız”, “Payız meşəsi”, “Şəhərdə payız” “Kənddə payız” kimi zarisovkaları terinə yetirirlər. Daha sonra müəllim uşaqlara payıza aid rəsmlərin reprodüksiyalarını nümayiş etdirir; Bu rəsmlər arasındakı ümumi və xüsusi olan nədir? - deyə soruşur.

Müəllim sujet onun əhəmiyyəti mövzunun “oxunmasında” rolu, kompozisiya, onun bədii vasitə kimi rolu haqqında danışır.

Uşaqların diqqəti payızın gözəlliyinə cəlb edilir. Görkəmli rəssamlar

S. Bəhlulzadənin və T. Nərimanbəyovun əsərlərində olan əhval rühiyyə, rənglər onlara izah edilir. Axırda payıza aid nəğməyə qulaq asılır. Müəllim sual verir. Bu iki rəsmdən hansına oxunan mahnının əhval rühiyyəsi vardır?, onlar sizdə hansı hisslər yaradır?

Uşaqlar rəsmlərin kompozisiya həlli üçün sujetlər fikirləşməyə başlayır.

Əjər uşaqlar ayrı-ayrı elementləri təsvir etməkdə çətinlik çəkirlərsə onlara tapşırığı verilir ki, gələn dərsə qədər həmən elementlərə aid zarisovkalar etsinlər, müşahidə aparsınlar.

Əyər buna imkan yoxdursa, onda müəllim özü əli ilə həmən elementləri lövhədə çəkir, və gələn dərsdə verilən mövzunu tamamlaya bilmək üçün göstərilən elementlər təsvir olunmuş sənət əsərlərini şagirdlərə bir daha nümayiş etdirir. Reprodüksiyalar qısa müddətdə nümayiş etdirilir və yığışdırılır.

Uşaqlar rəsmi karandaşla işləməyə başlayırlar. Onlardan cizgi rəsmi qurtaranlar rəngləmə işinə başlamağa bilirlər.

Nümunə 2.

Dərsin planı-

1. Kompozisiya xətti qurmasının dəqiqləşdirilməsi.

2. Akvarel və quaş rənglərlə işləmək texnikasının əyani olaraq şagirdlərə izah edilməsi.

3. Fırça ilə işləmək texnikasının məşq etdirilməsi.

4. Kompozisiya üzərində şagirdlərin müstəqil işi.

5. Müəllimin uşaqların işinə fərdi və ümumi nəzarəti.

6. Dərsin yekunu uşaq işlərinin kollektiv müzakirəsi.

Dərsin gedişi: Dərsin əvvəlində uşaqlar öz rəsmlərini diqqətlə nəzərdən keçirir, ayrı-ayrı detalları dəqiqləşdirir, səhvlərini düzəldirlər.

Müəllim bir daha fırça ilə işləmək priyomlarını izah edir, (nəm kağız üzərində - rəng tonu birdəfəyə, bütün gücü ilə, quru kağız üzərində. mərhələlərlə, lay-lay vurmaqla tədricən rəng tonunu gücləndirməklə). Şagirdlər 5-8 dəqiqə müddətində analogi işi təkrar edirlər. Daha sonra kompozisiya üzərində iş başlayır.

Praktik iş zamanı və işin yekununda müəllim uşaqlarla birlikdə onların rəsmlərini analiz edir. Ən əvvəl sujetin maraqlı olub olmamasına diqqət yetirilir (kompozisiya

həlli) rəsm qurulma ardıcılığı (ümumidən hissələrə), F? nə qədər reallığa uyğun verilməsi, nisbət, təsvir obyektinin fəza vəziyyətinin düzgünlüyü müzakirə edilir. Rəsm və rəngkarlıq işləri arasındakı fərqə xüsusi diqqət etmək lazımdır. Rəsm –bu təsvirin qrafik işlənməsi, yəni tək cə karandaşla, yaxud kömürlə və yaxud pero vasitəsilə tuşla ağ və qara rəsm rəngkarlıq isə təsvirin rənglərlə yerinə yetirilməsidir.

Mövzu üzrə rəsm dərsləri aşağıdakı kimi təşkil edilir.

1. Dərsin mövzusu –Payız.

2. Dərsin məqsədi- 1) ətraf aləm haqqında estetik hisslərin və təsviri sənətə məhəbbətin oyadılması 2) Böyüklərin əməyinə məhəbbət hissənin tərbiyəsi.

3. Müşahidə, diqqət, qavrama kimi psixoloji vərdişlərin inkişafı.

4. Sujet tətbiqi və onun rəsmdə ifadə edilməsi.

5. Əşyaların təbii əlamətlərinin rənglərlə ifadəsi. Kompozisiyanın rəng həlli.

6. Karandaş və akvarellə işləmə texnikasının inkişafı.

7. Payız fəslinə dair şagirdlərin təsəvvürlərinin genişləndirilməsi. bu fəslə dair daha çox təcrübə məlumatların çoxaldılması.

Dərsin təchizi.

Şagird üçün rəsmlərin, karandaş, pozan, akvarel, rəng üçün su, fırça, politra

Müəllim üçün: S. Bəhlulzadənin “Qızıl payız”, T. Nərimanbəyovun “Nar və qız”

rəsmlərinin reprodüksiyalarını nümayiş, payız fəslinə aid müxtəlif plakatlar, musiqi əsərindən fraqment.

9. Dekorativ tətbiqi sənət dərslərinin təşkili və quruluşu.

Dekorativ tətbiqi sənət dərslərinin məzmunu, müəllim və şagird arasında gedən mürəkkəb pedoqoji-psixoloji proseslər. bu proseslərin təşkili və təkmilləşdirilməsi yolları, bu fənnin əsas məsələlərindəndir. Təlimin xarakterik, müəllim və şagird arasında əlaqə forması, dərslər materiallarının məimsənilməsi və praktik vasitələrə çevrilməsi, şagirdin əməyinin qiymətləndirilməsi, təlim prosesinin perspektivləri və s. dərslər prosesinin optimallaşdırılmasına, səmərəli nəticələr əldə olunmasına şərait yaradır. Şagirdin təlim imkanlarını düzün nəzərə alınması və əlverişli istiqamətdə yönəldilməsi də onun daxili inkişafının əsas şərtlərindəndir. Əlbəttə təlim materialları, öyrədilməsi qarşıya qoyulan hər bir sənət nümunəsi şagirdlərin yaş və bilik səviyyəsinə uyğunlaşdırılmaqla onun bilik səviyyəsindən yuxarıda qoyulmalıdır. Yalnız bu yolla şagirdin intellektual səviyyəsinin inkişafından, ümumiyyətlə təlimin inkişaf etdirici xüsusiyyətlərindən söhbət gedə bilər. İnsan fəaliyyətinin digər növlərinə nisbətən incəsənət-xüsusi ilə təsviri incəsənət real gerçəkliyin obrazlı dərk olunmasından ibarətdir və bu ideya incəsənət əsərlərinin estetik mənbəyini təşkil edir. Buna görə də estetik tərbiyə dedikdə həqiqi gözəlliyin düzgün qavranılması və qiymətləndirilməsi, estetik dünya görüşün, hiss və zövqlərin inkişafı, real həyatda gözəl incəsənət əsərlərinin yaradılmasına bədii tələbat zərurətinin formalaşdırılması nəzərdə tutulur. Bütün bu tərbiyə sistemi ancaq təlim fənnləri vastəsilə həyata keçirildiyindən dekorativ-tətbiqi sənət dərslərinin prinsipləri, quruluşu, metod və vasitələri digər fənnlərdən fərqlənir. Lakin bu o demək deyildir ki, istifadə olunan metod və vasitələr. dərslərin təşkili prinsipini sırf spesifik X?daşıyır. Həmin metod. üsul və vasitələr digər təlim fənnlərinin tədrisində də bu və ya digər dərəcədə istifadə olunsada, dekorativ-tətbiqi fəaliyyət dərslərinin keyfiyyətcə təkmilləşməsinə daha effektiv təsir göstərir. Bu quruluş prinsipinə aşağıdakılardan ibarətdir.

I. Təsviri incəsənət və onun bir növü olan dekorativ tətbiqi sənət haqqında şagirdlərdə bitkin, dolğun təsəvvür yaradılması.

II. Dərslərin tematik prinsip əsasında qurulması.

III. Dərslərdə təlim əhəmiyyətli müqayisə əsasında verilməsi.

IV. Öyrədiləcək materialın şagirdlər tərəfindən hərtərəfli mənimsənilməsi.

I. Təsviri incəsənət və onun bir növü olan dekorativ fəaliyyət haqqında şagirdlərdə, dolğun təsəvvür yaradılması.

İlk dərslər elə qurulmalıdır ki, ibtidai sinif şagirdlərinin qazınacaqları biliklərin həyatiliyi, sonrakı inkişafa bağlılığı, nəyisə formalaşdırma biləcəyi haqqında təsəvvür yaratsın. Altı yaşlı şagirdlərin psixoloji inkişaf səviyyəsini əsas götürərək təlimin bu prinsip əsasında qurulmasının bir sıra çətinliklər yarada biləcəyi müəllimin diqqət mərkəzində dayanmalıdır. Təlimin bu pedoqoji-psixoloji məsələlərini hərtərəfli araşdıran sovet metodisti V. A. Suxomlinski belə bir nəticəyə gəlir ki, “uşaq obrazla düşünür, uşaq beynin hüceyrələri o qədər zəifdir və qavrayış obyektlərinə o qədər həssas reaksiya verir ki, onlar yalnız qavrayış, idrak obyektini görülməsi, eşidilməsi, toxunulması mümkün olan obrazlar olduğu şəraitdə normal

işləyə bilərlər. Düşüncənin mahiyyətini təşkil edən X? cəlb olunması yalnız o halda mümkün olur ki, ya gərək uşağın qarşısında əyani, real obraz olsun, ya da obraz sözlə o qədər parlaq ifadə olunsun ki, uşaq onu sanki qarşısına qoyulmuş kimi dərk etsin”.

Bu baxımdan dekorativ tətbiqi sənət və onun nümunələri üzrə müsahibə xarakterli iş faydalıdır. Sözügedən sənət nümunələrində milli ənənə obraz və vasitələrdən geniş istifadə edilir, zəngin naxışlı sistemli mühafizə olunur, yüksək dekorativ səviyyə nümayiş etdirilir. Dekorativ tətbiqi sənət əsərləri milli obraz və təsvir elementləri ilə zəngin olduğu üçün əlverişli təlim, estetik və zövq mənbəyidir.

Müəllim elə ilk dərslərdən şagirdlərin təsəvvüründə möhkəm inam yaratmalıdır ki, müasir dekorativ tətbiqi sənət sözün həqiqi mənasında yalnız peşə, nəsilin adət-ənənələrini qoruyub saxlayan sənət növü deyil, həmçinin müasir obraz ideya təsvir və ifadə vasitələri ilə X? inkişaf etdirilən incəsənət növüdür.

Dekorativ tətbiqi sənət əsərlərinin auditoriyası çox geniş olub, sənətşünaslar, rəssamlar, peşə ustaları, arxeoloqlar, estetiklər, dil ədəbiyyat müəllimləri (şəkil üzrə inşalar, vətənpərvərlik tərbiyəsi, və s. məqsədlər) tərəfindən tədqiq edilir və qiymətləndirilir.

II. Dərsin tematik prinsip üzrə qurulması.

Mövcud proqram və məktəb təcrübəsi, qabaqcıl müəllimlərin işinin ümumiləşdirilməsi və metodik mülahizələr göstərir ki, digər təlim fənnləri kimi dekorativ tətbiqi fəaliyyət məşqələrinin məzmununda tematik prinsip əsas göstərilməlidir.

Hər hansı bir bilik və bacarığın formalaşmasında tək-tək, dərslük boyu səpələnmiş mövzular əlverişli pedaqoji effekt yarada bilmir. Ümumi təhsil məktəblərində dekorativ tətbiqi fəaliyyət və bədii tərtibat adlanan təsviri incəsənətin bu növü ibtidai siniflərdə aşağıdakı işlərin görülməsini nəzərdə tutur. Və sonrakı siniflərdə həmmən bacarıqlar daha da möhkəmlənirilərək vərdişlər səviyyəsinə qaldırılır. Siniflər üzrə bəzi mövzular təkrarlansa da bu sadəcə olaraq əvvəl öyrənilmişlərin eynilə təkrarı deyil. Onların daha mürəkkəb elementlərinin daha əhatəli, daha geniş şəkildə yerinə yetirilməsidir və bu bacarıqlar yuxarı siniflərdə daha da inkişaf etdirilməlidir.

Orta məktəblərdə dekorativ-tətbiqi fəaliyyət dərslərində bütün siniflərdə həndəsi və nəbati naxışların, məişət və ev əşyalarının dekorativ bəzədilməsinə müəyyən saatlar ayrılırsa da dərslər sadəcədən mürəkkəbə doğru prinsipi ilə davam etdirilməlidir. Bu tipli təlim mövzularının əlaqələndirilməsi birinin digərini tamamlaması üçün əlverişli pedaqoji şərait yaradılması şagirdlərin yaradıcılıq qabiliyyətinin inkişaf etdirilməsinə kömək göstərir. Şagird öz biliyi və bacarığı çərçivəsində nümunəyə əlavələr edir. Təlim prosesində belə pedaqoji tələbatın müəllim tərəfindən yaradılması müasir dərsin mühüm vəzifələrindəndir.

I-IV siniflərdə dekorativ-tətbiqi fəaliyyət dərslərində öyrədiləcək mövzular.

1.Əlvən naxışlar.	1.Zolaq daxilində həndəsi formalardan ibarət naxışların çəkilməsi.	1.Yarpaq və giləmeyvələrindən ibarət naxışların düzbucaqlı daxilində çəkilməsi.	1.Bədii nimçənin daxilində nəbati naxışlardan ibarət dekorativ kompozisiyanın çəkilməsi.
2.Yarpaqlar və giləmeyvələr	2.Kvadrat daxilində nəbati naxışlardan ibarət dekorativ naxış rəsminin çəkilməsi.	2.Kvadrat daxilində həndəsi elementlərdən ibarət naxışların çəkilməsi	2.Müxtəlif fənlərə aid rəmzi elementlərin hazırlanması.
3.Sehrli naxışlar.	3.Kvadrat daxilində həndəsi formalı elementlərdən ibarət naxış çəkilməsi.	3.Nəbati elementlərdən ibarət kompozisiyaların çəkilməsi.	3.Şəbəkə naxış kompozisiyasının hazırlanması.
4.Oyuncaqları bəzəyən həndəsi naxışlar, elementlərin appilikasiya üsulu vasitəsilə hazırlanması.	4.Sadə çeşitli xalça eskizlərinin hazırlanması.	4.Mücrü örtüyünün dekorativ bəzədilməsi.	4.Milli geyimlər üçün naxışların hazırlanması.
5.Kvadrat daxilində həndəsi fiqurların çəkilməsi.	5.Məişət əşyalarının tərtibatında istifadə edilən naxış elementləri çəkilməsi.	5.Məişət əşyalarını üçün naxış bəzək elementlərinin eskiz çəkilməsi.	5.Dekorativ sujetli kompozisiyanın hazırlanması.
6.Həndəsi formalı naxəş(iki düz xətt daxilində həndəsi elementlərin çəkilməsi).	6.Hədiyyə açıqçalar üçün naxışlar çəmək.	6.“Anaların bayramı” mövzusunda dekorativ rəsm.	6.Palaz üçün eskiz.
7.Anama hədiyyə(təbrik açıqçası hazırlanması).	7.Novruz bayramına həsr olunmuş kompozisiya.	7.Zolaq daxilində nəbati elementlərdən ibarət naxışların çəkilməsi.	7.Dövlət gerbinin sadə elementlərinin çəkilməsi.
8.Plastilindən sadə formalı meyvə və tərəvəz fiqurlarının hazırlanması.	8.Çevrə daxilində naxışların çəkilməsi.	8.Milli rəmzi atributlardan ibarət kompozisiya qurulması.	8.Dekorativ tətbiqi sənət növlərinə dair müsahibə.

9.Plastilindən heyvan və quş fiqurlarının hazırlanması.	9.Milli dövlət atributlarının çəkilməsi.		
---	--	--	--

IV. Öyrədiləcək materialın şagirdlər tərəfindən mənimsənilməsi.

Bütün dərslərdə olduğu dekorativ tətbiqi sənət dərslərinin nəticəsi onun şagirdlər tərəfindən mənimsənilməsi ilə ölçülür.Şagird öyrədiləcək hər bir nümunənin həm bədii estetik həm də praktik əhəmiyyətini aydın dərk etməli öz mənin inkişafında rolunu dəqiq müəyyənləşdirməlidir.

Müəllim təlim materiallarının şagirdlər tərəfindən hərtərəfli mənimsənilməsini təmin etmək məqsədilə aşağıdakı pedoqoji tələbləri ödəməyə çalışmalıdır.

1.Dekorativ-tətbiqi sənət nümunəsi təhlil və təsvir texnikası baxımından asan olmalıdır.

2.Həmən obyekt şagirdin yaş səviyyəsi və peşə ustalığına uyğun olub,onun marağını təmin etməlidir.

3.Öyrədiləcək nümunə baxımlı,cəlbedici olmalı,təsvir zamanı şagirdə ətraflı təsəvvür yaratmalıdır.

4.Obyekt texniki və bədii cəhətdən yüksək sənətkarlıqla işlənməli,şagirdi əməli fəaliyyətə həvəsləndirməlidir.

Burada digər pedoqoji şərtlər:sınıf otaqlarının işıqlandırılması, texniki vasitələrdən istifadə, auditoriyaların texniki quruluşu və s. rol oynayır.

Yuxarıda göstərdiyimiz dörd pedoqoji şərtlərin həyata keçirilməsi mümkündür və bu yolla təşkil olunan təlimdə müvəffəqiyyət qazanmaq imkanları böyükdür.

Göstərilən prinsiplər əsasında dərslər təşkil olunarkən aşağıdakı komponentləri mütləq özündə birləşdirməlidir.

I.Öyrədiləcək materialın təlim-tərbiyəvi məqsədləri başa düşüləcək səviyyədə izah edilir.(ənənəvi dərslərin giriş müsahibə forması).

II.Şagirdlərin əməli fəaliyyətinin təşkili və idarə olunması,bacarıq və vərdişlərin formalaşdırılması və inkişafı məqsədilə nəzarətin fərdi və kollektiv formalarının həyata keçirilməsi.Dərslərin əsas komponenti olan bu mərhələdə müəllim həm sözdən(diqqətli ol,düz,tək və s.) geniş istifadə etməkdir.

III.Şagirdlərin fəaliyyətinin geniş X?,obyektiv təhlili.Təhlil müəlliminin şagirdlərlə əməkdaşlığı şəraitində aparılır.

IV.Şagird əməyinin qiymətləndirilməsi(I sinif istisna olunur)

Dekorativ tətbiqi fəaliyyətə aid bütün dərslər tiplərində,həyələ dərslərin bütün mərhələlərində müəllim əsas rol oynayır.O bir tərəfdən dərslərin quruluşunu,mövzunun xarakterinə uyğun olaraq onun mərhələlərini müəyyənləşdirir, yaş və bilik səviyyəsinə uyğun olaraq şagirdlərin qavramalarını təmin etmək üçün metod və vasitələr seçir,digər tərəfdən isə şagirdlərin

işləmələrinə,təsvir obyektinin düzgün yerinə yetirilməsinə kömək göstərir.eyni zamanda yaradıcılıq qabiliyyətinin cari məsələlərini,gələcək perspektivlərini müəyyənləşdirir.

Təsviri sənət müəllimi həm yüksək peşə ustalıqına,həm təşkilatçılıq qabiliyyətinə,həm də pedoqoji sənətkarlıq məharətinə malik olmalıdır.Burada yalnız öz ixtisasını dərindən bilmək,yüksək sənətkarlıq hələ hər şeyi demək deyildir.Əgər yuxarıda göstərdiyimiz üç mühüm amil müəllimin simasında təcəssüm etmirsə onda təlim şəratindən,dərsin dərsin pedoqoji effektindən söhbət gedə bilməz.

Təsviri sənət müəlliminin birinci dərəcəli vəzifəsi şagirdlərin estetik fəaliyyətinin təşkilidir.Bu o deməkdirki,təsviri sənət müəllimi digər müəllimlərlə birgə estetik tərbiyə məsələlərini diqqət mərkəzində saxlamalı,bütün şagirdləri məktəbin,sınıfın estetik həyatına daxil etməli,estetik infarmasiyanın vaxtaşırı mənimsənilməsi üçün əlverişli bədii və pedoqoji şərait yaratmalı,şagirdləri şüurlu sürətdə yaradıcılığa sövq etməli,ətraf aləmi dərk edilməsini asanlaşdıran yüksək ideyalı,milli emosional sənət əsərlərini seçib praktiki əməli fəaliyyət və estetik mənbə kimi dərs prosesinə cəlb etməlidir.

Qarşıya qoyulmuş məqsədə nail olmaq üçün birinci növbədə məktəbin,sınıf tərtibindən başlamalı,müasir texniki vasitələr və təlim avadanlığı ilə təchiz olunmuş fənn kabinetini yaratmalı,dərsdə istifadə edəcəyi tablo və albomları,dekorativ tətbiqi sənət materiallarını əlifba sırası ilə kataloqunu tərtib etməli,dərs prosesində əlavə vaxt itkisinə yol verməmək məqsədilə təlimə xidmət edən bütün vasitələri yararlı vəziyyətə gətirməlidir.Təlimə maraq hissənin təşkil edilməsindən ötrü parlaq sənət əsərləri sınıfın görkəmli yerindən uzunmüddətli müşahidə üçün asılmalı,həməən əsərlərin müəllifi.onun yaranma tarixi,obrazların səciyyəvi əlamətləri və s. haqqında qısa bioqrafik məlumatlar verilməlidir.Bədii estetik zövqü və əl qabiliyyətləri yüksək olan şagirdlərdən ibarət sınıf bədii şurasıyaradılmalı,işlərin qiymətləndirilməsində,sərgilərə təyinat almasında şuranın rəyi nəzərə alınmalıdır.Düzdür, sınıf tapşırıqlarının,məcburi təlim fənnlərinin qiymətləndirilməsi yalnız müəllimin hüququdur.Düzgün və obyektiv qiymətləndirmə təlim və tərbiyə vasitəsidir.

Məktəbin fənn kabinetində zəruri təlim materialları ilə yanaşı musiqi əsərlərindən parçalar səsləndirmək üçün moqintofonun olması da vacibdir.Çünki musiqinin təsviri sənətə müsbət təsiri inkaredilməz faktır,və dərsin mövzusuna uyğun hər hansı bir musiqi parçasının 2-3 dəqiqə səsləndirilməsi yalnız şagirdlərin estetik hissələrini gücləndirər onları bədii yaradıcılıq fəaliyyətinə həvəsləndirər.

Estetik tərbiyə üzrə məktəbdə aparılan bütün işlərdə təsviri sənət müəlliminin təşkilatçılıq rolu və pedoqoji qabiliyyəti şagirdlərə tərbiyəvi təsiri aşkar görülməlidir.

Təsviri sənət müəlliminin pedoqoji qabiliyyəti psixoloji xüsusiyyətlər sırasına daxil olub daha çox şagirdlərin estetik tərbiyəsinə təsiri ilə üzə çıxır.Müəllimin dərs materialını izah etməsi və yerinə yetirilməsi zamanı fəaliyyəti isə onun peşə ustalığının meyarıdır.Buna görə onun müasir dövrdə təsviri sənət müəllimlərinin

pedoqoji qabiliyyəti və peşə ustalığından çox danışılır, bunların hər birinə böyük əhəmiyyət verilir. Təsviri sənət müəllimi öz işinin ustası kimi aşağıdakı mütəmül vəzifələri yerinə yetirməlidir:

1. Təlim mövzularının, sinifdənkanar tədbirləri proqramlaşdırmaq.
2. Yaranan pedoqoji şəraiti düzgün qiymətləndirmək.
3. Estetik tərbiyə və təhsilin cari və perspektiv məsələlərinə dair əsaslandırılan istiqamətlər axtarmaq.
4. Peşə ustalığı məsələlərində əsas və həlledici məqamları müəyyənləşdirmək, onların keyfiyyətini işdə yoxlamaq.
5. Bilik, bacarığı və vərdişlərin həcmi siniflər üzrə müəyyənləşdirmək, qarşıya çıxan çətinlikləri vaxtında görmək və aradan qaldırılması üçün konkret yollar göstərmək.

Təsviri sənət fənninin elmi əsasları olan bu prinsiplərin müəllim tərəfindən ətraflı dərək olunmalı, həyata keçirilməsi yolları və vasitələri aydın görülməlidir. Xüsusilə təsviri sənət dərsləri vasitəsilə elmi-dünya görünüşün yaranması, öyrədilən mövzuların gündəlik həyatla əlaqələndirilməsi, kollektivə kollektiv vasitəsilə tərbiyə, hər bir fərdi şəxsin yaradıcılıq qabiliyyətinə təsiri, estetik tərbiyə prinsipinə fərdi yanaşmaq və s. məsələlər gündəlik sinif dərslər təcrübəsində həll edilməlidir.

Lakin bu da məlumdur ki, şagirdlərin təlim tərbiyəsi ilə yalnız dərslər prosesi deyil həm də sinifdən xaric məşqələrdə də məşqul olunur. Çünki dərslər saatları az olduğu üçün qarşıya qoyulan məqsədə dərslər saatı müddətində çatmaq mümkün olmur.

(Ümumiyyətlə onu qeyd etmək yerinə düşər ki, ümumi təhsil məktəblərində təsviri sənət dərsləri üçün həftədə 1 saat çox azdır. Bu 1 saat həmən fənnə ikinci dərəcəli fənn kimi baxılmasına şərait yaradır ki, əksər məktəblərdə bu belə də olur).

Ona görə də şagirdlərin təsviri sənət üzrə aldıkları bilik və bacarıqların səviyyəsini yüksəltmək üçün sinifdən xaric işlərin rolu çox böyükdür. Bu məşqələrdə sinifdə dərslər zamanı aldıkları praktik bilikləri möhkəmləndirir, bilavasitə xalq yaradıcılığı emalatxanalarında ekskursiyalarda olur, prosesi öz gözləri ilə görür, iş texnologiyasını əyani şəkildə müşahidə edir, sənətin sirlərini bilavasitə ustanın öz əlindən öz dilindən öyrənirlər.

Təsviri sənət üzrə sinifdənkanar tədbirlər aşağıdakı kimi aparılır.

- Şagirdlər fəal yaradıcılıqla bağlı bəddi təsviri fəaliyyətə cəlb edilir.
- İncəsənət əsərlərinin sərgisinə kollektiv gediş. təsəvvürlərin referat şəklində tədqiqi və kollektiv müzakirə. Müzakirə müəllimin rəhbərliyi ilə aparılır. şagirdlərin estetik hissələrinə, sərgidə alınan təsəvvürlərə uyğun ustalqla verilir.
- Təlimi əhəmiyyət daşıyan ekskursiyaların təşkili və keçirilməsi. Ekskursiyalar təbiət və tarixi yerlərə getməklə aparılır. Ekskursiyalara rəvvələcədən planlaşdırılır. Şagirdlər təbiət və tarixi yerlərə baxmaqla kifayətlənir etüdlər və nabroskalar çəkirlər. Ekskursiya zamanı çəkilmiş etüd və nabroskalardan sinifdə rəsm dərslərində kompozisiya quran zaman istifadə etmək olar.

- İncəsənət xadimləri və xalq sənətkarları ilə görüşlər. Bu görüşlər həm məktəblərdə həmsənət adamlarının emalatxanalarında, dekorativ sənət əşyaları hazırlayan sexlərdə keçirilə bilər.

Dekortiv tətbiqi sənət sahəsində aşağıdakı işləri görmək mümkündür

- Məktəb koridorları və sinif otaqlarının bədii tərtibatında şagirdlərin iştirakı.
- Məktəb sərgiləri və müsabiqələrin təşkilinə şagirdlərin bu işlərdə mütəşəkkil iştirakı. Belə tədbirlər müəllimin rəhbərliyi ilə yaradılmış “Bədii mərkəz” tərəfindən planlaşdırılır və icra olunur.

Zəruri hesab etdiyimiz bütün bu təlim formaları şagirdlər üçün şagirdlər üçün məcburidir və əsasən öyrədilmiş materialların möhkəmlənməsinə, zənginləşməsinə və tamamlanmasına xidmət edir.

Sinifdə keçirilən dərslərlə sinifdən xaric məşqələlər bir birini tamamlamalıdır.

Təlim saatları tematik mövzuların öyrədilməsi ümumi məktəb nəzarəti altında aparılır. Sinifdən xaric işlər də məqsədyönlü şəkildə, müəllimin nəzarəti altında bəzən isə sinif dərslərinə ayrılan vaxtın hesabına aparılır, sinif dərslərinin dəqiq quruluşu olduğu halda sinifdən xaric işlərin təşkilində müəllim sərbəstdir.

Təsviri sənət məşqələlərinin tipi.

Sinifdə keçirilən dərslər	Sinifdən xaric dərslər
Aparıcı metodlarından istifadə yolu ilə nəzəri və praktik bilik verən dərslər.	Şagirdləri estetik və bədii fəaliyyətə cəlb etmək məqsədi daşıyan dərslər:
<p>1. Yeni bilik verən dərslər.</p> <p>2. Bilik, bacarıq və vərdişləri möhkəmləndirən dərslər.</p> <p>3. Kombinə edilmiş (müxtəlif X? düzəldilmiş) dərslər.</p> <p>Köməkçi xarakterli dərslər.</p> <p>I. Şagird işlərinin təhlilinə əsaslanan dərslər</p> <p>II. Yoxlama xarakterli dərslər.</p>	<p>1. Sərgilər.</p> <p>2. Təlim ekskursiyaları.</p> <p>3. Sənət adamları ilə görüşlər.</p> <p>4. Məktəb müsabiqələri.</p> <p>5. Sinif və məktəbin bədii tərtibatı.</p> <p>6. Təsviri sənət sturiyaları.</p> <p>7. Estetik mərkəzlər</p> <p>8. İncəsənət festivalları.</p>

10. Təsviri sənət haqqında müsahibələrin təşkili.

Ümumitəhsil məktəblərində təsviri sənətin məzmununa təsviri sənətə dair təmsahibələrin aparılması da daxil edilmişdir ki, bu da I sinifdən başlayaraq təsviri sənət təlimi üzrə bütün tədris illərində davam etdirilir. Bu dərslərdə şagirdlər görkəmli heykəltaraşların həyat və yaradıcılığı ilə tanış olur, ən geniş yayılmış sənət əsərlərini tanıyır, bu əsərlərdəki emosionallıq və ifadə vasitələrini öyrənirlər. Şagirdlər dünya şöhrətli əsərlərlə tanış olduqda ətraf aləmi daha incəliklə dərk edir, doğma təbiətə, onun gözəlliklərinə daha dərin məhəbbətlə yanaşır, həyatı daha həvəslə əks etdirməyə səy göstərirlər. Təsviri sənət dərslərinə marağın oyadılmasında bu dərslərin geniş əhəmiyyətini başa düşmək müəllimlərə onun pedaqoji imkanlarından məharətlə istifadə edirlər.

Bu dərslərlə vasitəsilə şagirdlər Azərbaycan sənət ustalarının əsərlərini, yaradıcılıq sirlərini öyrənərək, bunların milli iftixar mənbəyini dərk etməklə yanaşı dünya təsviri sənət ustaları və onların əsərləri barəsində təsəvvürə malik olurlar.

Azərbaycan rəssamlığında torpağa, elə məhəbbət hissi çox güclüdür. Bu əsərlərdə bəşəriyyət milli ruhla vəhdətdə əks etdirilir.

Əsl sənət əsərləri estetik və bədii dəyəri mövcud olan, lakin hamının görə bilmədiyi əlamətləri qabarıq təsvir etməkdən və bununla da tamaşaçıya emosional həyəcan yaratmaqdan ibarətdir. Odur ki, incəsənət haqqında müsahibələr təşkil edərkən milli ruh və doğma vətənin gözəllikləri ön plana çəkilməli, bunların ifadə vasitələri açıqlanmalıdır.

I sinifdən başlayaraq hər bir dərslərdə təsviri sənət əsərləri haqqında 5-10 dəqiqəlik müsahibələr təşkil etməklə, həm şagirdləri rəsmə istiqamətləndirmək, həm də incəsənət tarixinə dair bilik vermək mümkündür. IV-VII siniflərdə müsahibələr ayrıca dərslər saatları ayrılır ki, bu zaman dünya və Azərbaycan rəssamlarının ən görkəmli rəssamlarının əsərləri təhlil edilir. Təsviri sənət haqqında müsahibə zamanı aşağıdakı vəzifələr yerinə yetirilməlidir.

1. Təsviri sənət tarixi, klassik nümayəndələri və onların ən populyar əsərləri haqqında sadə təsəvvürlər yaratmaq.
2. Təsviri sənət əsərlərini müşahidə etməklə onların məzmununu, obrazların, təsvir vasitələrini başa düşmək, bitkin əhatəli sujet əsasında rəssamın məqsədini, əsərin xüsusiyyətlərini şərh etmək.
3. Əsər üzrə təsviri sənətin, dekorativ tətbiqi sənətin növ və X? fərqləndirmək, əlavə nümunələrlə məlumat vermək.
4. İncəsənətə maraq oyatmaq, incəsənət əsərlərinə daxili tələbat hissi yaratmaq.
5. Təsviri sənətin sosial rolu haqqında bilik vermək.
6. Şagirdlərin estetik mədəniyyətini cəlalətləndirmək, vətənpərvərlik, milli iftixar qürur hissələrini inkişaf etdirmək.

Müsahibə prosesində verilən biliklərlə praktik məşqələrdə qazanılan vərdişlər bir-birini tamamlamalıdır. Müəllim yeni öyrədəcəyi mövzu ilə bağlı müsahibələr təşkil etməlidir.

Şagirdlərin təsviri sənət görüşlərini inkişaf etdirmək üçün əsərlərin reprodüksiyaları ilə yanaşı onların sərgilərə, müzeylərə kollektiv gedişləri təşkil edilməlidir.

- Mövzu: Təsviri sənət haqqında müsahibə dərsləri üçün icmal nümunələri:
Dərsin mövzusu: - Bəhruz kəngərlinin yaradıcılığı.
Dərsin məqsədi: - 1. Rəssamın həyat və yaradıcılığı haqqında şagirdlərə geniş məlumat vermək. onun əsərlərinin ideya məzmununu onlara başa salmaq, işlənmə texnologiyası haqqında söhbət aparmaq.
2. Şagirdlərin dünyagörüşünü genişləndirmək, estetik tərbiyəsini inkişaf etdirmək, görkəmli rəssamların əsərlərinə maraq hissi aşılamaq.
Dərsin təchizi: - (Müəllim üçün) Rəssamın portreti və əsərlərindən reprodüksiyalar.
(Şagirdlər üçün) qeyd dəftəri.
Dərsin planı və təxmini vaxt bölgüsü:
1. Sinifin təşkili - 2 dəqiqə
2. Köhnə dərsin sorğusu - 15 dəqiqə.
3. Yeni dərsin köhnə dərsə əlaqəli şərh - 15 dəqiqə.
4. Yeni dərsin möhkəmləndirilməsi - 11 dəqiqə.
5. Dərsin yekunu.

Dərsin gedişi:

1. Sinifi təşkil etdikdən sonra jurnalda müvafiq qeydlər aparır, əyani vəsaiti lövhədən asır, dərsə frontal sorğu ilə başlayıram.
2. Köhnə dərsin sorğusu:
Müəllim - Kim deyər keçən dərsimizdə hansı mövzunu öyrəndik?
Şagird - Keçən dərsimizdə istedadlı Azərbaycan rəssamı Bəhruz Kəngərlinin həyatı haqqında bioqrafik məlumatlar öyrəndik.
Müəllim - B. Kəngərli nə zaman və harada anadan olub?
Şagird - B. Kəngərli 1892-ci il yanvarın 10-da Naxçıvanda qabaqcıl ziyalı ailəsində anadan olub.
Müəllim - O. Rəssamlıq təhsilini nə vaxt və harada alıb?
Şagird - Əsrin əvvəllərində Zaqafqaziyada yeganə rəssamlıq təhsili verən Tiflisdə idi. Ona görə də atası Bəhruzu oxumaq üçün Tiflisə aparmaq qərarına gəlir.
Müəllim - B. K. neçənci ildə Tiflisə gəlir?
Şagird - B. K. 1910-cu ildə Tiflisə gəlir. "Molla Nəsrəddin" jurnalının redaktoru böyük Azərbaycan yazıçısı Cəlil Məmmədquluzadənin məsləhəti və köməyi ilə rəssamlıq məktəbinə daxil olur.
Onu da demək lazımdır ki, B. Kəngərli peşəkar rəssamlıq təhsili olan ilk Azərbaycanlıdır.
3. Yeni dərsin köhnə dərsə əlaqəsi şərh.
Müəllim - Uşaqlar siz bu B. Kəngərlinin həyatı haqqında ətraflı məlumat əldə etdiniz. Onun yaradıcılığı ilə Azərbaycan rəssamlığı yeni X? inkişaf dövrünə qədəm qoymuşdur.

...B.Kəngərli yaradıcılığı ilə Azərbaycan rəssamlığının milli bədii ənənələrinə əsaslanan dəzgah rəssamlığının əsası qoyulmuşdur. Bugünkü dərsimizdə rəssamın yaradıcılığının spesfik xüsusiyyətləri ilə tanış olacaq, bir çox əsərləri tanış edəcəyik...

...Müəhibəni rəssamın konkret əsərləri üzərində davam etdirəndən sonra verdiyim məlumatı yekunlaşdıram.

4.Yeni dərsin möhkəmləndirilməsi.

Müəllim-B.K-nin hansı əsərlərini şərh etdik?

Şagird-Bu günkü dərstdə biz B.Kəngərlinin “X”?, “Qoyun sürüsü”, “Oğlan portreti”, “Ağrı dağı” və s.əsərləri ilə tanış olduq,rəssamın yaradıcılığının xüsusiyyətlərini öyrəndik.

Müəllim-B.K kəngərlinin ilk sərgisi nə vaxt təşkil olunmuşdur?

Şagird-B.Kəngərli ilk sərgisini hələ tələbə ikən 1914-cü ildə etmişdir.

...Müəllim-B.K-nin əsərlərini məzmununa görə neçə qrupa bölmək olar?

Şagird-B.K-nin əsərlərni qrafika,akvarel və yağlı boya ilə işlənmiş portretlərini məzmununa görə 3 qrupa bölmək olar.

Birinci qrupa konkret tarixi şəxsiyyətlər təsvir olunan portretlər,ikinci qrupa “X”? seriyasından olan əsərlər,üçüncü qrupa isə bir sıra akademik rəsmlər,naturmortlar,satirik rəsmlər AİDDİR.

Müəllim-B.Kəngərli neçənci ildə ölüb?

Şagird-1922-ci ilin fevralın 7-də.

5.Dərsin yekunu:-Dərsin sonuna yaxın suallara cavab aldıqdan sonra məzmunu nağıl etdirir və qazanılmış məlumatları ümumiləşdirirəm.

Ədəbiyyat;

-S.Ağayev-İbtidai siniflərdə təsviri sənətin tədrisi metodikası-bakı-2001.

11. Naturadan yaddaşa, təsəvvür və təxəyyülə əsaslanan rəsmi tədrisi.

Rəsm prosesinin iki əsas tərəfindən:

- Əşyanın naturadan görünməsi.
- Kağız üzərində rəsm prosesindən başqa rəsm prosesinin üçüncü bir tərəfi də vardır ki, bu da yaddaş və təsəvvürə görə işləməlidir. (həm də naturadan olduğu kimi)

3 əsas proses:

- Əşya haqqında təsəvvürün yaranması prosesi.
- Təsəvvür haqqında yaranması prosesi.
- Rəsmi texniki həlli.

Bütün bunlar birlikdə birləşərək rəsmi yaranması üçün vahid bir proses təşkil edirlər.

Bu cür prosesin üzvü və ayrılmaz birləşməsini başa düşməklə müəllim üçün də, şagird üçün də çox əhəmiyyətli dir.

Görmə yaddaşının inkişafı üçün vacib şərtlərdəndir;

- Yaddaşsız anlama yoxdur.

- Görmə yaddaşı olmadan görmə və rəngkarlıq əlamətlərini ayırmaq mümkün deyildir.

Rəngkarlıq məntiqinin özünə məxsusluğunu onun K?, xarakterini başa düşmək tutmaq o halda mümkündür ki, görmə yaddaşı əvvəl görünmüş rəngkarlıq əlamətləri ilə zəngin olsun.

Yaddaş üzrə rəsmi (bilavasitə naturadan) naturaya o qədər yaxınlaşdırmaq lazımdır ki, onları bir-birindən ayırmaq mümkün olmasın.

Şagirdlərə belə bir tapşırığı verilir; Naturadan işlənən rəsmi yaddaş üzrə rəsmə yaxınlaşdırmaq. Şagird bu zaman naturanı köçürmür, naturanı müşahidə, naturadan müşahidə edir. Başqa sözlə görünəni yaddaşa köçürmək obrazı rəsm etmək.

Yaddaş üzrə rəsm şagirdə axtarış üçün materialı öyrənmək üçün meydan açır. Uşaqlar üçün naturasız işləmək çox çətin dir və təşkil edilmiş müşahidəyə əsaslanan xüsusi tapşırıqlar olmadan bu işi görmək daha çətinləşir.

Şagirdlərin yaddaşa, müşahidəyə və təsəvvürə görə rəsm çəkməsini inkişaf etdirilməsi müəllimin əsas vəzifələrindən biridir.

Görmədiyini , tanımadığını bir şey haqqında təsəvvürün olması mümkün deyil.

Təsəvvür müşahidə zamanı beyinə (yaddaşa) toplanan ehtiyatdan götürülür. Bu zaman ehtiyat nə qədər bol olarsa təsəvvür üzrə rəsm də bir o qədər zəngin və müxtəlif olur. Tematik kompozisiya üzrə iş yaddaş üzrə iş sayılır.

Yaddaş və müşahidə üzrə rəsm işi zamanı təsəvvürə əsaslanaraq natura olmadan rəsm rəng işi aparmaq xüsusiyyəti tərbiyə edilir. Əşyaların gündəlik müşahidəsi həmən əşyaların xarakterik forması yaddaşımıza köçür və bizim həmən əşyalar haqqında istəlinən vaxt ümumi anlayışımız olur.

Biz bilirik ki, stəkan silindirik formada olur, insanın əli, ayağı, başı və s. vardır. Lakin onları ayrı-ayrı momentlərdə və vəziyyətlərdə xüsusi müşahidələr etmədən təsvir etmək mümkün deyildir.

Deməli, yaddaş üzrə rəsmi tam mənası ilə naturanı dərk edərək müşahidəyə əsaslanan rəsm adlandırmaq olar. Bu cür müşahidəyə əsaslan işlər görmə yaddaşını gücləndirir, əşyanı müxtəlif vəziyyətlərə və müxtəlif işıqlandırma larda görünüşünü təsvir etməyə imkan verir.

Beləliklə bizim yaddaşımız yaradıcılıq fikirləri verən mənbəyə çevirilir. Bu həm də yaradıcı fantaziyanı inkişaf etdirir.

Yaddaş üzrə və ya başqa sözlə desək müşahidə üzrə rəsm naturadan rəsmlə birbaşa əlaqədardır və onun davamı sayılır.

Nədən başlamaq? Görmyaddaşını necə inkişaf etdirmək ki, O rəsm çəkən zaman rəssamın doğurandan da köməkçisi olsun.

Başlanğıc – sadəcə olaraq naturadan ciddi və əqli iş olmalıdır.

Ancaq naturadan rəsm zamanı formanı, rən, işıq-kölgəni görmək və təbiəti müxtəlif vəziyyətlərdə müşahidə etmək olar.

Naturadan rəsm zamanı naturanın müxtəlifliyi görünür və rəsm çəkən onu müşahidə etməyə başlayır.

Naturadan birbaşa işləmədən yaddaş üzrə şəkil çəkmək mənasızdır.

Naturadan rəsm çəkməyə başlayarkən obyektləri çox sadə və çox mürəkkəb bölmələrə ayırmaq lazımdır. Şagird üçün bu bölgü əsasında yaddaş üzrə rəsm çəkməyə başlamaq çox əhəmiyyətlidir. Şagirdlərə məsləhət görmək lazımdır ki onlar əvvəlcə sadə ev əşyalarının rəsmi (onu əvvəlcədən diqqətlə müşahidə etmək şərti ilə) çəksinlər. Bu işlər zamanı sanki şagird özünü yoxlayır: onun yaddaşı nə qədər hazırlıqlıdır və o, bu rəsmi öhdəsindən gələ bilirmi?

Əşyanı müşahidə edərək ən çox onun konturlarının formasına və digər yadda saxlanması lazım olan yerlərinə diqqətlə fikir vermək lazımdır. Həm də bu zaman əşyanı müxtəlif vəziyyətlərdə müşahidə etmək lazımdır. Bu zaman naturadan rəsmdə olduğu kimi əşyaya tez-tez müntəzəm olaraq baxmaq lazımdır. İlk yaddaş üzrə bu cür rəsmdən sonra şagirdin bu işi davam etdirmək üçün nəqədər hazırlıqlı olduğu haqda fikir söyləmək olar.

Sonrakı tapşırıq belə olur:

Şagirdə tez-tez olduğu və yaxşı tanıdığı bir otağın rəsmi çəkmək tapşırılır. Bu sinif otağı, ev və s. ola bilər.

Rəsmə başlayarkən çalışmaq lazımdır ki, şagird otağın işıqlanmasını, divarların rəngini, mebellərin görünüşünü və s. uşaq yadına salsın.

Bu rəsm üçün ən yaxşı obyekt sinif otağı ola bilər. Çünki şagird ilin bütün fəsillərində və demək olar ki, hər gün burada olur. Rəsmi çəkən kimi onu olduğu halla müqayisə edib bütün çatışmamazlıqları görmək olar. Çatışmamazlıqları rəsmdə düzəltmək lazımdır. Sonrakı rəsmlər naturaya daha çox uyğun gələcəkdir. Yaddaş üzrə rəsmi sonrakı mərhələsi mənzərə rəsmidir. Bu rəsmi çəkməyə çox ciddi hazırlaşmaq lazımdır. Maraqlı obyekt tapmaq üçün gəzintilərə çıxmaq lazımdır. Başlanğıc olaraq M?F?X? rəsm etmək lazımdır. Bu küçənin parkı, bağı, həyətin bir hissəsi ola bilər. Yaxşı olar ki, həmən ərazidə həm tikili, həm də ağaclar, bitkilər olsun.

Daha yaxşı olar ki rəsm ediləcək ərazidə digər şeylər, məsələn; həyətdə araba, su quyusu, su üçün çən, işıq dirəkləri, oturacaq və s. olsun. Bu əşyaları müşahidə edərək onların bir birinə nisbətən vəziyyətini yadda saxlamaqla X? əsas görüntüsünü asanlıqla yada salmaq olar. Bütün bu rəsmləri çəkərkən perspektiv qanunlardan istifadə etmək lazımdır.

Rəsm əvvəlcə karandaşla qurulur. Bu zaman işıqlanmanı vermək mümkün olmasa da əşyaların yerli yerində çəkilməsi böyük nəticədir.

Otaq rəsminə olduğu kimi X? rəsminə də çəkilən rəsmi natura ilə müqayisə etmək lazımdır. Əgər rəsm naturadan kəskin fərqlənirsə, rəsmi yenidən işləmək lazımdır. Lakin rəsm təxminən düzgün qurulmuşsa bu zaman onun ancaq düzgün qurulmayan yerlərini düzəltmək və rəsmi qurtarmaq lazımdır.

Karandaşla rəsm müvəfəqiyyətli alındıqdan sonra rəsmi rəngləmək olar. Yaddaş üzrə rəsmi rənglə işləmək üçün havanın işıqlanma vəziyyətini də yadda saxlamaq lazımdır.

Müşahidə X? hansı hissələrinin rənglərinin daha çox xarakterik olduğunu yaddaşa köçürmək və bir rəngin digər rənglərlə münasibətini müəyyənləşdirmək lazımdır. Belə xarakterik səma, gün batan və gün çıxan zaman günəşin yanar narıncı-qırmızı şuaları, X? qrupu və s. ola bilər.

Bu zaman rənglərin parlaq, tutqun, isti və soyuqluğuna da fikir vermək lazımdır. Yaddaş üzrə X? rəsm naturadan zarisofkalarla müşayət olunmalı, rəsm natura ilə müqayisə edilməlidir. Bütün bunlarla yanaşı əsas mənbə müşahidə nəticəsində yaddaşa toplanmış obraz olmalıdır.

Yaddaşa və təsəvvürə görə rəsmdən əsasən tematik kompozisiyaların yaradılması zamanı istifadə edilir.

Kompozisiya rəssamdan (şagirddən) xüsusi hazırlıq tələb edir. Bu təkcə müşahidə nəticəsində obrazları yaddaşa köçürmək deyil həm də obrazlı düşünmək xüsusiyyətidir.

Kompozisiyanın eskizini fikirləşmək təsvir ediləcək hadisələrin elementlərinin təsəvvür edilməsidir. İnsan beynində yaddaşında nə qədər çox müşahidə elementi varsa, kompozisiya üzərində iş bir o qədər asan olur.

Belə ki, şagirdin təxəyyülü onun müşahidə və görmə yaddaşı ilə çox sıx bağlıdır və ondan çox asılıdır. Belə ki, yaddaşa və təsəvvürə görə iş zamanı natura obyektləri olmadan rəsm və rəng işləri görmək qabiliyyəti tərbiyə edilir.

Bizim yaddaşımız yaradıcılıq fikirlərimizi həyata keçirmək üçün istifadə etdiyimiz bulaq rolunu oynayır.

Bütün bu xüsusiyyətlərin inkişafı kompozisiya fəaliyyətinin-bədii obrazlı təxəyyülün əsasını təşkil edir.

Bədii obrazlı təxəyyülün kiçik yaşlarda inkişafında ümumi tərbiyə əsas rol oynayır. Burada mövzunun ideya və fikri mənası, sujetlərin tərtibi, incəsənətin nəzəri əsasları ilə tanışlıq və s. daxildir. O cümlədən insasların təsəvvür ehtiyatlarından asılı olan yaradıcı təxəyyül.

Yaradıcı təxəyyülün mənbəyi həm də güclü təsvir vasitələridir. Çünki güclü təsvir vasitələri olmadan təkcə naturalı müşahidəyə əsaslanmaqla savadlı kompozisiya

qurmaq olmaz. Bədii-obrazlı təxəyyülü inkişaf etdirmək üçün vasitələri mənimsəmək çox vacibdir.

-Ən əvvəl kompozisiya vasitələrini,

-ikincisi isə rəng-texniki imkanları bir birindən ayırmaq lazımdır.

-Kompozisiyanın qurulması üçün müəyyən qanunauyğunluqlar vardır və şagirdlər bu qanuna uyğunluqlarla tanış olmalıdırlar.

-Rəngin texniki imkanları ilə şagird naturadan rəsm zamanı tanış olur. Buna baxmayaraq kompozisiyalı iş zamanı müəllim şagirdləri material və ondan istifadə yönəltməlidir ki, şagirdin bu məsələyə münasibəti passiv olmasın. Bu zaman müəllim şagirdlərə materiallar təqdim edir.

Məs: Quaşla iş zamanı ton verilmiş kağızlardan istifadə, kombinə edilmiş materiallar: -pastel və quaş, akvarel və rəngli karandaş, mel və s.

-Kompozisiya üzərində işləyən şagird onun rəng-texniki həllini də fikirləşməlidir.

Gələcək kompozisiyanın əsasını düşünək yaradıcı təxəyyül, onun texniki və material tərəflərini də həll edir.

Yaradıcı təxəyyülün inkişafı təsvirin müstəvi üzərində komponavka bacarığını inkişaf etdirir ki, bu da təsviri ideya fikir tərəfinin, qrafik və rəng həllini birləşdirməkdə kömək edir.

Yaradıcı təxəyyüllə kompozisiya qurulmasında pedaqoji nəzarət edəcəyi əsas işlər !

-Təsəvvürün tamlığı və icrası.

-Təsəvvürün və obraz yaratmağın keyfiyyəti(?).

-Kompozisiya qurması.

-Kolirit həlli.

-Fəzanın perspektiva həlli.

-Təsvirin yerinə yetirilməsinin texniki tərəfi.

-Ümumi görünüş və s.

Ədəbiyyat.

V.S.Şerbonov-İzobrazitelnoe iskustvo-M-1969.Obuçenie i tvorsestvo.

12. Naturadan rəsm dərslərinin təşkili və qurulması.

İbtidai siniflərdə naturadan rəsm dərsləri təsviri sənət üçün ayrılan saatların əksəriyyətini təşkil edir. Ən əvvəl ona görə ki, bu dərslər əyani təlim metodlarına əsaslanaraq aparılır. Şagirdlər bu dərslər vasitəsi ilə daha tez daha dərinlən mənimsəyir. Naturadan rəsm şagirdin psixikasının inkişafına (görmə, qavrama, dərk etmə, hiss etmə, diqqət, yada salma, təsəvvür, təxəyyül vəs.)

çox güclü təsir göstərir. Naturadan rəsm şagirdlərdə əşyanın bədii obrazlı təsvirinə şərait yaradır. ümumi estetik dərk etməsini, estetik emosiyasını inkişaf etdirir. Əyanilik təlimin həm də qızıl qaydası hesab edilir. Naturadan rəsm dərslərində şagird təcə gördüyü əşyanı təsvir etmir, həm də əşya haqqında biliklərini, əşyanın doğruluğu emosional hissləri də təsvir etməyə çalışır. Təsəvvür və mühakimə əsasında rəsm də naturadan rəsme əsaslanır. Naturanın bədii dərkini, onun qrafik savada çevrilməsinə şərait yaradır. Nəticədə praktik savad, praktik bacarıq əmələ gəlir ki, bu bacarıq əşyanın dəqiq və dolğun təsviri ilə bərabər yaranır. Naturadan rəsmdə həm də görmə yaddaşı əqli düşüncədə böyük rol oynayır. Şagird çəkəcəyi əşya rəsmini müşahidə edir, kontstrikativ quruluşunu forma və xarakterlərini müəyyənləşdirməyə çalışır. Şagirdin əşya haqqında əqli nəticələri bu zaman konkret xarakter daşıyır.

Məsələn tutuq ki, I sinifdə yarpaq rəsmi nəzərdə tutulur. Bu zaman rəsmi çəkiləcək yarpağın (məs. üzüm yarpağı) daha yaxşı qavramaq, başa düşmək üçün onu bir neçə ağac (məs. tut, çinar, alma və s.) yarpaqları ilə birlikdə uşaqların müşahidəsinə qoymaq lazımdır. Uşaqlar naturadan çəkiləcək yarpağın X? forma quruluşunu əyani olaraq digər yarpaqlarla müqayisə edərək onun əlamətlərini daha yaxşı dərk edir və bu naturanı daha geniş təhlil etmək imkanı qazanır.

Naturadan rəsm dərslərinin əyaniliyi, müqayisə, müşahidə və təhlil imkanının genişliyi şagirdə rəsme daha şüurlu yanaşmasını tələb edir ki, şagird təsvirin düzgün qurulmasına çalışsın, səhvləri daha tez görür və düzəltməyə çalışsın və s. Rəsme bu cür çüurlu münasibət I sinifdən başlayaraq tərbiyə edilməlidir. Müəllim şagirdin psixoloji üstünlüklərini düzgün qiymətləndirməli, uşağın potensial enerjisini oymatmalı ondan səmərəli istifadə etməlidir.

Məlumdur ki, kiçik yaşlı uşaqlar təsviri sənət dərslərinin bütün növlərinə o cümlədən naturalı rəsme özünə məxsus tərzdə yanaşırlar. Məktəbə yenidən gəlmiş uşaq əgər baxçada olmamışsa bu daha kəskin olur. Uşaqların təcrübələri, təsvir qaydaları barəsində demək olar ki, olmur. Bu biliklər gələcəkdə təlimlərdə onlara addım addım öyrədilir. Ətraf aləmin müşahidəsi nəticəsində uşaqlar forma, rəng və nisbət anlayışlarını qavrayırlar ki, naturadan rəsmdə bu cür xüsusiyyətin böyük əhəmiyyəti vardır.

Ümumiyyətlə naturadan rəsm dərslərində rəsm qanunlarını şagirdlərə mənimsətmək olar. Naturadan rəsm dərsləri həm qrafik iş üsulu və həm də rənglərlə aparılır. Proqramda hər bir sinif üçün rəsm dərslərinin proqramı və bu proqramın mənimsənilməsi nəticəsində şagirdlərin əldə etdikləri bilik və praktik bacarıqların təxmini təsnifatı verilir.

Naturadan rəsm dərslərində uşaqlar aşağıdakı işləri bacarmalıdırlar.

1. Rəsm tapşırıqlarından və ləvazimatlarından düzgün istifadə etməyi.
2. Naturanın rəsmnin çəkilməsi zamanı, əşyaların forma və rənglərini düzgün qavramaq görmək və düzgün əks etdirmək belə ki, naturaya baxanda alınan təəsüratı tamaşaçı rəsme baxanda da alsın.
3. Rəsmnin əsas qanunlarını (perspektiva, işıq-kölgə, konstruksiya, nisbət və s.) qanunlarının mənimsənilməsi və iş zamanı tətbiq edilərək rəsm çəkilməsi.

4.Rəsmi kompozisiyasını qaralama rəsm və eskizlə müəyyənləşdirmək.

Şagird rəsmi qurmaqla yanaşı rəngləmə işini də bacarmalıdır.Bunun üçün şagirdin rəng,rəng tonu,poarit rəng münasibəti,rəng kontrastı,və s.rəngkarlıq qanunlarından başı çıxmalı və o bu təcrübədən iş zamanı faydalanmalıdır.

1.Rəglər,onların xüsusiyyəti və ondan düzgün istifadə.

2.Akvarel,rəngli karandaş,flomaster və quaş rənglərdən istifadə.

3.Əsas və köməkçi,təmiz və qarışdırılmış,isti və soyuq,rəng çalarları və s. istifadə.

4.Naturadan verilən əşyanın rəngini düzgün müəyyənləşdirmək və rəsm etmək.

Naturadan rəsm dərslərini aşağı I siniflərdə rəngli karandaş,sadə karandaşla və flomasterlə,yuxarı II-III-IV siniflərdə isə bunlarla bərabər akvarel və quaş rənglərdən istifadə etməklə aparılır.I sinifdə şagirdlərin müstəqil işi üçün 15-20,yuxarı ibtidai siniflərdə isə 20-25 dəqiqə vaxt ayırmaq olar.Digər vaxtları isə rəsmi qanunlarına həsr etmək lazımdır.II-III-IV siniflərdə incəsənət üçün haqqında müsahibələr üçün də qismən vaxt ayırmaq lazımdır.

Təsviri sənət müəllimi hər bir sinifin məşqələrinin məzmununu dərinləndirən bilməli,məzmunu görə dərsi qurmağı bacarmalıdır.

I sinifdə naturadan rəsm dərslərinin məzmunu.

1.Karandaş,fırça və boyalarla işə dair ilkin vərdişlər formalaşdırılır.Rənglərin açıq-tünd anlayışı başa düşülür,bəsit olsadarəngləri qarışdırmaqla qarışıq rənglər almağa ilkin təşəbbüslər göstərilir.

2.Təsvir vasitəsi kimi rəsm və boyakarlıq haqqında ilkin təsəvvür yaratmaq.

3.Şagirdlərlə müxtəlif portret,mənzərə və s. rəsm işləri nümayiş etdirməklə naturadan rəsm dərslərinə maraq oyatmaq.

4.Karandaş düzgün tutmaq,fırça ilə işləmək bacarığını yaratmaq,karandaşla müxtəlif vəziyyətlərlə işləmək və s. pilyomları öyrənmək.

5.Əsas rənglər və onlardan istifadə qaydalarını öyrətmək.

6.Əşyaların formavə quruluşunu görmək və sözlə təsvir etmək.

7.Rəsmi kağız üzərində düzgün yerləşdirməyi bacarmaq,bu zaman tənəsüblüyü gözləmək.

8.Əşyanın ümumi konturlarını,onun detallarını və ümumi qrup əşyalarının biri birinə nəzərən proyeksiyasını düzgün verə bilmək.

9.Əşyanın fəzada yerləşməsini X? düzgünlüyünü görə bilmək.müəyyən təbiət təsvirini görməklə yadda saxlamaq və lazım gəldikdə hafizəyə əsasən canlandırmaq.

10.Təsviri sənətə dair terminlərin öyrədilməsi.ilin yekununda şagird bacarmalıdır.

- rəsm ləvazimatlarını hazır vəziyyətə gətirmək,əl ilə müxtəlif istiqamətlərdə ştrixlər vura bilmək,paralel xəttlər çəkmək,sadə naturaları karandaşla verə bilmək.

- təsvir edilən əşyanın elementlərini xatırladan oval və ya düz xəttlərin çəkilməsi,sadə fiqurların rənglənməsi,eyni rəngin açıq və tünd çalarından istifadə edə bilmək,quru və nəm kağız üzərində rəngişini apara bilmək,sadə ariamentlər qurmaq və onları əsas rənglərlə rəngləmək,rəng vasitəsi ilə işıq- kölgə münasibətlərini öyrənmək.

-Sadə formalı əşyanın naturdankarandaş, akvarel və quaşla rənglənməsi, müxtəlif ağac yarpaqlarının, kəpənək və böcəklərin, meyvə tərəvəz və b digər sadə formalı əşyaların naturadan qrafik və rənglərlə çəkilməsi.

II sinif şagirdləri I sinifdə keçirilən mövzuları bir az da genişlənmiş variantda təkrar keçirlər. Bu zaman II sinif şagirdlərinin rəsm bacarığı texnikasının genişlənməsinə, işıq-kölgə, kolorit və digər rəsm qanunlarının inkişafına daha ciddi nəzarət edilməlidir. II sinif şagirdləri üçün də rəsm prosesinin ardıcılığını göstərən sxemlərdən əyani vəsaitlərdən istifadə etmək lazımdır. Bu zaman müəllim həm də lövhədə öz əli ilə müxtəlif qaydaları çəkərək uşaqlara başa salmalıdır.

II sinif şagirdləri dərslərinin sonunda naturadan rəsm dərsləri üzrə aşağıdakı bilik və bacarıqlara yiyələnməlidirlər.

-Əşyanın maillik və qısaltmalarını, işıq və kölgəni, düşən kölgəni, fonu, isti və soyuq rənglərin nə demək olduğunu anlamaq və onlara əsaslanan rəsmi çəkmək I-II və s. X? nə olduğunu anlamaq və rəsmdə X? göstərə bilmək.

2. Düzbucaqlı, dairəvi və silindirik formalı həndəsi fiqurları perspektiva qanunları əsasında rəsm etməyə çalışmaq və buna nail olmaq, əşyaların rəsmini kağız üzərində komponovka etməyi bacarmaq.

3. Rəsmdə əşyaları yaxında və uzaqda yerləşməsi barədə görmə duyğusunu inkişaf etdirmək. Qalın və nazik xətlərdən istifadə etməyi bacarmaq.

4. İşıq-kölgə və ton münasibətlərinin nə olduğunu anlamaq və rəsmdə bunlardan istifadə etmək.

5. Qarışıq rənglərin nə olduğunu bilmək müəyyən qədər rəngləri mürəkkəbləşdirmək.

6. Naturadan çəkilmiş rəsmlərdən istifadə edərək kompozisiya qurmaq.

7. Əşyanın görüntüsünə fonun təsirini başa düşmək, tünd fonda açıq fiqur açıq fonda tünd fiqur rəsmlərindən istifadə etmək, karandaşla fonu göstərməklə qrafik rəsm çəkməyi bacarmaq.

8. Təbiətdə mövcud olan müxtəlif gül, quş, böcək, meyvə tərəvəz rəsmlərini naturadan çəkildikdən sonra onları X? etmək.

III sinifdə naturadan rəsm dərslərinin məzmunu I və II siniflərdəkindən bir az daha genişləndirilir.

Məzmununa aşağıdakı işlər əlavə edilir:

- Artıq otağın daxili də nəzərə alınmaqla otaqda yerləşən əşya X? rəsmi, eyni bir planda müxtəlif formalı əşyaların rəsmi, müxtəlif əşyaların perspektivə uzatmaq şərti ilə müxtəlif planlarda rəsmi. Eyni bir əşyanın müxtəlif rəng çalarlarında bir birindən fərqləndirilməsi, əşyanın fərdi və düşən kölgəsindən istifadə etməklə rəsmnin fonda çəkilməsi və s.

III sinif şagirdləri dərslərinin sonunda naturadan rəsm üzrə aşağıdakı bilik və bacarıqlara yiyələnməlidirlər.

1. X?, X?, işıq-kölgə, fərdi kölgə, düşən kölgə, müşahidə və hava perspektivəsi, işıqlanma. həcm, məkan, etud, arxa plan, fon, eskiz, qaralama, sujet, kompozisiya, nisbət, kolorit və s. kimi anlayışların məzmununu başa düşmək və rəsm işində istifadə etmək.

- 2.Naturanın qurulması,təsvirin mərhələlərlə başa çatdırılması.
- 3.Naturadan rəsmi işlənməsində müşahidə perspektivasından istifadə.
- 4.Sujetli rəsmlərdə ritm,hərəkəti göstərən ani rəsmlər(nabroskalar) işləmək.
- 5.Sadə həndəsi fiqurlardan ibarət naturaları işləmək.

IV sinfdə naturadan rəsm dərslərində əsasən karandaş və boyalarla sadə həndəsi fiqurları tək-tək və ya qrup halında rəsm etmək.Daha sonra həndəsi fiqurlar əsasında qurulmuş sadə məişət əşyalarının rəsminin çəkilməsi.

Bu sinfdə məşqələrin məzmununu aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar.1.Düzbucaq,dairə,silindr kimi həndəsi fiqurların və bu həndəsi fiqurların əsasında düzəldilmiş məişət əşyalarının və s. əşyaların rəsmi.Bu əşyaların karandaş və boya ilə,işıq-kölgə ton və perspektiva kimi rəsm qanunlarını gözləməklə təsviri.Bir birinin qarşısını kəsən əşyaların,yuxarıda aşağıda yerləşən rəsmlərin çəkilməsi.

2.Meyvə-tərəvəz və məişət əşyalarından ibarət naturadan rəsmi işlənməsi(karandaş,boya)

3.Heyvan,quş kimi canlı heyvan müqəvvalarını tək,cansız əşyalarla,həndəsi fiqurlarla müxtəlif rəngli parçalardan istifadə etməklə naturadan rəsm edilməsi.

IV sinif şagirdləri ilin sonunda bilməməli və bacarmalıdırlar.

1.Müşahidə perspektivası,işıq-kölgə,ton münasibətləri,qarıışıq rənglər,rəng çalar və keçidləri və s. artıq rəsmdə mütləq nəzərə alınır.

2.Kompozisiya mərkəzi,əsas və ikinci dərəcəli obrazları başa düşür,sujetli kompozisiyalar üçün material seçməyi və eskizlər çəkməyi bacarır,təsvir vasitəsini müəyyənləşdirir.

3.Perspektiva və işıq-kölgə əşyaların həcmli və fəzada verilməsini təsvir etmək vərdişlərinə yiyələnir.

4.Əşyaların əsas əlamətlərini rəng və digər təsvir vasitəsi ilə göstərməyə çalışır.

5.Təsviri sənətin növləri və janırları,əsərin bədii təsvir vasitələri ,esteik dəyəri haqqında mülahizə yürütməyi bacarır,terminlərinin mənasını başa düşür.

- Naturadan rəsm dərsləri metodik mülahizələrə uyğun hər sinfin dərk etmə xüsusiyyətinə görə qurularsa təlimdə müsbət nəticələrin alınması labüddür.

Nəzərə almaq lazımdır ki,göstərdiyimiz bu metodik mülahizələr ibtidai siniflərdə də təsviri sənətin tədrisinə də müəyyən istiqamət götürməyə kömək edir və bunlardan bəhrələnməklə müəllim öz işlərini dövrün müasir tələblərinə uyğun qura bilər.

Ədəbiyyat.

- 1.S.Atayev.İbtidai siniflərdə təsviri sənətin tədrisi metodikası-bakı-2001.
- 2.Obuçenie vo 2 klasse moskvapros.1987.

13. Dekorativ sənət üzrə sinifdən xaric (sinifdən kənar) işlərin təşkili xüsusiyyətləri.

Dekorativ tətbiqi sənət üzrə dərscdən kənar (sinifdən kənar və məktəbdən kənar) məşqələlər şagirdlərin estetik, vətənpərvərlik və əmək tərbiyəsində, eləcə də bədii yaradıcılığının formalaşmasında əsas yerlərdən birini tutur. Dərscdən kənar məşqələlərdə Lunoçarski, Monarenko, A. Suxomlinski kimi pedoqoji alimlərə də yüksək qiymət vermişlər.

Dekorativ tətbiqi sənət üzrə məşqələlərdə şagirdlərə fikirləşmək mədəniyyəti və esteik fikir söyləmə (yürütmə) qabiliyyəti tərbiyə edilir: şagirdlərə özünə inam, məqsədə çatmaq, özünə nəzarət, hövsələ, başlanılan işi axıra çatdırma bilmək qabiliyyəti verilən tapşırıqlara məsuliyyət işi aşılrayır, adətən şagirdlərin fərdi xüsusiyyətləri, qabiliyyətləri dərscdən çox belə məşqələlərdə üzə çıxır.

Adətən xalq yaradıcılığı sənayesi obyektləri yerləşən rayonlardakı şagirdlər milli dekorla məşqul olurlar.

Məlumdur ki, xalq sənəti ilə məşqul olanların sənəti nəsildən nəsilə ötürülür. Uzun illər boyu bu sənətlərlə ev şəraitində, böyüklərin işlərinə baxa baxa öyrənir. Usalaşdıqdan sonra ona öz yaradıcılıqlarına da əlavə edərək xalq sənəti nümunələri yaradırlar.

İndi isə şagirdlər bu xalq sənətləri ilə məktəbdə məşqul olurlar. Məşqələləri adətən xalq sənəti ustaları istehsal şəraitində aparırlar.

Dekorativ tətbiqi sənət üzrə dərslərin (dərscdən kənar işlər) effektivliyi onun metodiki təşkilatı işindən çox asılıdır. Bu məşqələlərin formaları müxtəlifdir. Onları şərti olaraq 3 qrupa bölmək olar:

- Şagirdlərin fərdi işi (müəllimlə periodik olaraq məsləhətləşmələr aparmaqla)
- Qrup halında (şagirdlərin maraqları dairəsində dərsc, studiya və klublarda).
- Kütləvi işlər (tematik gecələrin təşkili, leksiyalar, muzeylərə ekskursiyalarla əlaqəli).

Bu formalardan hər biri haqda ayrıca danışmaq:

Dərsc - Bu şagirdlərin bu və ya digər sənət (bədii) işləri ətrafında könüllü birləşməsidir. (bu və ya digər bədii işləmələrə xüsusi maraq göstərən şagirdlərin könüllü birləşməsi)

Eyni bir sənət növü üzrə məşqələyə yaş qruplarına görə bir neçə dərsc almaq olar. Məşqul olmaq istəyənlərin sayı çox olarsa paralel qruplar açmaq olar. Dərsclərdə məşqələlər əsas etibarilə praktik xarakter daşıyır. Məktəblərdə dərsclərin müvəffəqiyyətli inkişafı müxtəlif birliklərin yaradılması ilə bağlıdır ki, bu da şagirdlərə dekorativ tətbiqi sənətin bu və ya digər növü ilə praktiki məşqulluğunu daha dərindən və müxtəlif cəhətlərdən öyrənməyə imkan verir.

- Birliklər - bir neçə dərscnin mexaniki birləşməsi deyil, əksinə sinifdən xaric məşqələlərin keyfiyyətə yeni təşkilatı formasıdır. Belə birliklər studiyalar və klublar ola bilər.

Studiyalarda - şagirdlər tək-cə sevdikləri dekorativ tətbiqi sənətlə məşqul olurlar, həm digər matetrillarla işləməyi eksperiment edirlər. Öz güclərini onlar üçün yeni olan dekorativ tətbiqi sənət növündə sınaırlar. Onlar bu zaman naturadan və təsəvvürə görə çoxlu şəkillər çəkir, öz gələcək kompozisiyaları üzərində işləyirlər.

Studiyalarda dekorativ tətbiqi sənət ustaları ilə şagirdlərin görüşləri keçirilir, onların emalatxanalarına, laboratoriyalarına ekuskursiyalar təşkil edilir. Maraqa görə birləşmənin bir növü də klublardır.

Klublar-Dekorativ tətbiqi sənət və təsviri incəsənət sevərlərin klubları. Klub özündə bir neçə dərnək və ya seksiyanı (bölmə) birləşdirə bilər. Əyər dərnəklərdə şagirdlər müəllimlərin nəzarəti altında, cədvəl əsasında işləyirlərsə, klubun üzvləri sərbəst işləyə bilərlər (ev şəraitində, tətbiqi sənət tarixi üzrə muzeylərdə, kitabxanalarda materiallar toplaya naturadan zarisovkalar (ani rəsmlər çəkməyə və s.).

Öz axtardığı və tapdığı haqqında klubun üzvləri müntəzəm olaraq məlumat verir və öz yaradıcılıq işlərini müzakirəyə təqdim edirlər. Müzakirələr ya klubun iclaslarında ya da klub üzvlərinin yığıncaqlarında aparılır.

Müəllim klubun elmi-yaradıcılıq işlərini həyata keçirir .

.Klubda məşqul olan şagirdlər müntəzəm olaraq məktəbdə və ondan kənar da öz işlərinin sərgisini təşkil edirlər, qonşu məktəb və məktəbəqədər müəssisələrlə tematik sərgi mübadiləsi edir, həmçinin digər xarici ölkələrdə yaşayan həmkarları ilə (rabitə) əlaqə saxlayırlar.

Məktəblilərin məktəbdən kənar birləşmələri üçün digər formalar da mövcuddur.

-Məs: Tətbiqi sənət kabinetləri.

Bu kabinetlərdə şagirdlər rəssamların rəhbərliyi altında müxtəlif tətbiqi sənət növləri ilə məşqul olurlar.

Məktəb şəraitində və tədris-istehsalat kombinatlarında çox vaxt dekorativ fəaliyyət üzrə. Fakultetlər fəaliyyət göstərir.

Bundan əlavə sinifdən kənar iş kimi şagirdlər dekorativ tətbiqi sənətlə Gənc texniklər klubunda məşqul olurlar.

Sinifdən kənar iş kimi digər təşkilat forması kimi şagirdlərin mədəniyyət univeritetləri təşkil edilir ki, bu univeritetlərdə şagirdlər dekorativ-tətbiqi sənətlə həm nəzəri, həm də praktik olaraq məşqul olurlar. Praktik məşqələrdə şagirdlər yaradıcı tapşırıqları həll edirlər.

Məs: Dekorativ parça üçün naxış eskizi və ya applikasiya texnikası da dekorativ panno, mozanna eskizləri, dekorativ qablar hazırlayırlar.

Bütün bunlardan əlavə məktəblərdə yaradıcılıq otağı təşkil etmək olar ki, bu otaqda şagirdlər heç bir dərnəyə və s. üzv olmadan sərbəst şəkildə dekorativ tətbiqi sənətlə məşqul ola bilərlər.

Uşaqları meşə və parklara gəzməyə aparmaqla bərabər, oradan təbii bədii materiallar toplayıb onlar üzərində işləmək olar. Bu zaman uşaqlar müxtəlif ağac köükləri və quru budaqları yaradıcılıqla işləyərək onları bədii formaya salırlar.

Dekorativ tətbiqi sənət üzrə sinifdən xaric iş kimi özünəməsus təşkilat formasından biri də şagirdlərin bərpa formasıdır ki, burada şagirdlər köhnə, qədim əşyaların bərpası ilə məşqul olurlar. Dekorativ tətbiqi sənət üzrə sinifdən xaric işlərin tərkibində praktik işlərlə yanaşı dövrə aid dekorativ tətbiqi sənət üzrə leksiyalar, söhbətlər, ekskursiyalar, arxioloji qazıntılara X? düzənlənir.

Dekorativ tətbiqi sənət təsviri incəsənətin bir növü olduğu üçün yuxarıda qeyd etdiyimiz bütün məşqələ növlərində təsviri incəsənətin hər hansı bir növü ilə

məşqul olmaq olar. Sınıfdən xaric içərdə məqsədyönlü şəkildə, müəllimin nəzarəti altında, bəzən də sınıfdə dərs saatına ayrılan vaxtın hesabına aparılır. Sınıf dərslərinin dəqiq quruluşu olduğu halda sınıfdən xaric dərsləri müəllim özü müəyyənləşdirir.

Təsviri sənət dərslərinin tipləri:

I. Sınıfdə keçirilən dərslər.

Aparıcı metodlardan istifadə yolu ilə nəzəri və praktik bilik verən dərslər.

1. Yeni bilik verən dərslər.

2. Bilik, bacarıq və vərdişləri möhkəmləndirən dərslər.

3. Kombinə edilmiş (müxtəlif tiplərdən təşkil edilmiş) dərslər.

II. Köməkçi xarakterli dərslər.

1. Şagird tiplərinin təhlilinə əsaslanan dərslər.

2. Yoxlama xarakterli dərslər.

III. Sınıfdən xaric işlər.

Şagirdlərin estetik və bədii fəaliyyətə cəlb etmək məqsədi daşıyan dərslər.

1. Sərgilər.

2. Təlim ekskursiyaları.

3. Sənət adamları ilə görüşlər.

4. Məktəb müsabiqələri.

5. Sınıf və məktəbin bədii tərtibatı.

6. Təsviri sənət studiyaları.

?. Estetik mərkəzlər.

8. İncəsənət festivalları.

A.S. Xvorostov - Dek. prik. iskustv. v şkole - Mpr - 1988.

14. Naturadan rəsm dərslərinin təşkili və quruluşu.

Məlumdur ki, dərslərin təşkili və quruluşu, şagirdlərin mənimsəmə dərəcəsi müəllimin pedaqoji ustalığından asılıdır. Naturadan rəsm dərsləri də istisna deyil. Hər bir dərslərin özü özlüyündə bitkin tamamlanmış prosesdən ibarət olsada bu, əvvəlki dərslərin tərkib hissəsi, onların genişləndirilməsi, texniki və əqli bacarıqların inkişaf etdirilməsi kimi əlamətlərlə xarakterikdir. Naturadan rəsm dərsləri aşağıdakı quruluşa malikdir.

1. Dərslərin təşkili mərhələsi-Buraya sinifin təşkili, nizam intizamın bərpası, rəsm ləvazimatlarının vəziyyəti və s. daxildir. Təşkilat dəqiqələrindənatura, əyani vəsait əlavə didaktik materialların mövcudluğu yoxlanılır və təlim üçün hazır vəziyyətə gətirilir. Əgər evə tapşırıq verilmişdisə, müəllim onları yoxlayır, səhvləri düzəldir. Yoxlamaları partaların arasına ilə gəzərək aparır, qiymətlər sinif jurnalında qeyd edilir.

2. Yeni materialın izahı-Müəllim mövzunu elan edir, onun məqsəd və vəzifələrini yerinə yetirilmə yollarını izah edir. Bu zaman müəllimin izahı müəllimin izahı əyani vəsaitə və ya müəllimin lövhədə çəkdiyi rəsmə əsaslanır. Naturadan rəsmdə görmə duyğuları fəal iştirak edir. Rəsm mənimsəmə kriteriyası, şagirdin çəkdiyi rəsmi naturaya bənzəmə, oxşama dərəcəsi ilə müəyyənləşdirilir.

3. Şagirdlərin müstəqil işi- Müəllimin izahı və şagirdlərin başa düşmə dərəcəsi müəyyənləşdikdən sonra onlar şəkli müstəqil sürətdə çəkməyə başlayırlar. Müəllim şagirdlərin işinə nəzarət edir. Fərdi göstərişlər verir, zəif işləyən şagirdlərin işinə düzəlişlər edir, bəzən işi dayandırır və ümumi izahatlar verir.

Naturadan rəsm zamanı müəllimin əsas siqnet mərkəzində qalmalı olan vəzifələr: Müəllim rəsmi çox xırda çəkilməsinə icazə verməməlidir, rəsmi kağız üzərində (kompanovkası) yerləşdirilməsi formata uyğun olmalıdır. Naturanın detallarının nisbəti gözlənilməlidir. Rəsmi bütün hissələri eyni vaxtda tamamlanmalıdır. Eyni zamanda dərslərin gedişinə nəzarət etməlidir ki, hansısa şagird işini tez qurtarıb digərlərinə mane olmasın. Belə şagirdlərə əlavə tapşırıqlar verilməlidir. Zəif şagirdləri ruhlandırmaq, ürəkləndirmək rəsmi normal qurtarmasına şərait yaratmaq lazımdır. Ancaq I-II siniflər də uşaqların rəsmlərinə “pisdir”, “çəkmə bilmirsən”, “əl qabiliyyətin” yoxdur və s. kimi uşaqı ruhdan salan sözlər deməyə ehtiyac yoxdur.

4. İşin nəticələrinin təhlili və dərslərin tamamlanması.

Şagirdlərin rəsmlərini dərslərin sonunda təhlil olunarsa bu çox yaxşı nəticə verir. Bu zaman yaxşı işləri göstərməklə yanaşı, zəif işlərin nöqsanları göstərilir, xarakterik nöqsanlar qeyd olunur, aradan qaldırılması yolları göstərilir.

İşin nəticələri həm dəftərdə həm də jurnalda qeyd qiymətləndirilir.

Dərslərin daha səmərəli təşkilində müəllimin bir gün əvvəl hazırladığı plan-konspekt mühüm rol oynayır. plan konspekt belə hazırlanır:

1. Dərslərin növü (məs: Naturadan rəsm)
2. Dərslərin mövzusu.
3. Məqsədi.

4.Təchizat(həm müəllim,həm də şagirdlər üçün).

5.Dərsin gedişi(təşkilat hissəsi.yeni mövzunun izahı,müstəqil iş,təhlil və evə tapşırıq).

6.İstifadə olunan ədəbiyyat.

Pedoloji fəaliyyətə yeni başlayan müəllimin icmaldan istifadə etməyi daha məqsədə uyğundur.İcmal rəsmi məktəb sənədi olub:müəllimin 45 dəqiqəlik fəaliyyətini əks etdirir və məktəb müdüriyyəti tərəfindən təsdiq olunur.Təsviri sənət üzrə icmalların tərtibində sanki bir pəakəndəlik,rəngarənglik olur.Bəzən isə fənn müəllimi ilə təcrübəçi tələbənin tərtib etdiyi icmal eyni mövzuda olaqlarına baxmayaraq fərqlənir.İcmalın titul səhifəsində dərsin aparıldığı sinif,tarix,icmal,müəllim qeyd olunur və məktəb rəhbərinin imzası titul səhifəsinə qoyulur.İcmal aşağıdakı mərhələləri əhatə edir.

I sinif üçün icmal nümunəsi

Rəsmi növü:Naturadan rəsm.

Dərsin mövzusu:Naturadan payız yarpaqlarının çəkilməsi.

Dərsin məqsədi:1.Payız fəsilində təbiət dəyişməsinə,fəslin xüsusiyyətlərini müşahidə etməklə fəal müşahidəlik qabiliyyətinin inkişaf etdirilməsi.

2.Naturadan çəkilmiş yarpaqların müxtəlif forma və quruluşlarına,rəng münasibətinə dair təsəvvür yaratmaqla görmə yaddaşını formalaşdırmaq.

3.Rəsm etmə texnikasını inkişaf etdirmək.

4.Rəng və rəng çalarlarından düzgün istifadə.

5.Təsvirdə ölçü,nisbət forma və kompozisiya həllinə nail olmaq.

6.Təbiətə estetik münasibət və məhəbbət hissi yaratmağa çalışmaq.

Dərsin təchizi:a)Müəllim üçün :naturadan təsvirin ardıcılığını göstərən sxem,müxtəlif ağac yarpaqlarından ibarət əyani vəsait və yarpaqlar təsvir olunmuş plakat cədvəl,payızi təsvir edən məşhur rəssamlarının əsərlərinin repraduksiyası uşaqlara rəsmi ardıcılığını çəkib göstərmək üçün üzərində ağ və rəq yapışdırılmış planşet.

b).Şagird üçün:qələm,karandaş,akvarel boyası,fırça,rəng qarışdırmaq üçün politra və altlıq,pozan.

Təxmini vaxt bölgüsü:

1.Sinifin təşkili-2 dəqiqə.

2.Ev tapşırıqlarının yoxlanması və təhlili-5 dəqiqə.

3.Yeni mövzunun izahı-10 dəqiqə.

4.Şagirdlərin müstəqil işi-20-25 dəqiqə.

5.Çəkilmiş rəsmlərin təhlili və dərsin yekunlaşdırılması-3 dəqiqə.

Dərsin gedişi:

1.Sinifin təşkili.

2.Ev tapşırıqlarının yoxlanılması.Keçən dərsdə evdə tamamlanması verilmiş rəsmi təhlili,şagirdlərin qiymətləndirilməsi.(birinci sinif şagirdləri ballı sistemlə qiymətləndirilmir.Qiymət əvəzinə müxtəlif işarələr və s. qoyulur).Şagirdlərin yeni mövzunu yerinə yetirməyə hazırlanması.

3.Yeni mövzunun izahı.Payız rəsmini şagirdlərə nümayiş etdirərək sual-cavab vasitəsilə payız haqqında uşaqların məlumatlarının dərinləşdirilməsi.Payızda ətraf aləmin.ağacların yarpaqlarının,otların və s.rənginin dəyişməsi haqqında onların bir daha ətraflı məlumatlandırılması.Naturdan rəsm olunacaq yarpaqları necə təsvir etməyi onlara ardıcılıqla göstərmək.Bu zaman uşaqlarla təxminən belə bir mövzuda sual-cavab aparmaq olar.

Müəllim-Payızda ağacların yarpaqları hansı rəngdə olur?

Şagird-Payızda ağacların yarpaqları saralır.

3.Müəllim hansı ağacın yarpaqlarının saraldığını deyə bilərsiniz?

Şagird-Alma,heyva,çinar və s. ağacların yarpaqları sarı olur.

Uşaqlara xurma,üzüm,əncir və s.ağacların yarpaqlarının budaqla birlikdə şagirdlərə göstərərək yarpaqların rəngi haqqında məlumatı bir daha dəqiqləşdirmək.Uşaqlar görəcəklərki,payızda məsələn xurma ağacının yarpağı narıncı,ağacqayının yarpağı qızılı,üzüm yarpağı isə üstündə qara ləkələri olan sarı rəngdə olur.Daha sonra şagirdlərlə müxtəlif yarpaqların müxtəlif formalara malik olmaları quruluşu,həcmi və s.haqqında sual cavab aparılır.rəsmi vərəqdə necə yerləşdiriləcəyi barədə göstəriş verilir.Daha sonra yarpaq rəsminin çəkilməsini ardıcılıqla göstərilir.ŞƏKİL 1.

Rəsm sadə qara karandaşla yerinə yetirilir.I sinifdə rəng işləri rəngli karandaş və ya flomasterlərlə,yuxarı siniflərdə isə akvarel,quaş rənglərlə aparıla bilər.

4.Şagirdlərin müstəqil işi.

Hər bir şagirdə fərdi nəzarət edir və göstərişlər verirəm.rəsmdə uşaqlarümumi kütləvi səhvlərə yol verirlərsə işi saxlayır prosesi yenidən izah edirəm.

5.Bir neçə dərstdən sonra iş tamamlanır,rəsm işləri yığılır.Bu zaman yaxşı işlərlə yanaşı,zəif nöqsanlı işləri də təhlil edirəm.Səhvləri ümumiləşdirərək izahat verirəm.Forma və ölçü,rəng və kompozisiya ilə bağlı səhvləri göstərirəm.

I sinifdə aparılan digər rəsm dərsləri də bu üsulla aparılır.

IV sinifdə naturadan rəsm dərsi üçün plan-konspekt tərtibinə dair nümunə.

Rəsmi növü:Naturadan rəsm

Dərsin mövzusu:Saxsı bardağın rəsmi.

Dərsin məqsədi:1.Əşyaların formalarının həndəsi fiqurlarla əlaqəsinin verilməsi.

2.Müşahidə qabiliyyətinin inkişafı.

3.Rəsm üzrə qanunların öyrədilməsi.

4.Əşyanın üzərində olan kölgənin göstərilməsi.

Dərsin gedişi:

1.Təşkilat dəqiqəsi.Sinifin təşkilindən sonra həndəsi fiqurlarla məişət əşyaları arasında(dairə,silindir) oxşarlığının göstərilməsi.Əşyaların X? quruluşunu.Gecə müşahidə edərək öyrənmək haqqında məlumat vermək(sorğu sual).

2.Yeni materialın izahı.Naturanı uşaqların hamısının görə biləcəyi yerə qoyuram,dərsin məqsədini onlara anladırəm,onlara izah edirəm ki,təbiətdə gördüyünüz bütün əşyaların əsasında sadə həndəsi fiqur dayanır.hətta ən mürəkkəb qurluşlu əşyanın da əsasını sadə həndəsi fiqur təşkil edir.Siz bu vaxta qədər şar,top,stəkan,kitab və s.rəsmlər çəkmişiniz və şarı dairəvi,stəkanı silindirik

formada olduğunu bilirsiniz. Bardaq iki sadə həndəsi (şar və silindir) fiqurun birləşməsindən ibarətdir.

Bardağın boğaz və oturacaq hissəsi ellips formasındadır. Daha sonra uşaqlara cədvəli göstərirəm. Onlara bardağın uzunluğu enindən böyük olduğu üçün vərəqin uzunluğunu istiqamətində rəsmin işlənməsini onlara başa salıram. Təsviri köməkçi xəttlərlə işləməyi onlara göstərirəm. Əvvəlcə mərkəz xətti şaquli istiqamətdə çəkmək lazımdır ki, sağ və sol tərəflərin simmetrikliliyini nizamlamaq olsun. Təsvir düzgün qurulduqdan sonra əlavə xəttləri pozmaq lazımdır. Daha sonra bardağın üstündə olan fərdi kölgəni, düşən kölgəni, refleksi onlara göstərərək bunları nədən belə olduqlarını uşaqlara başa salıram.

3. Şagirdlər sərbəst müstəqil olaraq işləməyə başlayırlar.

4. Fərdi olaraq hər bir şagirdin işinə nəzarət edirəm, səhvlərini göstərirəm.

5. İşlər tamamlandıqdan sonra onları yığıram, uşaqlarla birlikdə işləri müzakirə edirik və sonra işləri qiymətləndirirəm.

Ədəbiyyat.

1. Soltan Atayev-İbtidai siniflərdə təsviri sənətin tədrisi metodikası-bakı-2001.

2. Obuçnie vo 2 klasse-Moskva-pr-1987.

3. Obuçnie v 3 klasse-Moskva-1988.

15. Təsviri incəsənətin digər fənlərlə əlaqəli tədrisi xüsusiyyətləri.

I-IV sinif şagirdlərinin estetik tərbiyəsinin vasitə və imkanları çox genişdir. İbtidai siniflərdə tədris olunan hər bir fənnin estetik tərbiyədə müəyyən rolu vardır.

Təsviri incəsənət dərslərində bədii estetik tərbiyənin həyata keçirilməsi birinci növbədə məşqələrin təşkilindən asılıdır. Bu isə öz növbəsində müəllim və şagirdlərin məşqələlərə hazırlığı ilə, dərslərin təchisi və rəsm etmə texnikasının inkişafı ilə üzvü sürətdə bağlıdır. Belə məşqələləri təşkil edərkən yaş səviyyələri də düzgün nəzərə alınmalıdır.

Təsviri incəsənət fənninin tədrisinin elmi səviyyəsini təşkil etmək, elmin əsaslarının möhkəm qavranılmasına nail olmaq kimi vacib problemlərin həlli fənlərarası əlaqədən kənar da mümkün deyildir. Təsviri incəsənət məşqələlərini qiraətlə (oxu), təbiətşünaslıqla, hesab və əmək təlimi ilə əlaqələndirmək qarşılıqlı sürətdə həmən fənlərdən alınan bilik, bacarıq və vərdislərinin zənginləşdirilməsinə və möhkəmlənməsinə kömək edir. “Bu fənlər şagirdlərin yaratdıqları kompozisiyalar üçün kifayət qədər faktik material verir”. Fənlərarası əlaqənin səmərəli təşkili müəllimin yaradıcılıq və axtarıcılıq qabiliyyətini genişləndirir və şagirdlərin biliklərinin ümumiləşdirilməsinə kömək edir. Fənlərarası əlaqə tədrisin elmi səviyyəsini yüksəldir, şagirdlərin dialektik təfəkkürünü inkişaf etdirir, onlarda elmi-dünyagörüşü formalaşdırır. Fənlərarası əlaqəni yaxşı həyata keçirmək üçün bir sıra dialektik şərtlərə əməl etmək, dərslərin konkret məqsədini, fənlərarası əlaqədən nə üçün istifadə edildiyini aydınlaşdırmaq lazımdır. Məqsəd aydın olmadıqda düzgün nəticə əldə edilməz.

Fənlərarası əlaqənin başlıca şərti hər hansı anlayışın hansı fəndən, hansı həcmdə və məzmununda öyrədilməsini müəyyən etməkdir. Mühüm şərtlərdən biridə ondan ibarətdir ki, indi verilən biliyin, elə cə də bugünkü biliyin əvvəl verilmiş hansı bilikləri tamamladığı, zənginləşdirdiyi gələcəkdə hansı bilik üçün zəruri zəmin hazırladığı düzgün müəyyən edilsin.

İbtidai siniflərin proqramlarında hər bir sinif üzrə əlaqələr konkret şəkildə verilmişdir. Lakin bunu etmək üçün geniş imkanlar vardır ki, onlardan yerli-yerində və bacarıqla istifadə etmək lazımdır. Bu zaman əlaqənin iki mühüm forması nəzərə alınmalıdır.

1. Əvvəl öyrədilmiş materiallarla, yeni materiallar arasında əlaqə.

2. Paralel keçirilən fənlər və mövzular arasında əlaqə.

Təsviri incəsənət fənninin tədrisində fənlərarası əlaqədən istifadə imkanlarını nəzərdən keçirək.

I sinifdən başlayaraq ibtidai siniflərdə oxu dərsləri keçirilir. Oxu dərsləri naturadan rəsm, mövzu üzrə rəsm dərsləri ilə əlaqəli keçirilən fənlərdən ən geniş imkana malikdir. Naturadan rəsm və mövzu üzrə təsviri incəsənət dərslərində, ədəbi əsərlərə illustrasiyalar çəkərkən obrazlar üzərində iş aparmaq lazım gəlir. Aydındır ki, əsərin ideyası, məzmunu obrazlar üzərində iş, təsvir edilərkən mətndəki əsas ideyanı, hadisəni, onun yerini və şəraitini dərindən öyrənməyə, nəticə etibarilə rəsmi müvəffəqiyyətlə yerinə yetirilməsinə şərait yaradır.

Obrazlar üzərində iş apararkən mənfi və müsbət tiplər haqqında məlumat vermək zəruridir. Obrazlar üzərində iş həmin obrazların naturdan rəsmi ilə müəyyən edildikdə daha yaxşı nəticələr verir. Ədəbi əsərlərə illustrasiyalar çəkərkən şagirdlərin diqqəti hadisələrin xarakterinə, obraz və X?, mətinin məzmununa daha dərindən cəlb edildiyi üçün bu işqıraətdən alınan biliklərə də təsir göstərir. Eyni zamanda şagirdlər mətni nə qədər dərindən qavrasalar təsvir etmə də bir o qədər asanlaşır. Nümunə: - Məlumdur ki, "Payız" mövzusu I sinifdə tədris olunan mövzular içərisində geniş yer tutur. Payız fəslinə aid rəsm zamanı payız fəslinə aid bütün əlamətləri təsviri incəsənət dərində vermək mümkün deyil, Deyək ki, payız fəslinə aid bəzi əlamətləri təsviri incəsənət dərində, digər əlamətləri isə "ana dili", "əmək təlimi", "ətraf aləmlə tanışlıq" zamanı öyrədilir. Şagirdlərin "ana dilindən" aldıkları məlumatlarla "ətraf aləmlə tanışlıq", "əmək təlimi" və "təsviri incəsənət" fənlərindən aldıkları məlumatlar bir-birinə yaxın olsalar da eyni deyil. Burada fənlərarası əlaqə baxımından müəllimin vəzifəsi ayrı-ayrı fənlər üzrə şagirdlərin aldıkları məlumatları ümumiləşdirməkdən, inteqrasiya etməkdən və şagirdlərin şüurunda payız fəslə haqqında daha dolğun, daha əhatəli təsəvvür yaratmaqdan ibarətdir. Bunun üçün müəllim şagirdlərin hansı əlamətləri bilib bilməmələri haqqında xəbər olmalıdır.

II sinifdən başlayaraq şagirdlərə təbii aləm və təbiət hadisələri haqqında sadə elmi biliklər verir. Bu real həyat gözəlliklərini düzgün dərk etmək, ondan zövq almaq üçün geniş imkanlar açır.

Bu imkankar isə təsviri incəsənətin tədrisinin müvəffəqiyyətini təmin edən amillərdir.

Tədqiqatlar göstərir ki,təbiətşünaslıq fənnindən hər hansı bir mövzunun öyrədilməsi üçün aparılan ekskursiyalar,təşkil edilən müşahidələr,həmçinin şagirdlərin topladığı eksponantlar,kolleksiyalar şagirdlərin bədii yaradıcılığı üçün kifayət qədər material verir.Ekskursiyalarda təbiətşünaslıq üzrə müşahidələrdə eyni zamanda rəsm etmə məsələləri üzrə iş aparmaq mümkündür.Bu zaman qısamüddətli etüdlər etmək nabiroskalar və zarisovkalar çəkmək olar.

Bu xüsusilə müxtəlif fəsillər üzrə təbiət təsvirindən ibarət mövzu üzrə rəsmlər üçün əhəmiyyətlidir.Məsələn təbiətşünaslıq ilə əlaqədə dağ,çay,göl,meşə,ağaclar və s. üzərində müşahidələrdə onları rəsm etmədə istifadə olunacağı nəzərə alınmalı,hər iki fənn üçün zəruri olan qeydlər edilməlidir .(Meşə heyvanları,su heyvanları,dağ və fon heyvanları və s.).Təbiət,cisim və hadisələr üzrə müşahidə apararkən onların estetik vəziyyətinə,gözəlliklərinə diqqət yetirmək lazımdır.Bu zaman təbii gözəlliklə, əmək fəaliyyəti nəticəsində yaradılmış gözəlliklər müqayisə edilməli,onların mahiyyəti,fərqi şagirdlərə çatırılmalıdır.Şagirdlərdə gözəllik yaratmaqla yanaşı həmçinin təbii gözəllikləri də qoruyub saxlamaq hissələrini inkişaf etdirmək lazımdır.Təbiətşünaslıqda hadisələrin inkişaf qanunauyğunluqları öyrədilir.Bundan təsviri incəsənətdə geniş istifadə etmək lazımdır.Məsələn: bitkilərin əmələ gəlməsi inkişafı öyrədilərkən,müxtəlif dövrlərdə forma rəng xüsusiyyətlərinə diqqət yetirilməli.bütün səbəbləri elmi cəhətdən əsaslandırılmalı və izah etməlidir.Belə olduğu halda şagirdlər naturadan rəsm,mövzu üzrə rəsm.dekorativ rəsm kompozisiyalarında əşyaların forma rəng xüsusiyyətlərin,rəng çalarlarını verməkdə çətinliklər çəkməzlər.

Təbiətdə cisim və hadisələrin,eləcə də əmək fəaliyyətinin uşaqların estetik tərbiyəsində rolu böyükdür.əmək insanın elə bir fəaliyyətidir ki,onun hər bir sahəsində gözəllik vardır.İnsan hər hansı bir əmək növü ilə məşqul olduqda onun nətbəhrəsinin,nəticəsinin gözəl olmasına cəhd edir.Bu bəhrəyə verilən estetik gözəlliklə ölçülür.Bu gözəllik yarandıqda və başqaları tərəfindən qiymətləndirildikdə isə insana mənəvi qida,zövq verir.

İbtidai siniflərdə şagirdlərə əmək sahəsində nəzəri və əməli bilik,bacarıq və vərdişlərin verilməsinin əhəmiyyəti böyükdür.Şagirdlərin əmək fəaliyyəti təsviri sənət fəaliyyəti ilə sıx bağlıdır.

Tədqiqatlar göstərir ki,kiçik yaşlı məktəblilər əmək təlimindən alınan bilik və bacarıqlar təsviri sənətlə möhkəmləndirildikdə və ya əksinə,əmək təlimi rəsm üzərində qurulduqda təlimin məzmununa,şagirdlərin yaradıcılıq qabiliyyətinin inkişafına və tərbiyəsində əhəmiyyətli təsir göstərir.Bu əlaqələr hansı şəkildə yaradıla bilər?

Məsələnin birinci şərtinə nəzər salaq.Şagirdlər əmək təlimi məşqələsində bir mətn üzrə maket hazırlamış və ya plastıkdən kompozisiya qurmuşlar.Buradakı əmək fəaliyyətinin müəyyən bir hissəsi təsviri sənətə aid yaradıcılığıdır.Əmək təlimi dərindən sonra həmən sinifdə bu mövzuda illustrasiya çəkdirilir.Şagirdlərdə müəyyən qədər əyani təsəvvür olduğu,praktik vərdişlər və bacarıqlar qazandıqları üçün onlar müvəffəqiyyətlə rəsm edirlər.

İkincisi isə onların təsviri yaradıcılığı daha da inkişaf edir.

Bu işi əmək təlimində hazırlanmış kompozisiyaları bədiləşdirmək şəkilində də qurmaq olar.

İbtidai siniflərdə riyaziyyat fənni ilə də əlaqəli tədris aparılır.

Məsələn: Riyaziyyat fənnində onlar paralel xəttlər, düzbucaqlılar və s. həndəsi fiqurlar məlumatlar alırlar ki, bu da təsviri incəsənətin dekorativ tətbiqi fəaliyyət sahəsi üzrə naxışlar və onların qurulması zamanı əlaqəli öyrənilə bilər.

İbtidai siniflərdə fənlərarası əlaqə yaratmağa daha çox imkan verən mövzuların təxmini nümunəsi.

I sinif					
1	2	3	4	5	6
Təsviri incəsənət	Ana dili	Riyaziyyat	Ətraf aləmlə tanışlıq	Əmək təlimi	Musiqi və nəğmə
Rənglərlə tanışlıq onlardan istifadə	Qırmızı və yaşıl rənglər		Bizim şəhər, yol hərəkəti qaydaları	Kağızdan sadə svetafor hazırlanması	
Həndəsi fiqurlardan sadə naxış qurulması		Üçbucaq və dördbucaqlı		Kağızdan üçbucaqlı və dördbucaqlı kəsmək	
Payız yarpaqları mövzusunda rəsm	“Payız gələndə”, “Payız”		Payızda baş verən dəyişikliklər	Payızda sahənin becərilməsi	
II sinif					
Yay fəslə üzrə rəsm	“Yay nəğməsi”				
Payız yarpaqlarının naturadan rəsmi	“Patız yetişəndə”			Tədris-təcrübə sahəsində payız əkinləri	
Quşların rəsmi	“Quşlar”		Qışlayan quşlar		
III sinif					
Payıza aid illustrasiya	“Payız”, “Payızda”		Fəsilərin dəyişməsi	Tədris-təcrübə sahəsində iş	
Neft buruğu rəsmi	“Usta Pirməmməd”		Neft	Buruq modelinin hazırlanması	Balaca neftçi mahnısı
Qışa aid illustrasiya	Əsil qış günü. Birinci qar		Tundurada uzaq şimalda		

